साहत्माद " " ८८
साल अखेर ७ " " १८८
किरकोळ अं ....८४....

नोटिशी बद्दल
१० ओळीचे आंत रु १
पुढें दर ओळीस ०१८६
दुसरे खेपेस ०१

Per annum in arrears 7 [illegible]
Six monthly............ 3 " 8 as
Single copy............................ " 4as

Advertisements.
Below 10 lines...2as
Per line over 10...4as
Repetition per line 3a

वऱ्हाडसमाचार.

THE BERAR SAMACHAR.

VOL XXI AKOLA MONDAY 4 JULY 1887 NO 26

वर्ष २१ अकोला सोमवार तारीख ४ माहे जुलै सन १८८७ इ० अंक २६

जाहिरात.

वतनदार लोकांबद्दल कायदा.

ह्मणजे,

सन १८७४ चा मुंबई आक्ट ३ रा व सन १८८६ चा आक्ट ५ वरून दुरुस्त केलेला कि. ८६ आणे. ट० हा० ०॥ आणा.

भाऊ गोविंद सापकर
ज्ञानचक्षुचे मालक पुणें.

वऱ्हाडसमाचार

मिती आषाढ शुद्ध १४ शके १८०९

गृहिणी.

आमच्याकडे गृहिणी या नांवाच्या मासिक पुस्तकाचा ३ रा अंक अभिप्राया करितां पाठविला आहे त्याचा आम्ही आदर पूर्वक स्वीकार करून त्या संबंधानें दोन शब्द लिहितों. अलीकडे पुष्कळ ग्रंथ व मासिक पुस्तकें मराठींत छापून प्रसिद्ध झालेलीं आमच्या पाहण्यांत येतात. परंतु ते ग्रंथ व तीं मासिक पुस्तकें स्त्रियास जितकीं उपयुक्त व्हावीं तितकीं होत नाहींत. स्त्रीशिक्षणाचा अलीकडे प्रसार बराच होत चालला आहे परंतु तदनुरूप त्यांच्या अध्ययनास उपयुक्त असे ग्रंथ फारच थोडके असतात. ह्या कमताईमुळें स्त्रीशिक्षण जितक्या जोरानें चालावें तितक्या जोरानें चालणार नाहीं. स्त्रीयांची समज शक्ति पनुष्यांपेक्षां कमी, वाचण्यास वेळही थोडाच सबब पुस्तकें जितकीं सुबोध व उपयुक्त असतील त्या मानानें सुशिक्षित स्त्रियांस फायदा होणार आहे. गृहिणी या नावाचें मासिक पुस्तक केवळ त्याच्या नांवावरूनच स्त्रियांस बरेंच उपयुक्त आहे असें दिसून येतें त्यांतील विषय ही फारच चांगले असून अबलाजनाच्या ज्ञान वर्धनास, पुष्कळ रीतीनें कारणीभूत होतील ह्यांत कांहीं संशय नाहीं. भाषासरणि फारच सुगम असून फार सुबोध आहे. ह्यांतील पहिला विषय सौ. डा. आनंदी बाई जोशी ह्या साध्वीचें चरित्र थोडक्यांत सांगत दिलें आहे. सर्वांस विदित आहेच कीं डा. आनंदीबाईनें किती श्रमानें अमेरिकेत जाऊन वैद्य शास्त्राचें अध्ययन करून शेवटीं परीक्षेंत पास होऊन आपल्या जन्मभूमीची आपण सेवा करावी म्हणून परत आली. इतक्यांत काळानें तिला परलोकवाशी केलें. तर ह्या साध्वीच्या चरित्रापासून स्त्रियास अनुकरण करण्या सारख्या किती गोष्टी आहेतबरें? दुसरा विषय आई हा आहे. स्त्रीस उत्तम प्रकारची आई होण्यास १ सोशीक पणा २ सुग्रणपणा ३ बारीक सारीक औषधाची माहिती, ४ आरोग्य रक्षणाचीं मुख्यें साधनें कोणतीं, ह्याचें ज्ञान, ५ सुशीलता ६ शिक्षण हे गुण स्त्रीस अवश्यक आहेत. हे गुण स्त्रीयांच्या ठिकाणी ज्या मानानें जास्त असतील त्या मानानें त्या मातृकर्तव्य उत्तम रीतीनें बजावतील. ह्या विषयाची स्त्रियांस उपयुक्तता फारच आहे. विषय प्रतिपादन ही उत्तम रीतीनें केलें आहे स्फुट विषय या सदरा खाली कांहीं नीतिपर विषयाचें प्रतिपादन केलेले असतें. व चौथ्या भागात स्त्री संबंधीं विषयाचे संभाषणद्वारा ऊहापोह केलेला आहे. ह्या सर्व ग्रंथावलोकना पासून आह्मांस लिहिण्यास फार संतोष वाटतो कीं हें मासिक पुस्तक स्त्रियांस फारच उपयुक्त आहे. व ज्या स्त्रियांना लिहितां वाचतां येतें त्या स्त्रिया या मासिक पुस्तकाचा उपयोग करून घे[illegible] अशी उमेद धरून आह्मी आपला [illegible] पुरा करितों.

निरनिराळ्या खा[illegible]त्यांत नेटिवांस मोठमोठ्या जागा त्यांच्या योग्यतेप्रमाणें व लायकी प्रमाणें द्या[illegible] असें सरकारचें मत आहे, व लोक ही आपणांत आपल्या योग्यतेनुरूप व [illegible]ग्यतेनुरूप मिळाव्या तशा मोठमोठ्या हुद्यांच्या जागा मिळत नाहींत अशी गाऱ्हाणीं करीत आहेत असें पाहून लार्ड डफरी[न] यांनीं उदारबुद्धीनें पब्लिक सर्विस कमिशन नेमिलें. नेटिव सर्व खात्यांत ने[मण्या]स लायक आहेत कीं नाहींत, व असल्यास त्यांना त्या खात्यांत जागा मिळण्यास कोणत्या अडचणी आहेत [वगैरे] अशाच गोष्टींच्या संबंधानें निरनिराळ्या खात्याच्या मुख्य मुख्य व इतर अधिकाऱ्याचे व दुसरे योग्य लोकांचे अभिप्राय घेऊन त्यांचा विचार करावयाचा व सरकारास, या महत्वाच्या विषयाचा निकाल करण्याचे कामीं आपल्या विचारांचे द्वारे मदत करावयाची हें काम या कमिशनकडे सोंपविलेलें आहे. आतां हें काम कितपत न्याय्य रितीनें शेवटास जाऊन परिणाम काय होतो तें पहावें. कारण कित्येक लोकांच्या नेटिवांस त्यांचे पेक्षां ने बरोबर बुद्धिनें विद्येनें व नीतीनें कमी योग्यतेच अशा लोकांपेक्षां कमी लायक ठरवितात कीं काय? ह्या कमिशननें बऱ्याच नेटिव व युरोपियन कामदारांचे अभिप्राय घेतलेले आहेत व ते सारेच नेटिवांस अगदीं प्रतिकूल आहेत असें नाहीं. कित्येक न्यायी व परोत्कर्षसहिष्णु युरोपियन लोकांनीं आपले अभिप्राय निःपक्षपातानें दिलेले आहेत, व ते खरोखरच नेटिवांचे हितास बाधक होणार नाहींत. या देशचे लोक व त्यांत विशेषें करून वरिष्ठ प्रतीचे, [illegible] जे बुद्धिवान् व विद्वान लोक मानले जातात त्यांच्यांत मोडतात असें परकीय लोकांचे उद्गार कित्येक प्रसंगीं आमचे ऐकिवांत आले आहेत. कित्येक असें ह्मणतात कीं नेटिव त्यांच्या हल्लींच्या स्थितीवरून पहातां कमी बुद्धिचे व अशिक्षित दर्शत आहेत, पण त्यांनीं आपली सुधारणा न करितां नेहमीं अशाच स्थितींत रहावें व त्यांचेवर हुशारीचे संबंधानें परकीय लोकांचा सर्वदां ह्यांत पगडा असावा. अशा वाईट बुद्धीनें कित्येक परोत्कर्षासहिष्णु व आपमतलबी परकीय लोकांनीं नेटिवांस खुप ठेविण्या करितां हे उद्गार काढिले असावे. हे जरी खरें मानलें तरी एवढें निर्विवाद आहे कीं तद्देशीय लोक परकीय लोकांपेक्षां स्वाभाविक बुद्धीनें कमी नाहींत, व त्यांची बुद्धी [illegible] दिवसानुदिवस विस्तृत होत [illegible] नेटिवांचे [illegible] ही गौणत्व आणूं पहातात [illegible] दिसणार नाहीं. किंवा दुसरी कांहीं कुलंगडी मध्यें आणून नेटिवांस नालायक ठरवूं पहातील तर त्यांचें तसें करणेंही न्यायाचे दिसणार नाहीं.

पब्लिक सर्व्हिस कमिशन पुढें फार्स होत आहे. तो फार मजेचा आहे, व मनांत कांहीं ठरीव हेतु धरून केलेला असावा असें दिसतें. तो हेतू आमच्या नेटिवास पब्लिक सर्व्हिसमध्यें शिरतां येऊं नये ह्मणून एक चिरस्थाई आसरच घालण्याचा आहे. कमिशन हें शिमल्यास आपणा सर्वांच्या दृष्टी पलीकडे बसविलेले आहे. व त्यामुळें त्या ठिकाणीं फार्स करणारांस मनास वाटेल तसें करतां येतें. हा खेळ [illegible] बाहेरील लोकांनीं त्यांजवर टीका करूं नये ह्मणून जसा कांहीं दरवाजे बंद करून चालला आहे. या वेळीं खात्यांचे मुख्य अधिकारी काय ते साक्षी करितां बोलविले आहेत. परंतु खात्याचे अधिकारी नेहमीं यूरोपियन असतात. व यूरोपियनास सर्व कांहीं मनाप्रमाणें करतां येते.

आतां या फार्साचा हेतु काय? हिं[दु]स्थानांत इंग्लिश सरकारचे राज्य चालण्याकरितां सरकारी काम[ांत] लोकांस वांटा घेऊं देणें हेंच अवश्य आहे असें ह्मणणारें [illegible] डांत व कदाचित् हिंदुस्थान [illegible]

हें कमिशन बसविण्याचा एक हेतु असा आहे कीं पब्लिक सर्विसमध्यें नेटिव लोकांस वांटा घेऊं देऊंनये ही जी अन्यायाची रीत ती दूर करण्या करितां सरकारांनीं चांगला स्तुत्य यत्न केला असें दाखवून आपल्या लोकांना खुष करण्याचा आहे. नेटिव्ह लोकांस जे आजपर्यंत सर्व खात्यांत सरकारी कामावर नेमलें नाहीं याचे कारण त्याचे अंगीं काम करण्याची नालायकी हें होय, त्यांचे संबंधानें मोठमोठ्या अधिकाऱ्यांचा कांहीं वाईट हेतु आहे असें नाहीं; असें झालेल्या साक्षी वरून सिद्ध करतां आले तर आपल्या विरुद्ध जे लोक आहेत त्यांचे हेतु सिद्धीस जातात. हे सर्व अधिकाऱ्यांच्या साक्षीवरून सिद्ध झालें ह्मणजे ह्या गोष्टीचा अगदीं अखेरीचा निकाल लागला. आणि यापुढें जे कोणी नेटिवलोकांना पब्लिक सर्विसमध्यें वाट मिळत नाहीं म्हणून गाऱ्हाणें आणतील त्यांना उत्तर म्हणजे हेंच कीं कमिशनानें नेटिव लोकांची सर्व गाऱ्हाणी बारीक [illegible]तीनें छानिली आहेत व ती निर[र्थक ठर]ली आहेत. फार्स ह्या [illegible] मि० अ, खात्याच[illegible] जमाबंदी [illegible] ह्यांत [illegible] एखा[illegible] [illegible]० "नाहीं" प्र० [illegible] उ० मला अजून एक ही [illegible] असा नेटिव्ह आढळला नाहीं. आपण. हें सर्व प्रश्नोत्तर रूपानें लिहूं

प्र० तुम्ही नेटिवास कां जागा देत नाहीं?

साक्षीदारः— कारण मला एकही नेटिव्ह लायक असा आढळला नाहीं.

प्र० परंतु तुम्ही कधी त्यांना कसास लावून पाहिले होते काय?

सा० मी नेटिवाला जागा दिल्याशिवाय त्यांना कसास लावूं कसा? आणि जर ते काम करण्यास नालायक आहेत तर मी त्यांना जागा ती कशी द्यावी?

प्र० परंतु नेटिव काम करण्यास अयोग्य आहेत असें तुम्ही कशावरून समजतां?

सा० कारण माझ्या सर्व तीसाहून जास्त वर्षांच्या नोकरींत मला कधीं लायक असा नेटिव आढळला नाहीं.

काय! अशा ह्या साक्षीदारांची साक्ष कमिशनानें स्वीकारली!

दुसरा सा[क्षी]दार येतो व म्हणतो कीं नेटिव लो[illegible] खात्यांत नोकरीच करणें [illegible]

[illegible]रून समजतां?

[illegible]हीं जेव्हां म्हणून ना[illegible] [illegible]व्हांतेव्हां ते तिजकरितां [illegible]हींत.

[illegible]ण तुम्ही जागा रिकामी झाली [illegible]ळवितां कां त्याना?

सा० कां बरें आम्हीं असें कांकळवावें. [अ]शी नाहीं आमचे खात्यांत रीत.

प्र० तर मग लोकांना तुमचे खात्यांत जागा खाली आहे असे समजण्यास मार्ग तो कोणता?

सा० खात्यांत जे अगोदरच नौकर आहेत ते एखादा नवीन मनुष्य नौकरीकरितां आणतात.

उपाअर्थी खात्यांतील लोक सर्व गैरकाय आहेत त्यावरून ते कोणत्या प्रकारचे नवे लोक आणतात याची सहजच कल्पना होईल.

दुसरा साक्षीदार येतो व कमिशनला सांगतो की निकराचे वेळीं नेटिव लोक काम टिकतीलसें दिसत नाहीं. हे केवळ तुमचेंच नुसतें मत आहे, असें उत्तर देणारा कामिशनमध्यें एक ही निघाला नाहीं. ह्या मतादिशीं पुसाल तर त्याला न हात न पाय.

चवथा येतो व तो ह्मणतो कीं, ज्या कामांत मला दग आलें त्या कामीं माझा शिपाई अपयश घेऊन आला ह्मणून वरिष्ट प्रतीचे नेटिव लोक हे माझें खात्यांत नोकरी करण्यास नालायक आहेत. यारमणें कमिशनानें आपलें ठिकाण सिमला ठरवून तेथें फक्त खात्यांच्या मुख्य अधिकाऱ्यातच बोलावून त्यांच्या साक्षी घेतात ह्यावरून आपले विरुद्ध असलेल्या लोकांस मनाप्रमाणें करतां येते. आणि खरी गोष्ट ह्मटली तर ह्या तेथें जमलेल्या मंडळीनें एकदम " आपणास गोरकायात गोरकायच पाहिजेत. " असें ह्मटले आणि नेटिव्हाविरुद्ध अगदीं ठरीव " नेटिव हे नालायक आहेत व ते नौकरी करण्यास राजी नाहींत वगैरे " कांहीं एक बोलावयाचे राहिले नाहीं. अशा एकपक्षीय व पक्षपाती अभिप्रायावर भरवसा ठेवून जर सरकारांनीं या महत्वाच्या गोष्टीचा निकाल केला तर मग नेटिवांचे दुर्दैवच ह्मटले पाहिजे.

आमच्या हिंदुस्थानांतील ठरविलेली जुबिली होऊन गेली त्यावेळीं राहिलेल्या कांहीं गोष्टी इंग्लंडांतील खऱ्या ज्युबिलीच्या वेळीं घडून येतील अशी आह्माला मोठी आशा होती. परंतु झाले सर्व आटपले व आमची आशा जागच्या जागींचे जिरली. गेल्या २१ व्या तारखेस राणी सरकार मोठ्या थाटानें मिरविल्या व आपल्यापुढें यांनीं आमच्या इकडील कांहीं राजांची ही मिरवणूक काढली. मानमरातब देणग्या सर्व यथास्थित झाले. परंतु त्यापासून आम्हाला फायदा कांहींच झाला नाहीं. नुसत्या पदव्या झाल्या त्यात ही आमच्या इकडील लोकांना एखादी वाटणीस आली नाहीं. ज्युबिली प्रकरण तर आतां आटपले असें म्हणण्यास कांहीं हरकत नाहीं. आतां यापुढें आमच्या लोकांनीं च्युप बसावे दुसरा इलाजच नाहीं.

रशिया व अफगाण या संबंधानें एकमेकांस विरोधी बातम्या ऐकण्यांत येत आहेत. एकदां समजतें कीं अमिराचा त्याच्या राज्यांतील बंडखोर लोकांनीं अगदीं पाडाव करून त्याला बेजार केले आहे व पुनः असें समजतें कीं त्या बंडखोराचा मोड क... करून टाकला ... आठवड्यां

त रशिया व इंग्लंड याची लढाई खास होणारच अशी गप्प उठली. आतां पुन्हा शांततेचीं लक्षणें दिसू लागलीं आहेत? तेव्हां खरें काय समजावें. तथापि इजिप्त प्रकरणामुळें मात्र रशिया व इंग्लंड यांची कांहीं तरी झुंज होईल असा रंग दिसत आहे. इजिप्तच्या व्यवस्थेच्या बाबतींत टर्की व आपण या शिवाय दुसरा कोणी हात घालूं नये असें इंग्लंडचें मत आहे व याला रुकार दिल्यास आम्ही तुमच्याशीं लढाई करूं असें रशिया व फ्रान्स यांनीं टर्कीला उत्तर पाठविले आहे. यावरून ह प्रकर्ण केवळ शांततेनें मिटेलसें दिसत नाहीं.

रखमाबाईच्या खटल्याच्या संबंधानें उपस्थित झालेला हिंदु लोकांतील लग्न संबंधीं हक्क अमलांत आणण्या विषयींचा प्रश्न सरतें शेवटीं हिंदुस्थान सरकारनें स्वतः आपल्या हातीं घेऊन त्या बद्दल निरनिराळ्या स्थानिक सरकारांची मतें विचारलीं आहेत हे एक ठीक झालें. या प्रश्नाचा आतां कांहीं तरी निकाल लवकरच होईल. व शेट मलबारी यांच्या टिपणांप्रमाणेंच या विषयावर ही तयार झालेलें निरनिराळ्या अभिप्रायाचे बाड आम्हाला लवकरच वाचण्यास सांपडेल असें दिसते.

हिंदुस्थान सरकारनें स्थानिक सरकारास जे पत्र पाठविलें आहे त्यांत स्वतःच्या मताचें दिग्दर्शन केलें नाहीं फक्त या बाबतींत इंग्लंडांतील व हिंदुस्थानांतील कायद्यांचे स्वरूप लिहिलें आहे व हिंदुस्थानांत हल्लींच्या कालमानास अनुसरून या कायद्यांचें स्वरूप कसे बदललें पाहिजे हें विचारलें आहे. रखमाबाईचा खटला जेव्हां उपस्थित होऊन त्याचा जस्टिस फॅरन साहेबांनीं निकाल केला तेव्हां पासून या प्रश्नाचा एक सारखा उहापोह चाललेला आहे. आमच्या मते कोणत्याही सामाजिक प्रश्ना संबंधाने सरकारची मध्यस्थी मागण्याचा प्रसंग यावा हीच गोष्ट समजाला मोठी दुर्दैवाची आहे. सामाजिक स्थितींत जो बदल किंवा जी सुधारणा करण्याची ती बाह्योपायानें करणें श्रेयस्कर नाहीं व तसें करतांही येणार नाहीं असे असतां आमच्या सामाजिक रिती भातींत सुधारणा करण्या करितां सरकारची मदत मागणाऱ्या सुधारकांच्या डोक्यांतील हे वेड अद्याप जात नाहीं हें मोठें आश्चर्य आहे. मलबारी प्रकरणाचा निकाल झाला त्या वरूनच आमच्या या मंडळीनें या प्रसंगीं शहाणें व्हावयाचें. परंतु अद्याप त्यांची चळवळ सुरूच आहे. विवाहसंबंधीं प्रश्नासारख्या अती नाजूक विषयांत परदेशांतील कायद्याचें अनुकरण करणें आम्हाला मानवेल कीं नाहीं. याचा आम्हाला संशय वाटतो. इंग्लंडांतील या बाबतीचा कायदा सर्वस्वी इकडे लागू करणें आह्माला मुळींच पसंत होणार नाहीं. इंग्लंडांतील विवाह संबंध व आपल्या इकडील विवाह संबंधाचे साम्य मुळींच नाहीं. तिकडे विवाह ह्मटलें ह्मणजे एक करार किंवा मक्ता मानितात. इकडे तर विवाह ह्मणजे जन्माची गांठ आहे. ती तोडतांच येत नाहीं. इंग्लंड प्रम... व्होर्स म्हणजे का... इकडे स...

... करणें श्रेयस्कर होईल कीं नाहीं असा हिंदुस्थान सरकारनें आपल्या पत्रांत उल्लेख केला आहे. तोंही आमच्या लोकांना पसंत होणार नाहीं. हल्लीं काडी मोडून देण्याचा प्रघात आमच्यांत फक्त नीच जातींत आढळतो व तेथें देखील वरिष्ट जातीचें अनुकरण करण्याची हळूंहळूं प्रवृत्ति होत चालली आहे. असें असतां अशा प्रकारचे नवीन प्रकार आमच्या विवाह संबंधांत सरकार बळेंच ढकलूं म्हणेल तर ते आम्हला रुचतील कीं नाहींत. याचा सरकारनेंच विचार करावा. स्थानिक सरकारचे या बाबतींतले अभिप्राय अद्याप आले नसल्या कारणानें या विषयावर आजच ज्यास्ती लिहितां येत नाहीं. पुढें काय होतें पहावें.

आज दोन वर्षे घाटत असलेल्या मुंबई इलाख्यांतील " स्कुलफायनल एग्झामिनेशन "ला सरतेशेवटीं मुंबई सरकारचा रुकार मिळून ती सुरू ही होणार. ही परीक्षा ज्यांना पुढें युनिव्हरसिटीचें शिक्षण प्राप्त करून घेण्याची उमेद नाहीं फक्त नौकरीसाठींच ज्यांना मट्रीक्युलेशन परीक्षा द्यावी लागत असे अशा लोकांकरितां आहे हें सर्वांस माहितच आहे. या परीक्षेंत इंग्रजी, कोणची तरी देशभाषा व अंकगणींत हे विषय अगत्याचे असून शिवाय दुसरे दोन विषय मर्जीवर ठेविलेले आहेत. मुंबई इलाख्यांतील हायस्कुलांत या परीक्षे करितां नवीन वर्ग ही होऊन अभ्यास देखील सुरू झाले म्हणून ऐकितों. आमच्या इकडे अद्याप या संबंधानें कांहीं झालें नाहीं हें कसें आमच्या हायस्कुलांत देखील केवळ नौकरीसाठीं मेट्रीक्युलेशनचा अभ्यास करणारे लोक पुष्कळ निघतील. तेव्हां त्यांच्या साठीं हायस्कुलांत निराळे वर्ग सुरू केले असतां बरें पडेल असें आम्हास वाटतें. विद्यार्थ्यांच्या मर्जीवर जे विषय ठेविलें आहेत त्यांत शास्त्रीय विषय ही आहेत तेव्हां त्यांच्या साठीं कदाचित त विषय शिकविणारे शिक्षक ही निराळे ठेवावे लागतील आमचे लोकांचे ... डायरेक्टर साहेब या गोष्टीचा विचार करितील व गरीब विद्यार्थ्यांच्या सोई करितां कांहीं तरी तजविज करतील अशी आशा आहे.

या परीक्षेच्या संबंधानें नोकऱ्या देण्याचा मुंबई सरकारनें जो ठराव केला आहे तो तिकडे अगदीं अमान्य ठरला आहे व त्या संबंधानें जागजागीं चळवळ सुरू झाली आहे—मुंबई सरकारनें असें ठरविले आहे कीं नवीन सरकारी नोकऱ्या देणें त्या फक्त ही नवीन परीक्षा पास झाली असेल त्यांस द्यावयाच्या मेट्रीक्युलेशन किंवा पीई पास झालेल्यांस द्यावयाच्या. नाहींत. हा ठराव चमत्कारीक दिसतो खराच. हा नवीन स्कुल फायनल परीक्षा आमचे सरकार जर मॅट्रीक्युलेशनच्या तोडीचीच समजतें आहे तर ज्यानीं आणखी वर्षभर अभ्यास करून कालेज मध्यें वरिष्ट प्रतीच्या शिक्षणाची कांहीं चव घेतली आहे त्याला फायनल परीक्षा पास झालेल्या उमेदवारा पेक्षां ज्यास्ती ज्ञान प्राप्ती होणार

नाहीं काय. आतां या फायनल परीक्षेंत व्यवहारोपयोगी कांहीं विषय घातले आहेत परंतु ते अवश्य तयार करण्याच्या विषयांत नाहींत. विद्यार्थ्यांच्या मर्जीवर ठेविले आहेत. तेव्हां सर्व उमेदवार शेतकी यंत्र शास्त्र वगैरे विषयच घेतील असें म्हणतां येत नाहीं. आम्हाला तर असें वाटतें कीं किसेकांना तर मॅट्रीक्युलेशन पेक्षां ही परीक्षा पुष्कळ कमी श्रमाची वाटेल. या करितां सरकारनें या ठरावाचा चांगला विचार करावा —अशी आमची खास शिफारस आहे.

The Berar Samachar

MONDAY JULY 4 1887.

POLICE REPORT FOR 1886.

The year under review shows a decrease in cognizable crime, as also a little improvement in the general administration of the Police. From the table annexed to para 22 of Lieut Colonel Lane's Report it would appear that the averages for the current year show an increased efficiency of the Police, for instance the precentage of cases (excluding) of course, petty nuisance cases investigated by the Police in which convictions were obtained rose from 41.2 during last year to 47.1 in the present: the percentage of persons arrested by the Police and convicted rose from 72.4 to 74.5 and the percentage of stolen property recovered came up to 30.4 from 26.6 during last year. This is true of the whole province speaking generally yet as remarked by the Resident and as is clear from the table, there is yet scope for improvement locally in some districts. The figures given in the table appear to be in conflict with those quoted *seriatim* previously in the same paragraph but when it is remembered that in the table the petty nuisance cases are excluded the apparent error is explained. In the Judicial Commissioner's review of the Report para 8 he seems to have quoted these figures and naturally the results appear to be more roseate. We are compelled to say that the percentage of stolen property recovered is yet very small, and so long as there is no substantial improvement under that head, the Police cannot be considered to be doing their duty thoroughly. As matters stand now, it is difficult to reconcile the high percentages of convictions obtained by the Police and the low percentage of property recovered; for one would naturally expect that when an offender is brought to justice, there ought to be no difficulty in most cases, in securing the property. The public are practically interested not in how many thieves were convicted during a certain year, but how much property has been recovered. This fact does not appear to be sufficiently impressed on the mind of the Police officials, high and low, and the public must so long as present results stand always be under the impression that the police are lamentably deficient in detective faculties, if indeed there is no other cause deeper down the surface. It is to be hoped that the attention of the authorities would be drawn to this very important drawback regarding the working of the Police.

The falling off in the number of convictions in petty nuisance cases is, we think satisfactory in one sense. The Police can always tease and annoy people by hauling up a reason under the favorite section 34 of the Police Act and the Government of India orders probably cognizing this handle in

Police hands, have expressed their 'deliberate disapproval' of prosecutions in such cases. Lt. Col. Lane is quite right in saying that the Deputy Commissioner of Basim should not have expressed his disapproval of those orders. It is rather curious to note that in the Basim District three police men were convicted of trying to extort confession by wrongful confinement' (para 43 of Lt. Col. Lane's Report). In this district where the District Magistrate countermands the Government of India's orders, the Police appear to be more liable to become oppressive to the people.

In connection with the detention of witnesses Lt. Col. Lane's remarks in para 66 of his Report are worth considering. There is no doubt that witnesses are detained for many days at Courts without their being examined by the Magistrates and this seriously hampers Police actions in the investigation of cases as witnesses are unwilling to be detained for days together at the Courts. The Resident does not consider the explanation of the delay given by Colonel Szczepanki regarding the delay in examining witnesses as sufficient in the case cited by Lt. Col. Lane. The fault exists no doubt but there is no reason to suppose that Native Magistrates do it particularly any more than European Magistrates. The root of the evil must be known to the authorities; if one man has to do civil, revenue and criminal work, no one of the three functions can be well exercised. It is idle to charge an officer with detaining witnesses when it is impossible he should do otherwise. The Local Government is to be blamed for not making proper arrangement regarding the distribution of civil, criminal and revenue work. So long as this state of facts stands the evil must continue.

(To be continued.)

TECHNICAL EDUCATION.

(Continued from our 23rd issue.)

How this general cause has affected India is clear enough when we [illegible]sider that all the leading Euro[illegible] countries are increasing their [illegible]merce with India; two civiliza[illegible] are being brought to clash [illegible] each other; and for the wheat [illegible]at they receive, they give you in return, the fruits of their craft and intellectual superiority-ziz- articles manufactured by them. It has already been observed that food is difficult to obtain in European countries, and this great pincher the belly has always directed the national energies and made the whole European world an extensive arena of Industrial activities. Thus they have on account of this circumstance, acquired a decided advantage over us, and it may be unhesitatingly stated that the real European countries are ahead of us in mechanical knowledge by at least 50 years. The workmen in those countries are far more advanced than our own local workmen here. Here then we have two sets of workmen the children of two distinct types of civilizations. The intellectual superiority of the European workmen, their advanced mechanical knowledge, their increased dexterity [illegible] machinary and [illegible]quired by a [illegible]nding over [illegible] decide the [illegible] great na[illegible]iz the sur[illegible] intellectual and physically inferior must yield to such as are superior intellectually and physically. All the nations of the world are running a grand race, and the eternal natural law must prevail. It is this miserable end that we are to provide against by taking timely measures of precaution. It is this grand instinct of self-preservation that leads us to think today of Technical Education. We perceive the great law working gradually; we see every day the workmen of Manchester and Livsrpul, Paris and Frankfort getting the better of our workmen, our markets are full of foreign articles; they undersell us in our own markets and what is the result? Local industries have perished; workmen are fast disappearing, and the remaining crafts are dwindling away like flimsy cobwebs before an enormous hurricane; and we see the reason of all this very clearly. The workmen of England and Germany know better how to use machinary and are more advanced than our local workmen. This is a fact that we ought always to bear in mind, and if this system were to continue without any preventive measures being taken, it will be impossible to retrieve our postiion when once too late, and we may never hope to rise in the scale of nations. Indeed, we have seen the absorption of entire countries and races; many black nations in Africa have disappeared; the red Indians are fast disappearing and this has been the undoubted result of two types of civilizations coming in contact with each other—a clash following and the stronger prevailing and the weaker one yielding. Of course India has better traditions than any of those countries that have been absorbed by the mighty current of Western civilization. India has a grand civilization of the past which she claims as the oldest and the struggle here must be tremendous and the success not so easy as in those other countries that have been already eaten up by the advancing tide of Europeon Nations. Here then, is the time to mend; this is what has brought us to consider just at the present time, about Technical Education for the masses of India.

(To be continued.)

Ellichpoor, Berar
22 June 1887

To

The Editer "Berarsamachar"

Sir.

Please publish the following lines in a corner of your valuable journal.

Weather. The sky is cloudy. Weather hot. Rain wanted. *The jubilee Committee.* It is long since the jubilee festual was performed here. Some two thousand rupees were settled to be spent in honor of the festival, out of which somme 700 Rupees were spent on the festival day and the remaining 1300 are set apart for building a *Sarai* as a permanent Memorial in honor of the Empress. We request the secretary of the Jubilee Committee to let us know whether the money is creditep in the Bank and carries interest. We hope a suitable site be selected for the *Sarai* in the cantonment, and the foundation stone be laid by our popular Deputy Commissioner Col. Mackenzie. *Jubilee in England.* Twenty-first Jane 1887 must have been a day of great delight and eclat in England. Here too all offices of the Deputy Commissioner were closed in honor of the day except the Civil Courts which tried and disposed of civil cases fixed for the day.

Keshoverao Jeykrishna assumed charge of the office of Mr. Shrikrishna Narher E. A. C.

The new *Parsee* Attachee that has been appointed here, daily attends, the Court of Mr. M. R. Destur E. A. C. and sees how the civil cases are tried and disposed of by him.

The Judicial Commissioner H. A. D. came here and inspected all offices subordinate to him.

Your truly
"X"

वऱ्हाड.

हवामानः—हवेंत अद्याप उष्णता आहे. गेले आठवड्यांत म्हणण्या सरखा पाऊस पडला नाहीं. आकाश आभ्राच्छादित आहे. लवकरच पाऊस येण्याचीं चिन्हें दिसत आहेत. गांवांत व जिल्ह्यांत इतर बहुतेक सर्व तालुक्यांत महामारीचा उपद्रव आहे.

लवकरच पुष्कळसा पाऊस येऊन हवा चांगली थंड झाली व नदीस मोठा पूर येऊन नवें स्वच्छ पाणी गांवाचे उपयोगांस मिळूं लागले म्हणजे हवेचा उपद्रव लवकर नाहींसा होण्याचा संभव आहे. जेथें आकोल्या सारखें घाणेरडें पाणी लोकांच्या पिण्या करितां आहे तेथें महामारीचा रोग जास्त वाढेल तर नवल नाहीं.

एक रुपयाचे दोन करून देणारे ठगांवर जो मुकदमा झाला त्या मुकदम्याचे संबंधानें कित्येक पोलीस अमलदारांस सस्पिंड केलें ह्मणून ऐकतों, व कित्येकांस अटकेंत ठेऊन त्यांच्यावर मोकद्दमा चालूं आहे. गांवचे कामदार पाटील यांच्यावर हीं खटले केले आहेत. काय निकाल होतो, पहावें.

रा. रा. वासुदेव राव पिसोळकर यांची नेमनूक सध्यां यवतमाळास केली आहे व त्या प्रमाणें ते तिकडे गेल्या आठवड्यांत निघून गेले.

मे० कमिशनर साहेब यांच्या स्वाऱ्या तारिख ९ जुलई रोजीं खालीं उतरणार. मे० ज्यु० कमीशनर साहेब मलकापूर कडे गेले आहेत.

अमरावती हायस्कूल मधील अ० मास्तर रा० रा० बाळकृष्ण गोविंद सुळे यांची बदली जळगावांस झाल्या कारणानें त्यांच्या शिष्य वर्गांनीं गेल्या रविवारीं त्यांस पानसुपारी दिल्या बद्दलचें एक पत्र आम्हांस अमरावतीहून आलें आहे. या पत्रांत "विद्यार्थी" यांनें रा० रा. सुळे यांच्या आंगच्या विनय, सौजन्य, लोकप्रियता इत्यादि गुणांचें वर्णन करून त्यांच्या शिकविण्याच्या शैलीची मोठी तारीफ केली आहे. स्थल संकोचा मुळें "विद्यार्थी" चें पत्र आज घेतां आलें नाहीं या बद्दल त्यांची आम्ही माफी मागतों.

नोटीस.

पंजाब नादारी मुकदमा नंबर. ९[illegible]

सन १८८७ इ०

नमुना (जी.)

विद्यमान नादारी कोर्टाचे जज्ज साहेब जि० अकोलें यांचे कोर्टातून:—

सर्व लोकांस प्रसिद्ध करण्यांत येतें कीं, केसोजी वलद हरी झाली राहणार आकोलें ताजनापेठ हा नादार आहे असा आज तारखेस ठराव झाला आहे आणि तारीख ६ माहे जुलई सन १८८७ हा दिवस नादारच्या सावकारांनीं जमण्या करितां आणि सावकारांनीं आपल्या तर्फे असामी नेमून देण्याकरितां व नादारानें आपल्या सुटके विषयीं दिलेल्या अर्जाचा विचार करण्या करितां नेमिला आहे.

नादाराच्या सुटकेसंबंधीं ज्या सावकारांची तक्रार सांगण्याची इच्छा असेल त्या सर्वांनीं या बद्दल आठ आण्यांचे ष्टांपच्या कागदावर अर्ज लिहून त्या अर्जानें नोटिस द्यावी त्या नोटीशींत ज्या आधारावरून तक्रार सांगणें असेल, ते आधार आणि त्याबद्दल ज्या साक्षीस समन्सें करावयाची इच्छा असेल त्या साक्षीदारांचीं नांवें दाखल करावीं. ही नोटीस नेमण्या करितां नेमलेल्या तारखेच्या निदान तीन दिवस पूर्वी तरी दाखल केली पाहिजे.

कोर्टांत सावकारांनीं पाहण्या करितां नादारानें दाखल केलेल्या यादी उघड रीतीनें ठेवल्या आहेत. ज्यांस नादारावर दावे नोंदविणें असतील त्यांणी आठ आण्यांचे ष्टांप कागदावर अर्ज करून त्यांत दाव्याची हकीकत लिहून द्यावी व ते दावे खरे असले बद्दलचा प्रतिज्ञा लेख लिहून त्यावर अर्जदारानें सही केली असावी

जे सावकार दूरचे रहाणार असतील त्यांनीं ८ आठ आण्यांचे ष्टांपावर दाव्याची हकीकत लिहून एखाद्या जुडिशिअल आफिसरापुढें तिच्या खरेपणा विषयीं शपथ लिहावी आणि ती यादी टपालांतून कोर्टास पठवावी म्हणजे ते दावे रजिष्टर दाखल होतील. तारीख २३ माहे जुलई सन १८८७ इसवी.

Mahomad Yasinkhan.
जडूज.

जाहिरात.

दिवाणी मु० नंबर ८८७ कोर्ट नं
१८८६

र २ पैकीं यांतील वादी हारदयाळ श्रीचंद मारवाडी दुकान रिसवड तालुके वाशीम प्रातिवादी बसदेव कन्हयाल[illegible] वाडी दुकान कजबे [illegible] म. यांतील [illegible] यांनीं [illegible] केला कीं मी [illegible] कलम ३४४ प्रमाणें [illegible] सर्टिफिकिट मिळावें. त्याप्रमाणें तो अर्ज फैल होऊन, सदरहु प्रतिवादी हा नादार होऊं इच्छितो करितां ज्या सावकाराचे या प्रतिवादी कडेस घेणें असेल किंवा हा नादार नाहीं असें जे शाबीत करूं इच्छितील त्यांनीं तारीख १० आगष्ट १८८७ इसवी रोजीं चौकशी समयीं हजर व्हावें किंवा कायद्या प्रमाणें तजवीज ठेवावी. कळावें तारीख २९—६—८७ इसवी.

By order
Sd Balaji Rajaram Clerk
of Deputy Commissioner
Court Bassim

[illegible]र्तमानसार.

साहत्माही " ३ " " ८८
आक मलेर " ७ " " १८८
किरकोळ अंकास................८४....

नोटिशी बदल
१० ओळीचे आत रु १
हें दर ओळीस ० १ ० ६
दुसरे खेपेस ० १

Per annum in arrears 7 " 1R. 8 a
Six monthly........... 3 " 8 as
Single copy............................ 4as

Advertisements.
Below 10 lines...2as
Per line over 10...4as
Repetition per line 3a

वऱ्हाडसमाचार.

THE BERAR SAMACHAR.

VOL XXI AKOLA MONDAY 18 JULY 1887 NO 28

वर्ष २१ अकोला सोमवार तारीख १८ माहे जुलै सन १८८७ इ० अंक २८

विक्रीस तयार.

GEMOFJUSTICE

न्यायरत्न.

म्हणजे,

न्यायाची मूळतत्वें आणि न्याय कसें करावे याविषयीं.

किंमत अडीच रुपये, ट. ह. दोन आणे.

या पुस्तकाच्या दोन आवृत्ति अल्पकाळांतच खपून जाऊन, ग्राहकाच्या मागण्या फार येऊं लागल्यामुळें, पुस्तककर्ते रा. रा. गणेश बाबाजी भाटे यांनकडे परवानगी मागतां त्यांणीं ही तिसरी आवृत्ति काढण्यास आम्हांला परवानगी दिली.

ह्या ग्रंथांत न्यायाविषयीं संयुक्तिक रीतीचे कोटिक्रमरूपानें अवश्य तितके संपूर्ण विचार केलेले आहेत. व नाना प्रकारचे कल्पनांचाही संग्रह ह्यांत केलेला आहे. जेव्हां जें जें कांहीं ग्रंथकारानें चमत्कारिक ऐकलें किंवा समक्ष पाहिलें अथवा त्यांचे लक्षांत आलें, तेव्हां त्याचीं टिपणें करून ठेवून अखेरीस ह्या श्रमाचा विनियोग हा ग्रंथ रचून केला आहे हा ग्रंथ वाचल्याचे योगानें फौजदारी कामाविषयीं अगदीं अपरिचीत असा जो मनुष्य असेल त्यास देखील, न्यायाची बुद्धि प्रकाशित करण्यास हा ग्रंथ साह्यकारी होईल. व ह्या ग्रंथाचे अवलोकनें करून वाचणाराची मजकूर जुळण्याची शैलीही चांगली होईल.

भाऊ गोविंद सापकर.

ज्ञानचक्षूचे मालक.

नमुना नंबर १४३.

कोणी स्थानापन्न होतो तेव्हां त्यास कर्ज वसूल करितां येण्या साठीं सरटीफिकोर्ट मिळावे म्हणून त्यानें जिल्हे कोर्टास अर्ज केल्या विषयीं जाहिरात.

सन १८६० चा आक्ट २७
कलम ३ प्रमाणें:—

दि० किरकोळ क्लास नंबर १९मोकदमा नंबर १—१८८७
जु० अ० कमिशनर साहेब जिल्हा आकोलें यांचे कोर्टांत.

नांव कवडाजी परशराम रहाणार दहिगांव तालुके आकोलें जिल्हा आकोलें यांस मयत:—

नारायण पिराजी रहाणार दहिगांव तालुके आकोलें जिल्हा आकोलें यांचे कर्ज वसूल करितां येण्या साठीं सरटीफिकीट मिळावें म्हणून सदरहु अर्जदार यानें अर्ज केला आहे. त्या करितां सदरहु मयत मनुष्या[illegible] मिळकतीवर किंवा तिचे कांहीं [illegible]र आपला हक आहे म्हण[illegible]णा मनुष्यांचा दावा असेल त्यांस या जाहिरातीचे द्वारें कळविण्यांत येत आहे कीं, त्यांणीं तारीख १९ माहे आगष्ट सन १८८७ इसवी रोजीं सदरहु अर्जाची चौकशी होईल त्यावेळीं या कोर्टांत हजर होऊन आपआपलें हक्का विषयीं लेखी हकीकत दाखल करावी.

तारीख १६ माहे जुलई सन १८८७ इसवी.

C. A. W. Davies

शिक्का जज्ज.

हिंदुस्थान व इंग्लंड यांचा परस्पर संबंध व त्यांचा परस्परावर परिणाम.

(लिहून आलेला मजकूर.)

(मागील अंकावरून पुढें चालूं)

या शिवाय नेटीव संस्थानांत जे युरोपियन [illegible]कर आहेत त्यांचे पगाराचे रूपानें जे पैसे जात असतील ते निराळेच. अलीकडे सरकारानें नेटीव संस्थानांत युरोपियन कारभारी नेमून देण्याची नवीनच रीत काढिली आहे, तिचे योगानें नेटीव संस्थानांतील संपत्ति वेतन रूपानें परदेशांत जाण्याचा मार्ग जास्त खुला झाला आहे. लष्करी खात्यांतही वरच्या दर्जाचे मोठ मोठ्या पगाराचे कामगार सारे युरोपियनच आहेत. सिव्हिल खात्यांत ५०० रु० पेक्षांही जास्त पगार आपल्या केवळ योग्यतेच्या व विद्वतेच्या जोरावर मिळविणार कित्येक नेटीव नजरेस पडतात पण लष्करी खात्यांत एवढ्या मोठ्या पगाराचे जागेवर नेटीव मुळीच दिसत नाहींत. नेटिवांस लष्करी खात्यांत मोठ मोठ्या हुद्याच्या जागा देणें व तेणेंकरून त्यांस लष्करी विद्येंत प्रवीण करणें हें राज्यास अपाय कारक होईल असें राज्यकारण धुरंधर गौरकायांचें मत असेल. नेटीव म्हणजे लष्करी खात्यांत वरच्या प्रतीच्या हुद्यांस नालायक ठरतील असें नाहीं. निदान सरकारानें निवडक नेटिवांस कसास लावून पाहून तरी नालायक ठरवावें. या प्रमाणें, प्रत्येक खात्यांत युरोपियनांचो बाजवीपेक्षां फाजील संख्या असल्यानें पुष्कळ पैसा वेतन रूपानें परदेशांत जातो.

राज्यकर्ते परकीय असल्यामुळें देशाचें उत्पन्नाचा व्हावा त्या रीतीनें उपयोग देशास होत नाहीं. या देशाचें उत्पन्न वर्षानुवर्ष वाढत चाललेलें आहे पण वर्षानुवर्ष कर्ज ही जास्त वाढत चाललें आहे. असें या देशाचें डोक्यावर थोडक्याच काळांत पुष्कळसें कर्ज लादलें जाईलसें दिसत आहे. लोक दिवसानुदिवस जास्त दरिद्री होत चालले आहेत. तथापि सरकारच्या वर्गण्यावर वर्गण्या निघतात आणि गरीब बिचारे लोकांवर मागण्या येतात. वर्गण्या आमचे हिताकरितां म्हणून मात्र उत्तम प्रकार दाखवितां येतात परंतु त्या रकमेवर पोषण मात्र परदेशियांचें व्हावयाचें. हिंदुस्थानचें आज उत्पन्न इतकें आहे कीं सरकार ज्या ज्या प्रकारच्या गोष्टी आमच्या हिता करितां करूं पाहील त्या त्या प्रकारच्या सार्‍या गोष्टी अशी भिक्षा वळन करितां सरकारी उत्पन्नांतून त्यास करितां येतील. पण तसें कां करावें? तसें केलें असतां. लढायांचे खर्च कसे भागावे? एकंदरींत हिंदुस्थान देशांचे पैशाचे संबंधानें सरकारास फारशी काळजी नाहीं. कसेंही करून इंग्लडातील पुष्कळशा लोकांचे या देशावर पोषण झालें व इंग्लंडाचें पैशाचे संबंधानें हीत झालें म्हणजे झालें.

व्यापार संबंधानें हिंदुस्थानाचें जें आहित होत आहे तें वरवर विचार करणारांचे नजरेस येत नाहीं. तथापि थोडासाच विचार करून पाहिलें तर तें आहित फार मोठें आहे असें स्पष्ट दिसून येतें. हा व्यापार संबंध असेच आणखी कांहीं वर्षें एक सारखा चालू राहिला तर तो हिंदुस्थानास खरोखरच फार घातक होईल यांत कांहीं संशय नाहीं. हिंदुस्थानांतील शेतच्या उत्पन्नाचे मुख्य जिन्नस कापूस व गहूं हे आहेत. कापूस जितका उत्पन्न होतो तितका सारा परदेशास जातो किंवा परदेशीय लोक येथेंच त्याचें कापड करून विकतात या प्रमाणें कापूस येथें उत्पन्न होतो मात्र पण त्याचा उपयोग करून घेण्यास हिंदुस्थान देशास दुसरे देशाचे म्हणजे इंग्लंडाचे तोंडाकडे पाहावें लागते. यांचे कारण ज्याचे देशांत लोकांस यांत्रीक कलेचें जितकें ज्ञान असावें तितकें अद्याप झालें नाहीं. दुसरें गहूं या देशांत पुष्कळ उत्पन्न होतात पण जितके उत्पन्न होतात त्याचा बहुतेक बराच भाग परदेशास म्हणजे इंग्लंडास जातो या योगानें तें धान्य येथें इतकें महाग मिळतें कीं जसे कांहीं तें देशास पुरे इतकें उत्पन्नच होत नाहीं. पण या दोन जिनसांच्या व्यापारांत हिंदुस्थानांस कांहीं तरी मोबदला मिळतो, नुकसान येत नाहीं. एवढें मात्र खरें कीं परदेशास ज्यास्त गेल्यामुळें येथें तें महाग विकतें. तर त्यास योग्य उपाय म्हटला म्हणजे हाच कीं जे जिन्नस अशें परदेशास फार जातात व त्यामुळें ज्यांची देशांत अशी चणचण दिसतें त्यांचे ज्यास्त जमिनीची लागवड करून किंवा जमिनीस खत वगैरे घालून तिचे जास्त उत्पन्नाचे गुण वाढून जास्त उत्पन्न होईल अशी तजवीज करावी.

वऱ्हाडसमाचार

मिती आषाढ वद्य १३ शके १८०९

नबाब नवाझीशअलीखां, सी. आय. ई. यांना पंजाब लांडबिलस् पास करण्याचे कामांत मदत करण्या करितां इंपिरीयल लेजिसलेटिव्ह कौन्सिलचे आडिशनल मेंबर नेमलें. हे फार मोठ्या घराण्यांतील आहेत, व त्या घराण्यांचा इतिहास मनोरंजक आहे. हे नबाब काझीलबाश असून सरदार अलीखा यांचे पणतू आहेत. हा सरदार अलीखा, जेव्हां नादिरशहानें हिंदुस्थानावर स्वारी केली तेव्हां त्याज बरोबर क्यास्पियन समुद्राचे पश्चिम किनाऱ्या वरील शेरवान प्रांतांतून आला. नादिरशहा परत गेल्या नंतर सरदार अलीखा यांस कंदहारचे गव्हरनर नेमले. सरदार अलीखा याचा मुलगा हिदायतखां हा शहाझमान याज बरोबर १७९७ त लाहोर येथें आला. जेव्हां १८३९ त ब्रिटिश फौज शहासुजा बरोबर कुलाबांत गेली तेव्हां हिदायतखाचा मुलगा म्हणजे हल्लींचे नबाबाचा बाप अलीरझाखां यास मोदी खान्याच्या व्यवस्थेवर देखरेख करण्यास नेमलें होतें व त्या वेळीं ज्या ब्रिटिश लोकांस तेथें धरून कैद केलें होतें त्यांस यांच्या वजनदारीचे योगानें व यानें केलेल्या खर्चाच्या योगानें पळून येऊन जनरल पालक यांचे सैन्यास मिळतां आले. अलीरझाखा ब्रिटिश सरकार आफगाणिस्थानांतून परत आले त्यांज बरोबर हिंदुस्थानांत आला. त्याचें इस्टेट महमद अकबरखां यानें जप्त केली. त्याला सरकारानें पेनशन करून दिलें व तो ब्रिटिश सरकारचे मुलखांत स्थाईक झाला. सन १८४८–४९ व १८५७ सालांचें बंडांत अलीरझाखा यानें सरकारास घोडे स्वारांची मदत केली वर्षा नंतर त्यास औध प्रांतांत दरसाल ५००,००० रुपये उत्पन्नाची १४७ गांवांची तालुकदारी मिळाली. १८६४ त त्यांत नबाब हो पदवी दिली, आणि तो १८६६ त मेला. त्यांचे चिरंजीव नबाब नवाझीश अलीखां हे फार राजनिष्ट आहेत, हे लाहोर येथें असतात. यांनीं सरकारची निरनिराळ्या अनेक हुद्यांचीं कामें केलीं आहेत यांनीं बरीच वर्षें लाहोरच्या मुनसिपाल कमिटीच्या प्रेसिडेंटाचें काम तारीफ करण्या सारखें केलें, पण तें त्यांनीं आतां [illegible] दलें आहे.

औंध प्रांतांत जी १४७ गांवांचीं तालुकदारी यांचे वडिलास मिळाली ती यांच्याकडे आज पर्यंत तशीच चालूं आहे.

कनिंगह्याम साहेबांचें हिंदुस्थानांतील आरोग्य या संबंधीं विचार:

कनिंगहाम साहेबांना आरोग्यतेचे संबंधानें काय काय उणीवा आहेत त्या दर्शविल्यानंतर त्यासंबंधानें सरकारनें काय काय योजना केलीं असतां लोकांचें हीत होणार आहे व हिंदुस्थानांतील एकंदर प्रजेचें आरोग्यसंरक्षणाकरितां कोणते उपाय योजणें योग्य दिसतें याविषयीं सूचना केल्या आहेत. प्रथमतः म्युनिसिपाल कमेट्या ठिकठिकाणीं आहेत किंवा स्थानिक स्वराज्याचे नूतन पद्धति प्रमाणें पुष्कळ ठिकाणीं होतील ह्या सर्व कमेट्या लोकांचे आरोग्यते साठीं योग्य दक्षता ठेवतात कीं नाहीं हें नेहमीं बारकाईनें पहाण्याकरितां यांचे वर या संबंधानें निरंतर नजर ठेवण्या करितां एक व्यवस्थापक मंडळी मुकरर करावी. मि. कनिंगह्याम यांचें म्हणणें असें आहे कीं हल्लींचे कायद्या प्रमाणें कमेट्या आरोग्यते संबंधानें आपलें कर्तव्य योग्यरीतीनें बजावतात कीं नाहीं हें पहाणें स्थानिक सरकारचें काम आहे; व स्थानिक सरकाराला[illegible] अधिकार असल्यामुळें प्र[illegible]णार[illegible] कडे हा अ[illegible] तकी बारीक [illegible] कमेटीवर जि[illegible] तऱ्हेनें नजर रहावी तितकी ठेवतां येत नाहीं व स्थनिक सरकारासही मुनसिपल कमिटीशी आरोग्य रक्षणाचे संबंधानें वारंवार तंटा करणें प्रशस्त वाटत नाहीं. अशा कारणांनीं स्थानिक सरकारास या बाबतींत आपला अधिकार ज्या प्रमाणें चालवावा तसा चालवितां येत नाहीं; व याच साठीं निवालस या कामाकरितां म्हणून एक नियामित मंडळी करून ठेवावी व त्यांनीं या कामावर देखरेख ठेवून कदाचित कोणी म्युनसिपालिटी हाऊन किंवा आपले हायगईनें एखादी लोकारोग्यतेची गोष्ट केली नाहीं तर त्यांचे हातून ती गोष्ट करवितील. २ दुसरा उपाय आरोग्यतेचां कामें करण्या साठीं सरकारनें आपल्या खजिन्यांतून कर्ज कमेटीस द्यावें. सन १८७९ सालापूर्वी ही वहिवाट सुरू होती म्हणजे त्यावेळीं सरकार आपण कर्ज काढून कमेट्यांस देत असे यामुळें सोईवार व्याजानें कमेट्यांस पैसे मिळत असत लोकांचे आरोग्यते संबंधानें कोणतेही एखादें काम करण्यासाठीं कमेटीस पैशाची मदत अवश्य पाहिजे. सरकारास व्याज कमी पैशानें मिळतें कारण सरकारची पत जबरदस्त आहे; व नुसत्या कमे- कमेटीनें कर्जाऊ पैसा काढावयाचा म्हटला तर मोठमोठ्या पेढ्या अगर कोणीही सावकार तेवढ्याच व्याजानें देण्यास मागें पुढें पाहातात. कारण त्यांस कमेटीचा भरवसा काय. या करितां सरकारानें त्यांस पैसे आपले [illegible] काढून दिले तर कमी [illegible] ळून त्यांचा पुष्कळ फायदा होईल व लोकारोग्यतेचीं कामें होण्यास चांगली संधी सांपडेल. ३ तिसरा उपाय पाणी आणणें, मोठाली गटारें बांधणें व याप्रमाणें दुसरी मोठ मोठालीं कामें करण्या करितां विशेष कामगार नेमून त्यांचे हातून म्युनसिपालिटीचें कामावर देखरेख व त्यांस या कामांसंबंधीं लागणारी मदत देवविणें. या प्रमाणें. कांहीं कामगार या विशेष कामाकरितां नसल्यामुळें मोठ मोठालीं कामें नासतात व कमेटीचें फार नुकनुकसान होतें. ४ चवथा उपाय हिंदुस्थानांत जे विशेष रोग होतात त्यांचे संबंधानें विशेष बारकाईनें शोध करण्या करितां व रोगांचे बीज काय आहे हें स्वतंत्रपणानें शोधून काढण्या करितां कांहीं लोक मुद्दाम नेमले पाहिजेत असें केल्याशिवाय रोगांच्या खऱ्या कारणांचा जितक्या बारीक रितीनें शोध व्हावा तितका होण्यास कोणी झटत नाहीं. योग्य मोबदला मिळाल्या शिवाय या खटपटिच्या गोष्ठी कोण करील अर्थात असे शोध करणारांस त्यांचे मेहेनतीचे मानानें योग्य पगारही ठरविले पाहिजेत म्हणजे त्यास हुरूप राहून ते शोध करण्यांत निमग्न राहातील.

पहिल्या उपायाच्या संबंधानें विचार करतांना वऱ्हाडांत या उपायाचें अवलंबन कितपत केलें पाहिजे हें पाहूं. वऱ्हाडप्रांताचे संबंधानें पाहतां [illegible] हल्लीं ज्या ज्या ठिकाणीं म्युनसिपालि[illegible] ट्या आहेत त्या त्या ठिकाणी लोकारोग्यतेविषयीं जितकी खबरदारी घ्यावी तितकी घेतली जात नाहीं असें नाहीं. जिल्ह्याचें सिविल सर्जन, व स्यानिटरी कमिशनर यांची नजर शहर दुरुस्तीवर असतेच कोणत्याही एखादे गोष्टीचे संबंधानें त्यांचें मत कमेटीस त्यांनीं कळविल्यास बहुधा त्याप्रमाणें वर्तन व्यवस्था होत नाहीं असें नाहीं; कोणत्याही एखाद्या भयंकर रोगाचे संबंधानें कांहीं उपाय योजण्याचे असल्यास त्यांच्या सूचना सर्वदा अमलांत आणल्या जातात; त्याप्रमाणेंच कमेटीचे हद्दी पैकीं कोणतेहीठिकाणीं गलिच्छ पदार्थ किंवा घाणेरडे पाणी वगैरें असल्याचें त्यांनीं कळविल्यास ही बहुतकरून त्याजविषयीं व्यवस्था करण्यांत येत आहे. हल्लींचें स्थानिक स्वराज्याचा लाभ ज्या ज्या कमेट्यांस म्हणून मिळणार त्या त्या कमेट्यांस या संबंधानें आपलें कर्तव्य काय आहे हें कळणार नाहीं. अशा थोड्याच. वर सांगितलेले दोन अधिकारी यांची नजर हल्लींचे इतपत पुरें आहे व याप्रमाणें जरी निरंतर राहिली तरी लोकांचें आरोग्यते संबंधीं निष्काळजीपणा कमेटीस करतां येईल असा संभव नाहीं. मि. कनिंगह्याम साहेबांचे म्हणणें आहे कीं पुष्कळ कमेट्यांस या संबंधानें आपलें कर्तव्य काय आहे हें कळण्याची देखील मारामार आहे परंतु निदान वऱ्हाडच्या कमेट्यांतील बहुतेकांत आमचे मतें ही गोष्ट लागूं नाहीं. पोलीसचा खर्च पूर्वी कमेटीचे पैशांतून मिळत होता तो हल्लीं सरकार स्वतः देते यामुळें आद्याशिक्षण, दवाखाने वगैरे स्थानिक गोष्टीकडे पैसा खर्च करण्यास सवड सांपडते व क मे[illegible] खर्चही करितात. तरी स्यानिटरी कमिशनर यांनीं मागील एका सालाबादचे रिपोटांत असें लिहिलें होतें कीं कमेट्यांचा जितका पैसा लोकारोग्याचे कामीं खर्च व्हावा तितका होत नाहीं ही दिलगीरीची गोष्ट आहे. आतां जास्त पैसा खर्चकरणें ही सवडीची गोष्ट आहे; परंतु यागोष्टीकडे सर्व कमेट्यांचें लक्ष आहे व निराळी मंडळी मुकरर नकरतां देखील हल्लींच्याच पद्धतीनें निदान वऱ्हाडांत तरी बराच कार्यभाग उरकेल असें आम्हांस वाटतें.

दुसऱ्या उपायाचे संबंधानें पाहिलें असतां वऱ्हाडांत पुष्कळ कमेट्यास पैसे वास्तविक पाहिजे आहेत. परंतु वऱ्हाडांत जो व्याजाचा भयंकर दर आहे त्या दरानें कमेटीनें पैसे काढणें म्हणजे फार जोखमीचें काम आहे. परंतु सरकारास ज्या दरानें पैसे कर्जाऊ मिळतात त्या दरानें कमेट्यांस पैसे मिळाल्यास त्यांची फार सोय होणार आहे. वऱ्हाड प्रांताची गोष्ट इतर प्रांतांहून थोडिशी भिन्न आहे म्हणजे येथील पैसे जे बचत राहतात ते सर्व निझाम सरकारास परत द्यावे लागतात. सरकारास या प्रांताचा सर्व खर्च वेच जाऊन देखील फायदा राहतो, हा सर्व फायदा निझाम सरकारचे खजिन्यांत घालविण्यांत कांहीं फायदा नाहीं. यांतील पैसा जर वऱ्हाडांतील कमे[illegible] कर्जाऊ दिल्या तर फार बरें होईल. नागपट्टी[illegible] मोठी रकम सरकारांत खर्चा न पडतां शिलक आहे त्यांतून मोठमोठ्या कामाकरितां कांहीं पैसे खर्च करण्याची रेसिडेंट साहेबांनीं योजना केलीच आहे ती बहुत करून या हेतुनेच असावी; परंतु पैसे अगदीं कमेटीस देऊन टाकतां जरी आले नाहींत तरी पण व्याजीं देण्यास कांहीं हरकत नाहीं. साले साल व्याजी रकमा वसूलही करून घेतां येतील इकडे निझाम सरकारचे पैशाचा योग्य उपयोग होईल व रयतेसही खरोखर फायदा होईल; असो उभयपक्षींही लाभ होणार आहे.

गटारें बांधणें, गांवासाठीं मोठमोठ्या मोऱ्या बांधणें, पाणी आणण्या करितां नळ बांधून आणणें, वगैरे कामें मुनसि० कमेट्यांस करावी लागतात व अर्थात या कामाचें संबंधानें त्यांस योग्य सल्ला मिळणें अगदीं अवश्यक आहे. ही सल्ला देणें ती मि० कनिंगहाम यांचें मतानें पब्लिकवर्क्स खात्यांत विशेष कामगारांच्या नेमणुका करून त्यांचा उपयोग कमेट्यांस या प्रकारचीं कामें करण्याचीं असतील त्या वेळीं करावा आमचे मतें अशा प्रकारची व्यवस्था झाल्यास सरकारास विनाकारण जास्ती खर्च ठेवावा लागणार आहे अशा प्रकारचीं कामें कमिट्यांचें हातून दोन किंवा तीन होणार तेव्हां तेवढ्या करितां सरकारानें त्यांचे मदतीसाठीं निराळे लोक ठेवणें हें विनाकारण खर्च वाढविण्या सारखें होणार नाहीं. हल्लींचे पब्लिकवर्क्स खात्यांतील कामगारांस कांहींना कांहीं काम असतेंच; त्यांतच जर सरकारनें असा ठराव केला कीं अशा एखाद्या मोठ्या कामांत सल्ला घेणें किंवा तीं कामें कोणत्या पद्धतीनें बांधावीत वगैरे महत्वाच्या गोष्टी पब्लिकवर्क्स खात्याचे सर्वांत मुख्य अधिकारी यांचें मत घेणें अवश्य आहे. अर्थात खर्चाचा वगैरे एकंदर अदमास पाहून सर्व गोष्टींचा विचार करून तसल्या प्रकारचें काम बांधण्याची ऐपत कमेटीस आहे कीं नाहीं हें कमेटीचे सल्या वांचून होणार नाहींच; परंतु पब्लिकवर्क्स खात्यांचे मुख्य अधिकाऱ्यांचें मत घेतलें म्हणजे बहुत करून त्या कामांत ढोबळ चुका होण्याचा संभव नाहीं. सरकारानें कमेटीस एखादें काम बांधण्यास पैसे दिले म्हणून सरकारनें त्या कामांत देखरेख हातानें करावी असें मात्र उपयोगी नाहीं. मात्र वर सांगितल्या प्रमाणें मत घेऊन काम केलें म्हणजे बस होईल. नुकतेच उमरावतीस एक उदाहरण घडलें आहे त्यां संबंधानें आम्हांस असें वाटूं लागलें कीं जर मि० कानिंगह्याम साहेब म्हणतात असा नियम केल्यास अशा प्रकारच्या सर्व कामांत कमेट्यांचें वजन न रहातां सर्व कामें पब्लिकवर्क्स खात्याचे पद्धतीवर व तितक्या विलक्षण खर्चानें होणारीं आहेत. उमरावतीस पाणी आणण्या करितां जो तळाव बांधला त्या संबंधानें पाणी कोणकोणत्या ठिकाणीं असावें, नळ कोणीकडून शहरचे निरनिराळे भागांतून असावेत वगैरे सर्व व्यवस्था पब्लिक वर्क्स खात्यांतील अधिकाऱ्यांनीं केवळ मनास वाटेल. त्याप्रमाणें केली. जेव्हां पुष्कळ ठिकाणीं गांवांत नळ आला नाहीं तेव्हां कमेटीकडून पुन्हां रेसिडेंट साहेबांस लिहून गेलें कीं अमुक अमुक ठिकाणीं नळ मुळींच नाहींत तेथें आणण्यास नवीन मंजुरात पाहिजे. साहेब मजकुरांचे म्हणणें ऐकिलें असतां कमेट्यांची वरीच पायमल्ली होणार आहे व या प्रकारचीं कामें त्यांचे हातीं न राही त्या मुळें त्याचे गैरसोईचा ही विचार होणें फार कठीण होणार आहे. खर्च जर कमेटी कडून मिळणार तर व्यवस्था करण्याचा हक्कही त्यासच असला पाहिजे याकरितां अमुक खर्चाचे कामासाठीं जिल्ह्याचे एक्झिक्युटिव्ह एंजिनियर यांचें व त्याचेंपेक्षां अधीक खर्चाचे कामासाठीं मुख्य एंजिनियर यांचे मत घ्यावें व त्यांनीं द्यावें असा नियम केला तरी पुरेसा होणार आहे.

आरोग्याचे रक्षणासाठीं चौथा उपाय योजण्याचा तो असा की रोगाचीं कारणें शोधून काढण्या करितां कांहीं विशेष लोकें मुकरर करून त्यांस या कामाबद्दल बरेच पगार देऊं करावेत म्हणजे पुष्कळ रोगांची चिकित्सा करण्याचीं साधनें प्राप्त होतील. या देशांत भयंकर ताप म्हणजे ज्यास टायफाइड फीवर म्हणतात किंवा कालरा म्हणजे माहामारीचा आजार याचीं कारणें खरोखर शोधून काढणें फार महत्वाचे आहे; परंतु हीं कारणें शोधून काढण्यास एक सारखा त्याचे विषयाचें अवलोकन करीत व अनेक तऱ्हेचे शोध करीत बसले पाहिजे. व असें करण्यास पैसा व स्थैर्य पाहिजेत. अशा प्रकारचे लोक नेमल्यामुळें त्यांस हीं सर्व साधनें अनकूल राहतील ही कल्पना आम्हांस सर्वशः योग्य दिसते. कोणतेही गोष्टीचे संबंधानें बारकाई व प्राविण्य येण्यास पुष्कळ काळ त्याच विषयांकडे घालावा लागतो त्याच प्रमाणें यांचा खरोखर शोध ला[illegible]

जनावरांचे सर्व रोगांवर आह्मी औषधें ठेविलीं आहेत.

या दवाखान्यांत रोग्यांना औषधाबद्दल थोडी किंमत द्यावयास लागेल.

बाहेर गांवीं राहणारे लोकांना आपआपले रोगाची हकिकत लिहून कळविली असतां माफकदराने त्यांस अभिप्राय मिळेल. औषधे मागविलीं असतां ती औषधें आह्मी पाठवूं त्यांजबरोबर औषधें घेण्याचे माहितीचा कागद पाठवूं.

वर लिहिलेल्या कित्येक रोगांवरील औषधाचे एका कुपींत पांच मनुष्यांस पुरण्याइतकें औषध असतें.

जुने रोग व ज्या रोगांना बरे करण्यास वेळ लागतो अशा रोगांना पिडलेल्या लोकांस त्यांची मर्जी असेल तर ठराव करूं. ठरावाची जी रकम ठरेल त्यापैकीं कांहीं आगाऊ द्यावी लागेल.

"हा दवाखाना उमरावती येथें भुसार दरवाजा बाहेर मिस्टर प्रल्हाद नारायण जोग वकील यांचे वाड्यात खालचे दिवाणखान्यात आहे"

उमरावती मेडिकल हॉल ता० १४-१०-८८

दामोदर काशिनाथ काळे आणि कंपनी.

विक्रीस तयार.

कळविण्यांत येतें कीं बंगाल नागपूर रेल्वे स्टेशन गोंदिया येथें ऐन व बिजाच्या चांगल्या सरळ व जुन्या अशा मयाली सुमारें २००० आहेत. लांबी बारा फुटापासून वीस फूट पर्यंत व चौरस एक फूट. इतर्की माहिती पाहिजे असल्यास खालीं सही करणाऱ्याकडे मिळेल.

आपाजी विनायक कॉनट्राक्टर गोंदिया.

डा नारायण चिंतामण यांनीं खुद्दास तयार केलेलीं उत्तम गुणकारी औषधं

सूचना—हीं सर्व औषधें शुद्ध वनस्पतीचीं केलेलीं असून हजारो लोकांनीं अनुभवलेलीं आहेत. रक्तांत दोष उत्पन्न करणारे रसायनांचा ह्यांत बिलकुल उपयोग केलेला नाहीं. जाहिरातींतील औषधांवर लोकांची श्रद्धा बसत नाहीं म्हणून रोग्यांस ह्या सर्व औषधांची गरज पडेल तेव्हां निदान एकवेळ तरी मुद्दाम उपयोग करून पहावा अशी त्यास माझी सविनय प्रार्थना आहे ह्या सर्व औषधांचा उपयोग शेंकडों रोग्यांनीं करून पाहिला व त्यां पैकी तीन चतुर्थांश बरे होतात अशी आमची खात्री झाल्या मुळें तीं प्रसिद्ध केलीं आहेत.

गजकर्णावर रामबाण औषध.

ह्याची तर सर्वत्र प्रसिद्धीच आहे. याचे गुणा बद्दल मिळालेल्या सर्टिफिकिटां पैकीं कांहीं माहितीचे कागदांत दिलीं आहेत. किं. दर बाटली ०९ आ. बंगी करणावळ ०१ आ. शिवाय टपाल खर्च.

खरजेवर हटकून गुणकारी मलम

हें लावलें असतां मुळींच झोंबत नाहीं. तीन चार दिवसांत खरूज बरी होते. याचे ही गुणाबद्दल सर्टिफिकिटें आहेत. किं. दर डबी ०८ आ. बंगी करणावळ ०१ आणा. शिवाय टपाल खर्च.

खात्रीचे नेत्रांजन.

आलेले डोळे, लाली, खुपऱ्या, डोळ्यांतून पाणी येणें, डोळे खुपणें व सारा वगैरे सारखे विकार चार दिवसांत बरे होतात. किं. दर बाटली ०७ आ. बंगी करणावळ ०१ आ. शिवाय टपाल खर्च.

मूळव्याधीवर अद्भुत सर्बत

अवश्य अनुभव घ्या रोग नवीन असल्यास एक बाटलींत काम होतें. रक्त पडणें, आंग सूज व ठणका, हीं तीन चार दिवसांत कमी होऊं लागतात. किं. दर बाटलीस रु. २०४ बंगी करणावळ ०२ आ. शिवाय टपालखर्च. १ बाटली १२ दिवस पुरते.

मोड असल्यास हें सर्बत घेऊन शिवाय मलम द्यावें लागतें. किं. दर डबी. ०८ आ. बंगी करणावणळ ०१ शिवाय टपाल खर्च.

आंवरक्ताच्या हगवणीवर गोळ्या.

सुमारें आठ दिवसांत मुरडा, आंवरक्त अगदीं बंद अन्न पचन होऊं लागतें. होऊन रोग अगदीं नाहींसा होतो. किं. दरएक २६ गोळ्यांचे डबीस १ रु. बंगी करणावळ ०१ आ. शिवाय टपाल खर्च.

शीत ज्वर व हिंवावर गोळ्या.

ह्या गोळ्यांची तारीफ करावी तेवढी थोडीच. यांचे सेवनानें कितीही दिवसांचे अगर कितीही दिवसांनीं येणारे हींव असो सुमारें चार दिवसांत हटकून बंद होतें. हिंवावर तर ह्या गोळ्यांची क्रिया केवळ जादू सारखी होते किं. दर १६ गोळ्यांचे डबीस १ रु० बंगी करणावळ ०१ आ. शिवाय टपाल खर्च.

परम्यावर उत्तम पाक

हा पाक तीन दिवस घेतला असतां लघवीची आग व तिडक नाहींशी होऊन पू वाहणें बंद होऊं लागतो. रोग नवीन असल्यास एक बाटली पुरे आहे. नाना तऱ्हेची रसायनी औषधें खाऊन ज्याचा परमा फार विकोपास गेला असेल त्याला दोन बाटल्या द्याव्या लागतील. किं. दर बाटली ३ रु० बंगी करणावळ ०२ आ. शिवाय टपाल खर्च.

स्त्रियांच्या धुपणीवर कषाय (काढा)

धुपणी तांबडी अगर पांढरी असो हा कषाय घेतल्या पासून सुमारें चौथे दिवशीं गुण दिसूं लागतो. गरोदरपणीं सुद्धां हा काढा देण्यास योग्य आहे. किं. दर बाटलीस २०४ रु० बंगी करणावळ ०२ आ. शिवाय टपाल खर्च १ बाटली १२ दिवस पुरते.

फारच उत्तम साळंमिश्री पौष्टिक पाक.

स्त्री पुरुषांस सारखा गुणावह. ह्याचे सेवनानें अग्निमांद्य, जीर्णज्वर, अन्नद्वेष, अशक्तता, मेंदूची क्षीणता, हात पाय व कंबर दुखणें, व सुस्ती वगैरे सारखे अनेक विकार नाहींसे होऊन कांती वाढते. धातु शुद्ध होऊन सर्व इंद्रियें बळकट होतात. हा पाक हिंवाळ्यांत घेण्यास फारच प्रशस्त आहे. स्त्रियांना बाळंत होऊन दोन महिने झाल्यावर हा पाक अवश्य द्यावा. किं. दर शेर २० ,रु० बंगी करणावळ ०२ आ. शिवाय टपाल खर्च.

खोकल्यावर गोळ्या.

खोकला उष्णते पासून उद्भवलेला असो किंवा थंडी पासून असो ह्या गोळ्या घेतल्या पासून दुसरेच दिवशीं गुण दिसूं लागतो, कास श्वास दमा वगैरे सर्व विकार ह्या गोळ्यांनीं हटकून नाहींसे होतात. डांग्या खोकला व क्षयाच्या खोकल्यावर यांचा फारसा उपयोग होत नाहीं. किं. दर २८ गोळ्यांचे डबीस १ रु० बंगी करणावळ ०१ आ. शिवाय टपाल खर्च.

हीं सर्व व आणखी सर्व रोगांवरील औषधें प्रांत वऱ्हाड, आकोलें येथें आमचे दवाखान्यांत विकत मिळतील. ह्या. पैसे मनीआर्डरनें पाठवूं. नाटपेड पत्र घेतलें जाणार नाहीं पत्ता सुवाच्य लिहावा. ह्या सर्व औषधांचे अनुपानांचे कागद औषधां बरोबर मिळतील कळावे.

नारायण चिंतामण डाकूर.

K. B. Rele and caclousco smosteffi .
PREPARATIONS.

१ धातु पौष्टिक शक्तिवर्धक गोळ्या.

शरीर निरोगी सदृढ करणाऱ्या गोळ्या ह्याच आहेत अति श्रमानें व हरएक दुसऱ्या कारणांनीं झालेली क्षीणता, मुखावरची निस्तेजता, पांढुरता, मनाची उदासिनता, जीर्णज्वरानें, हगवणीनें खोकल्यानें झालेली क्षीणता, स्वप्नावस्था, मस्तकशूळ, कटीशूळ, निद्राभंग, गंडमाळा, क्षयरोग, रजस्वलास्थीतीमध्यें पोटांत दुखणें, धातु जाणें, वाईट स्वप्नें पडणें, हीं ह्यांच्या सेवनानें, नाहींशीं होऊन तोंडावर टवटवी येतें मज्जातंतूंस तीव्रता येऊन स्मरण शक्ति वाढते काम व अभ्यास करण्यास उल्हास येतो. तोंडास रुचि येऊन भूक लागते. पाचनशक्ति वाढते. हे प्रत्येकानें ह्याचा अवश्य अनुभव घ्यावा. किं० १२ आणे.

२परम्यावर खात्रीचें बस्ताव औषध.

हें बिनधोक अत्युत्तम त्वरित गुणकारी आहे. लघवीची जळजळ, तिडिक, धातु जाणें ही तात्काळ बंद होतात परमा किती ही जुना व हट्टी असला तरी निश्चयात्मक बरा होतो. किं० १ रु०

३ परम्यावर पिचकारीचें औषध.

हें ही परम्यावर रामबाण आहे. किं० ०८ आणे.

४ धुपणी (प्रदर) वर अमोलिक औषध

सर्व प्रकारच्या नव्या व जुन्या धुपण्या ह्यानें हटकून जलद बऱ्या होतात. भूक फार लागते. रक्तशुद्धि होऊन शक्ति येते. किंमत १ रुपया.

५ धुपणीवर पिचकारीचें औषध

वरील औषधा बरोबर हे वापरल्यानें रोगी रोगमुक्त झाला नाहीं हें कचितच. किंमत ०८ आणे.

६ सर्व प्रकारच्या जखमांवर मलम.

गद्दा, चांदी, सर्व नव्या व जुन्या जखमा घाय इ० मिटविणारे मलम कायतें हेंच किं० ८ आणें.

७ खोकल्यावर अचुक औषध.

ह्यानें कफ सुटा पडतो, पडसे, दमा जातो, क्षयाचा,, डांग्या घशांत गुदगुली होऊन येणारे इ० खोकले अचुक बरें होतात. किं. १२ आणे.

८ तापावर रामबाण औषध.

हिवताप, पाळीचाताप, अंतरताप; जीर्णज्वर, ह्यांवर तर हे रामबाण आहे. जंगल किंवा म्यालेरियन नांवाच्या तापावर हें वस्ताद आहे. ह्यानें भूक लागते अन्न पचतें. किंमत १२ आणे.

९ अजीर्ण, अतिसार, ह्यांवर औषध.

अजीर्ण, अतिसार. संग्रणी, अग्निमांद्य, आमरक्ताची व साधी हगवण इ० बंद करण्यांत हें कधींच मागें हटलें नाहीं. किंमत १२ आणें.

ह्या औषधांच्या गुणाविषयीं ज्या अनेक सर्टिफिकीटा मिळाल्या आहेत त्यांपैकीं एकाचा सारांशः—

"के. बी. रेळे यांस लिहावयास अत्यानंद वाटतो कीं, मजकडे पाठविलेली सर्व (वरील) * औषधीं मी लक्ष पुर्वक तपासून पाहिली. तीं फार गुणकारीं असून निर्धोक आहेत.

(सही) डाक्टर बि. वि. गोखले,
"एम. ए. एम. डी"

सुचना--अनुपाना व कागद औषधा बरोबर असतो. घाऊक घेणारास चांगलें कमिशन मिळेल. प्याकिंग व पोस्टेज शिवाय पडेल.

विशेष सूचना—आमच्या वरील औषधां शिवाय सर्व प्रकारची दुसरी इंग्रजी औषधें जसे, पेनकिलर, क्लोरोडाईन, पेपरमिंट, काडलिव्हर आईल, वाघाचीं तेलें मलम, साबु, पोंव्डास, टिंकचर्स, सल्टाईन्स, इनोज, फुरुट साल्ट, वैद्यांस दवाखान्या कारितां लागणारीं औषधें व शस्त्रें, वगैरे व तरुण व वृद्ध ह्यांस लागणारे उत्तम गारेचे चष्मे, मुंबईंत आल्या शिवाय, लागण्या योग्य नंबरांचे पाठविण्यांत येतील त्याच प्रमाणें औषधांची व इतर पुस्तकें ही पाठविण्यांत येतील.

पैसे आल्यास किंवा व्ह्याल्युपेएबल पार्सलनें औषधें व इतर सामान पाठवूं नाटपेड पत्रें पाठवूं नयेत. पत्रव्यवहार खालील पत्यावर करावा.

पत्ता. के. बी रेळे कंपनी,
जुबिली मेडिकल हॉल
कावसजी- पटेल ट्यांकरोड मुंबई

हीं औषधें सर्व इंग्रजी औषध विकणाराकडे व मालकाकडे मिळतील.

"TO THE DEAF."

A person cured of Deafness and Soises in the Head of 23 years, standing by a Simple Remedy, will send a description of it free to any Person who applies J. H. Nicholson, 5 Old Court House street, Calcutta.

बहिऱ्यांस.

बहिरेपणा आणि २३ वर्षांचा कर्णनाद यांस गुण आणणारें सोपें औषध

जे. एच्. निकलसन, ५ वो ओल्ड कोर्ट हौस स्ट्रीट कलकत्ता, यांस पोस्टपेड पत्र ठविलें असतां औषधाबद्दलची माहिती फुकट पाठविली जाईल.

राजमाचीकर व साठे न्यायाश्रयकर्ते पुणे यांनीं नवीन तयार केले.

हिंदुस्थानचा कराराचा आक्ट.

सन १८७२ चा ९ वा

समजुतीच्या टिपा व मुंबई, कलकत्ता, मद्रास व अलाहाबाद हायकोर्टाचे निवाडयांसुद्धां

किंमत रु० २॥ व टपाल खर्च ०१ आ.

दामोदर काशीनाथ काळे आणि कंपनी यांचा दवाखाना.

या ठिकाणीं मनुष्याचे व गुरांचे सर्व रोगांवर औषधें मिळतात.

औषधें घेण्यास फार सुलभ आहेत. कोणत्याही रोगांवर वैद्य व अलोपाथिक डाक्टर जीं औषधें देतात त्याहून आमचे जवळ असलेल्या औषधांनीं फार लौकर चांगला व फार वेळ टिकणारा गुण येतो.

पटकी, मूळव्याधि, परमा, अम्लपित्त खरुज, पेण, नायटे, खवडे, हिवताप संधिवायु दमा व खोकला, भगंदर लहान मुलांचे अंगांत येणें, मुलांचे पोटांतील जंत, गरोदर अवस्थेंतील ओकारी, बाळंतरोग व इतर प्रकारचे माणसाचे सर्व रोग ह्यांजवर उत्तम गुण देणारीं औषधें आम्ही आमचे दवाखान्यांत ठेविलीं आहेत.

गुरांचे रोग—पटकी, लाळ खुरणें, पानी, ठेला लागणें. पेट फुगणें, गळा सुजणें, आवरक्त, आंचळांतून रक्त येणें, क्षतें, पोटांतील कृमी, ज्वर व इतर सर्व रोग यांजवर या दवाखान्यांत औषधें ठेविलीं आहेत. गाई, बैल, ह्मशी, हेले, घोडे कुत्रीं मांजरें, बकरी, या

नोटीस.

रा० लक्ष्मण वल्लद पैकाजी अंभोरे वस्ती मौजे निपाण प्रगणें पिंपळगांव राजा यांस.

खालीं सही करणार यान कडून नोटीस देण्यांत येतें कीं, मौजे मजकूर येथील सरवई नंबर ९३ चे खातें तुझें नांवें असून तूं तो नंबर आज अजमास ४० वर्षां पासून माझें कबज्यांत असून मी स्वतः वाहून त्या नंबरचा सरकारी सारा ही मीच देत आहे. असें असून व विनाकारण आपली नियत बदलून फुकट खरेदी करून देतों असें माझें ऐकण्यांत आलें आहे. करितां तुजला या नोटीशीनें कळविलें जातें कीं, तू तो नंबर कोणास खरेदी देऊं नये आणि तूं जर देतच असलास तर कोणत्या आधारानें तूं लोकांस देतो याचा खुलासा उलट जबाबानें तावडतोब ही नोटीस पावल्या पासून आठ दिवसाचे आंत खुलासा करावा. कळावें. तारीख ११—९—८९ इसवी.

(सही.)

लटुसा वल्लद रुसाजी अंभोरे नि० खु० हातची असे.

नोटीस.

नोटीस बेशमी रामचंद्र वल्लद गणोबा कासार राहाणार कजेंब वाशीम यांसः—

खालीं सही करणार याजकडून नोटीस देण्यांत येतें कीं, तुमचे कडेस आमची तामशी दुकानची बाकी आहे ती तुह्मी आजपर्यंत दिली नाहीं. व वाशीम दुकानचे ही बाकीचा हाशा भरत आला आहे. त्यस या नोटीशीनें असें कळविण्यांत येतें कीं पूर्वीं आह्मी तुमचेवर दिवाणींत फिर्याद केली होती. त्यांत तुह्मी आपलें सल्लाकार यांचे मतांनीं सोने दिलें अशी खोटी तकरार केली तेव्हां आतांही तुह्मी अशीच तकरार कराल करितां ह्या नोटीशीनें कळविण्यांत येतें कीं, जर तुह्मी आमचे देण्या बद्दल वसूल द्याल तर आमचे दुकानचा मुनीम व मुखत्यार यांस देऊन पावती घ्यावी. पावती शिवाय रकम देऊं नये जर करितां पावती खेरीज रकम दिल्याव मी तुह्मास बिलकुल मजरा देणार नाहीं. व वसुला बदल तुमची तकरार ऐकली जाणार नाहीं. करितां ह्या नोटीशीनें कळविण्यांत आलें आहे कळावें ता० ११–९–८९ इसवी.

(सही.)

आनंदाबाइ जवजे पुरणमल तर्फें मुखत्यार सखाराम राघव राहणार कजें वाशीम.

नोटीस.

रा० सोभाराम बहादुरमल दुकान बावनबीर यांस रघु वल्लद जानजी आखेरे वस्ती बावनबीर ता० जळगांव याजकडून देण्यांत येतें जो तुह्मास ता० १३ माहे जुलई सन १८८९ इ० रोजीं तुम्ही भुलथाप दिल्या मुळें खरेदीखत स्थावर मालाचे व जंगम मालाचे २९५ रुपयांचें लिहून दिलें ते रुपये मी तुम्हापसून आगाऊ न घेण्याचें कारण तुम्हास ठाऊक असून तुम्ही चार पंच लोकां समक्ष सदाशिव विठ्ठल बढे यांचे दुकानचे जे देणें माझी भावजई मंजाबाई मर्द भगवान आखेरे इजकडे जे निघेल ते तुम्ही देण्याचे कबूल केल्यामुळें मी न घेतां रकम तुह्माकडे राहिली आहे मी जळगांव कोर्टांत अपाक्रिया केल्याचो फिर्याद सदाशिव विठ्ठल बढे दुकान बावनबीर याचा गुमास्ता रामु वल्लद सदाशिव कान्डा याजवर करून तिचे चौकशीची तारीख १७ जुलई नेमिली होती. त्या दिवशीं मी त्या दुकानचे कागद सर्व तहशिलदार साहेब ता० जळगांव यांनीं मला वांचून दाखविलें ते पाहून माझ्या भावजईनें नवीन कागद सर्व करून दिलेले खरें आहेत अशी माझी खात्री झाल्यावरून मी सदाशिव विठ्ठल यांचे दुकानीं गहाण असलेली जिनगी रुपये फिटे पर्यंत दुसरे कोणास देत नाहीं. रुपये फिटल्यावर माझ्या जिनगीचा मी मालक आहे सदाशिव विठ्ठल यांचें गहाण खताचे नंतर तुमचे खरेदीखत आहे तेव्हां ते व्यर्थ आहे यासाठीं मी तुम्हा पासून आतां पैसा घेत नाहीं. यामुळें तुम्हास मी दिलेले खरेदीखत हा नोटीस पावल्या पासून रद्द समजावें. खरेदी खताप्रमाणें जिनगी ताब्यांत मिळण्याबद्दल तुम्ही दावा करण्याचे भानगडींत पडूं नये ह्मणोन तुम्हास ही नोटीस दिली आहे खरेदीखता साठीं जो पैसा माझ्या नांवें लिहिला असेल तो मी देण्यास तयार आहे त्या प्रमाणें घेऊन माझें खरेदीखत परत करावें तसें न केल्यास तुमचे खरेदीखत रद्द होण्यासाठीं कोर्टमार्फत इलाज करून या नोटीशीचे खर्चासह पैसा भरून घेईन ता० १—९—८९ इ०

(सही) रघु व० जानजी आखेर याचे हातची नि० खुद्द.

AKOLA MEDICAL & SUCICAL HALL.

Hari Vaman Bhat.

L. M. & S.

अकोला मेडिकल आणि सर्जिकल हॉल

आह्मीं येथे पेठेंत लोकांच्या सोई करितां दवाखाना काढिला आहे. येथें सर्व रोगांची परिक्षा करून योग्य औषवाची योजना करण्याविषयीं काळजी घेतली जाईल शिवाय, मोती बिंदु काढणें, अडलेल्या बाळंतीणी सोडविणें वगैरे शस्त्रांनीं होणारे उपचार मोठ्या काळजीनें करूं. येथें ठोकळ व किरकोळ विलायती ताजीं औषधें माफक दरानें मिळत मिळतील. तसेंच औषधें तयार करण्याकरितां ब्राह्मण कंपौंडर ठेविला आहे.

हरी वामन भट. एल.एम. एस.

वरील दवाखान्यांत डा. वामन गोपाळ यांचा रक्त शुद्ध करणारा सार्सापरेला, पौष्टिक फास्फरसच्या गोळ्या व केंस काळे होण्याचा कलप आणि दांतास मजबुती व मुख सुगंधी कारक. दंतशाण. हीं औषधें मिळतील.

गरमीचे रोगावर औषध.

शरिरांत गरमी होऊन धातु बिघडते व ती स्त्री संग समयीं पांच दोन मिनिटांतच पतन होते. झोंपेंत व मुत्र समई पतन होतेपरम्याचा रोग उत्पन्न होतो शरिराचा दाह आदीकरून अनेक पीडा होतात. हा रोग ज्यांस आहे त्याणी अवलेह घ्यावा. गोड व अनुभविक आहे. एक डब्यांत तोळे २८ किंमत रुपये २ डाक खर्च १० आणे.

अन्न पचन होण्याचे औषध

अन्न पचन होत नाहीं त्यांस मळमुत्र साफ होत नाहीं. पोट दुखतें. पोटांत वायु धरतो, छातींत कफ पित्त होऊन जळजळतें, खोकला होतो, मळमार्गानें शेम पांढरे रंगाची पडते. शरिरांत वात शिरतो, अशक्तता येते हा रोग ज्यांस आहे त्याणी पाकवडी औषध घ्यावें. एक डब्यांत तोळे १६ किंमत रुपये २ डाक खर्च ९ आणे.

पत्ता गजानन बाळकृष्ण वैशंपायन वैद्य पेठ सदाशिव पुणें सिटी.

गृहिणी

(कुलवधूंच्या ज्ञानवर्धनार्थ व मनोरंजनार्थ मासिक पुस्तक.)

ह्या मासिक पुस्तकाचें आजपर्यंत पंचवीस अंक निघाले व एप्रिल महिन्यापासून तिसऱ्या वर्षास आरंभ झाला. यांत स्त्रियांचीं चरित्रें, नीति, आरोग्य, पाकशास्त्र, शिवण काम व स्त्रियांस इतर अवश्य वाचण्यालायक अहेषयांचा समावेश केला जातो. याची सालिना वर्गणी मुंबईत १॥ व बाहेरगांवचे वर्गणीदारांस टपाल हं. निराळें ३ आणे पडतील.

विशेष सूचना गरीब शिक्षक लोकांस हें मासिक पुस्तक ट. ह. सह एकरुपयास दिलें जाईल.

वर्गणीदार होऊं इच्छिणारांनीं पैसे व नांवें खालील पत्त्यावर पाठवावींत.

वर्गणीदार मिळवून देणारांस योग्य कमिशन दिलें जाईल.

पांच प्रती एकदम घेणारांस एक अंक फुकट दिला जाईल.

म्यानेजर गृहिणी.

...े खालाखाल आहेत नातीला योग्य अ... ...सल्यामुळें या ... उणीवें ...

कि. क्लास नंबर १५ मी० ३/८२ नंबर नमुना १४३.

कोणीस्पानापन्न होतो तेव्हां ...णें वसूल करितां येण्यासाठीं ...फिकीट मिळावें ह्मणून त्यानें जिल्हे कोर्टास अर्ज केल्या विषयीं जाहिरात.

सन १८१० चा अकूट २७ कलम २ प्रमाणें.

स्पे. अ. क. सा. जिल्हा यांचे कोर्टांत.

नांव........बाबुजी.

बापाचें नांव........दावलजी

राहणार........उगव. ता० व

जिल्हा........आकोलें यांसः—

मयत.

भगु बापाचें नांव रामाजी राहणार उगव तालुके व जिल्हा आकोलें यांचे कर्ज वसूल करितां येण्यासाठीं सरटीफिकीट मिळावें ह्मणून सदरहू अर्जदार यानें अर्ज केला आहे त्याज करितां सदरहू मयत मनुष्याचे माल मिळकतीवर किंवा तिचे कांहीं भागावर आपला हक्क आहे ह्मणून ज्या मनुष्यांचा दावा असेल त्यास जाहिरातीचे द्वारें कळविण्यांत येत आहे कीं, त्याणी तारीख ११ माहे आक्टोबर सन १८८९ इ० रोजीं सदरहू अर्जाची चौकशी होईल त्या वेळीं या कोर्टांत हजर होऊन आपआपले हकाविशी लेखी हकीकत दाखल करावी.

तारीख ११ माहे सप्तंबर सन १८८९ इसवी.

C. A. W. Davies.

स्पे. अ. क. ज्यडज्य आकोलें.

श्रीदत्तपद बोधिनी.

अलिकडे श्री गुरुमहाराजांनीं रा. रा. गोविंद रघुनाथ रनवडे स्कुल मास्तर हुबळी यांच्या द्रव्य मंदिरीं वास करून त्यांचे कडून ६४ पदें करविलीं तितक्याच पदांचा हा प्रथम भाग करून छापिला आहे. जर हा ग्रंथ प्रसिद्धीस येऊन सकल जनांस प्राप्त होईल तर ते हा भक्तिपुरःसर अवलोकन करून किती आल्हाद पावतील हें वर सांगण्यास नकोच. हीं ६४ पदें छापून झाल्यावर श्रीगुरुचरित्रांतील अध्याय १३-१४ यांतील सायं देवस्थान व दुष्टपवनशा सन... अशीं आख्यानें कविता बद्ध लिहिलीं आहेत किंमत टपाल खर्चा सुद्धां ०७ आणे

वरलिहिलेलीं पुस्तकें ज्यास पाहिजे असतील त्यानीं किंमतीबद्दल मनिऑर्डर किंवा रोख पैसा पाठविला असतां तावडतोब रवाना करूं. व्हाल्युपेबलनेंही पाठवूं.

विठ्ठल गोविंद बाणा वकीकर वेंगुर्ले वृत्त कर्ते मु० वेंगुर्लें जि० रत्नांगिरी

शुद्ध पत्रव्यवहार

सदरा खालील मजकूर पत्र कर्त्यांतास मिळूनच असेल असें समजूं नये.

पिंपळगांवराजा तारीख ११।९।८९

रा० रा० वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस.

विनंती विशेष, मी आज तारीख मजकूर फिरत फिरत येथील सरकारी मराठी शाळा, पाहाण्या करितां म्हणून सहज गेलों. शाळेंत जाऊन प्रत्येक वर्गांत गेलों तेव्हां माझे नजरेस असें आलें कीं बहुतेक ईयत्तेला स्वतंत्र मास्तर आहेत. परंतु एका इयतेला मास्तरच नाहीं. व ती एकाही शिक्षकाकडे नाहीं. यावरून मजला असें दिसून आलें कीं, सदर्हू इयत्तेच्या परीक्षेसमयीं कायंनिकाल होईल तो खरा परंतु आणखी बारीक शोध करून पाहिलें असतां, असें कळून आलें कीं, निमें इयत्ता एका असिस्टंटकडे आहे, व निमे ईयत्ता कोणाच्याच जबाबदारींत नाहीं, तरी वेळेवर जो कोणी शिक्षण देईल तोंच खरा त्या वेळे पुरता जबाबदार, या वरून असें सिद्ध होतें कीं सदरहू ईयत्तेचा निमे भाग शाळेच्या भरती करितां किंवा, शोभेकरितां केला आहे याशिंवाय कांहींच उपयोग नाहीं. असें असेल तर त्या मुलांचें नुकसान जाणून बुजून होत आहे. तर त्या मुलांनीं असा कोणता अपराध केला कीं, त्यानीं वर्षभर सरकारांत फुकट पैसा भरावा व वेळ फुकट दवडावा हें न कळे. त्यांना हीं एकप्रकारची शिक्षाच आहे असें समजलें पाहिजे. आणखी एक चमत्कारिक गोष्ट नजरेस दिसून आली कीं प्रत्येक इयत्तेतील मास्तराकडे पुरेसे शिष्य आहेत व हेडमास्तर साहेबाकडेस एक इयत्ता असून मुलेंही दहा अकरा आहेत. त्यांच्या मध्येंच ते आपला काळ घालवितात. यावरून मी असें अनुमान केलें कीं हेडमास्तर साहेब हे स्वतःचेच हिताकडेस लक्ष्य देत आहेत. एकंदर इयत्तेची व्यवस्था पहातां अव्यवस्थेशीर आहे. असे असण्याचें कारण गुदस्तसालीं वार्षिक परीक्षा झाली त्या नंतर जी वर्गवर्गी केली तीच मास्तर साहेब यांनीं पुढेंचे धोरण पाहून लक्ष्य पुरविलें नाहीं. व मास्तर साहेबांस हेचि विनंती आहे कीं, चालू साली ही अशीं व्यवस्था होणार नाहीं अशी उमेद आहे.

दुसरे आज बुधवार असल्या कारणानें मी श्री विठ्ठलाचे दर्शनास गेलों असतां त्या ठिकाणीं कांहीं विशेष चमत्कार दृष्टोत्पत्तिस आला तो पुढील अंकीं सविस्तर देऊं कळावें.

आपला एक

(क्ष)

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस.

कृतानेक साष्टांग नमस्कार वि. वि. पुढोल चार ओळीस येत्या सुंदर अंकीं स्थळ मिळेल अशी आशा आहे.

चिखलदरा तारीख ८–९–८९

पुर्वानक्षत्र लागल्या पासून मेघराजानें डोळे उघडले आहेत. धुवारी व वारा एकसारखा सुरूच आहे. एथें एका नवीन तलावाचें काम सुरू आहे व आणखी एका तलावाचें काम थोडे दिवसांत सुरूं होणार असें समजतें. माजी डेप्युटी कमिशनर कर्नल मेंकझी साहेब यांनीं एथें पक्षकार लोकांकरितां एक टोलेजंग मुशाफरखाना बांधला आहे. एथील आफिशीएटिंग चीफकानस्टेबल मिस्तर नागोराव हे आपले कामांत दक्ष, मेहनती व हुशार आहेत. यांनीं एकदोन ठिकाणीं अॅक्टिंग चीफकानस्टेबलचें काम केलें आहे असें ऐकतों. हे गृहस्थ पोलिसांत फार दिवसाचे नोकर असून यांना अद्याप बढती मिळत नाहीं हें त्यांचे दुर्दैवच समजलें पाहिजे. तारीख २६ चे वऱ्हाडसमाचाराचे अंकांत पोलिसाची वर्गीवर्गी पाहून आनंद झाला. याच प्रमाणें सरकार हक्काकडे लक्ष्य देऊन ज्याचे हक्क त्यास देतील तर गरीब लोक वरिष्ट अधिकाऱ्यांचें आभोष्टचिंतन करतील व त्यांस कामकरण्यास हुशारी व उत्तेजन येईल. कोणत्याही खात्यांत नवीन एखादा गुळाचा गणपती आणून त्यास जागा दिली म्हणजे गरिबांचे हक्क मारले जाऊन त्यांस निमूटपणें चुरमुळेच लाडू खात बसावें लागतें. एथलि शाळा मास्तर बरेंच दिवसापासून पोटशुळाचे व्यथेनें आजारी आहेत. बदली विषयीं दोन तीन रिपोर्ट केले तरी आमचे दयाळू डे. इ. साहेबांस गरिबाची कीव आली नाहीं. असो नशीब बिचाऱ्याचें. अखेरीस मास्तरास बदली न झाल्या मुळें व प्रकृती जास्त बिघडल्यामुळें राजीनामा देण्याचा प्रसंग न येवो म्हणजे झालें. पत्र विस्तार फार झाला म्हणून पुरें करितो. कळावें लोभ असावा ही विनंती.

आपला एक

"एक्स वाय"

मुक्काम वाशीम ता. ११-९-८९

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांसः—

कृतानेक सा० न० वि० वि० पाऊस चांगला पडत आहे. पिकें उत्तम आहेत. परंतु आतां आठ चार दिवस उघडला तर बरें, नाहीं तर शेतीचा नास होण्याचा संभव आहे. कोठें कोठें शेते पिवळीं पडत चाललीं आहेत. हा ज्यास्त पावसाचा परिणाम होय. शेतांतील गवत निघत नाहीं. कारण पाऊस सवड देत नाहीं. आतां महामारीनें समूळ ठाणें उठविलें असें दिसतें. ईश्वर करो व बयाचे पुनरागमन न होवो.

मे० तहशिलदार सा० यांची स्वारी रजेवरून परत येऊन आपलें कामीं दाखल झालीं मि० पुरुषोत्तमराव डाक्टर यांची स्वारी कांहीं सरकारी कामासाठीं मंगरूळपिराहून येथें आली आहे. मोहरमचा महमदांचा सण पार पडला कत्तलच्या रात्रीं जो मौज होत असते ती होत नाहीं असें वाटत होतें. कारण त्या दिवशीं पावसाची झडच होती परंतु ईश्वरकरणी विचित्र. रात्र झाल्यावर पाऊस उघडला व नेहमी प्रमाणें जलशा सर्व रात्रभर झाला. बाहेर गांवाहून महमदोत्सव पाहाण्या करितां लोकांची जितकी गर्दी जमत असते तितकी पावसामुळें जमली नाहीं. कित्येक लोकांनीं जमलेल्या समाजामध्यें आपल्या सभ्यपणाची कमाल करून सोडली व व आपल्या हाताचा कंडु भरऊन घेतला मोहोरमांत हिंदु आणि मुसलमान यांचा तंटा होत असतो परंतु साल मजकुरीं हिंदुंचा फार मोठा महत्वाचा सण ह्याचवेळीं नसल्या मुळें व पोलिसाचा बंदोबस्त उत्तम प्रकारचा असल्या कारणानें तसा कांहीं प्रकार घडला नाहीं. शिवाय ह्या जिल्ह्यांत असा एक सरक्युलररूपी हुकूम झाला आहे कीं मोहोरम सुरूझाल्या पासून त्यांचा शेवट होईपर्यंत हिंदु अगर मुसलमान यांणीं हातांत काठी घेऊनये. कोणी काठी हातांत घेऊन फिरत आहे असें नजरेस आल्यास पोलिस ती काठी एकदम काढून घतात लोकांनीं काठी ऐवजीं छत्र्या वापरण्यास काढल्या होत्या. छत्रीला जरी काठी असली तरी तिला दोष नाहीं. व त्या काठीचा कोणी काठी प्रमाणें उपयोग केल्यास सरक्युलरच्या विरुद्ध वागण्याचा त्यजवर दोष येईल कीं नाहीं कोणजाणें. हिंदुंनीं जरीं नाहीं तरी मुसलमानांनींच आपसांत मारामारी केली असें म्हणतात.

आज येथें वेदशास्त्र संपन्न गुरुमुर्तीं रा. रा. प्रल्हाद अण्णा साहेब यांचे येथें संतरपणाचा बेत उत्तम प्रकारचा होता. ह्या गांवीं हें नामांकित घराणें आहे. धार्मिक आहे. यांचे शिष्य सर्व वऱ्हाड प्रांतांत फार आहेत त्यांचे औदार्यावर गुरू महाराजाचा योगक्षेम चालतो. प्रल्हाद अण्णा हे मोठे विद्वान् भागवत तर यांनींच सांग वे. यांची वाणी इतकी रसीक वक्तुत्वशक्ति इतकी उत्तम आहे कीं श्रोते केवळ टकटक मूर्तीप्रमाणें होऊन जातात. त्यांची श्रवणेच्छा अधिकाअधीक होत जाते. त्यांची विद्वत्त इतकी चांगली आहे कीं लेंचेपेंचे पुराणीक व शास्त्री त्यांचे पुढें हातच टेंकतात. सर्वत्रांचें गुरू असें नांव त्यांना शोभते. त्यांचे विषयीं सर्व जातींच्या लोकांत प्रेमभाव पूज्यबुद्धि ओतपोत भरली आहे. या जिल्ह्यांतील नेटीव सुपरिनटेंडेंट ऑफ व्हॉक्सीनेशनची जागा खालीं होऊन बरेच दिवस झाले. पूर्वीं त्या जागेवर कोणी मुसलमान गृहस्थ होते. परंतु दुर्दैवानें त्यांच्यावर महामारीनें झडप घालून त्यांची यमसदनीं रवानगी झाल्यावर वर लिहिलेली जागा खालीं झाली. ती तेव्हांच भरली जाऊन त्याजवर कोणी तरी फर्डा इंग्रजी जाणतां येईल असें लोकांना वाटलें होतें परंतु ती सर्व भ्रांति झाली. ज्या वेळीं ही गोष्ट घडली तेव्हां सॅनेटरी कमिशनर रजेवर होते असें ह्मणतात. त्यामुळें बदली काम करीत असलेल्या गृहस्थांनीं ती भरली नव्हती असें समजतें. कारण त्यांना खात्यांतील लोकांची चांगली माहिती नव्हती ह्मणा अगर कोणत्या दुसऱ्या कारणांनीं ह्मणा ती ह्या काळापर्यंत भरणें राहिली होती. ती आतां भरली जाऊन त्या जागेवर मि. गंगाधर रामकृष्ण सुरंगलीकर यांची नेमणूक झाली त्याप्रमाणें त्यांची स्वारी येऊन आपले जागीं दाखल झाली हे गृहस्थ सतरा आठरा वर्षांपासून ह्या खात्यांत काम करीत आहेत. ह्यांना ह्या खात्यांतील चांगला अनुभव असून उत्तम कामामुळेंच वरिष्ठांची मर्जी त्यांच्यावर सुप्रसन्न राहून त्यांची इतक्या मोठ्या जागेवर नेमणूक झाली. ही केवळ चांगल्या कामा मुळेंच झाली. असेंच ह्मटलें पाहिजे. इमानानें काम केल्यामुळेंच इतकी बढती मिळाल्याचें हे एक उदाहरण लक्ष्यांत ठेवून इतरांनीं त्याच प्रमाणें करण्यास झटावें. कधींकधीं चांगल्या कामाचा लोप होऊन जातो. तेव्हां मग नशीब समजावें. हल्लींच्या काळीं इंग्रजींत मी ह्मणणार गृहस्थ पाहिजे तितक्या पगारावर व पाहिजे तितके मिळण्याची वेळ आली आहे. परंत वरिष्ट गुणग्राही असलेले ह्मणजे केवळ विद्येला व पदव्यांना न भुलतां चांगल्या इमानी कामालाच मान देतात त्यांचे हें एक उदाहरण आपल्या ध्यानांत ठेवण्या सारखें आहे. आतां हे गृहस्थ नवीन ठिकाणीं आले आहेत. करुपमाच्या मोठेपणा सारखें त्यांच्या हाता खालीं लोक आले आहेत तर त्यांनीं सर्वांना [illegible]ऊन घेऊन इतर लोकांची प्रिती संपादन करून लोकप्रीय होऊन लोकांत आपली कामाच्या संबंधें व माणुसकीच्या संबंधें कीर्ति गाजवावी ह्यांच्या उदाहरणाचा इतर हलक्या पगारदार लोकांनीं कित्ता घेऊन उत्तम काम करावें. कधींना कधीं त्यांचें नशीब उदयास येईल ह्यांत संशय नाहीं. कळावें लोभ कीजे हा विनंती.

आपला

'x'

जाहिरात

खालीं सही करणार यांजकडून सर्वत्र लोकांस कळविण्यांत येतें कीं स. नं. ९३ चें खातें लक्ष्मण वल्द पैकाजी यांचे नांवें असून तो नंबर आज ४० वर्षां पासून माझे कबज्यांत आहे खुद्द मी वाहत आहे. व साराही मीच भरीत आहे. असें असून हा इसम माझेशीं बेमानी करून लोकांस फुकट खरेदीखत खोटे करून देतो आहे. ह्मणून माझे सर्वत्र लोकांस ह्या जाहिरातीनें हीच विनंती आहे कीं, बेमानीनें लोकांचा हंस हिंसकून घेण्याची नियत ठेवूं नये कळावें तारीख ११।९।८९ इ०

(सही.)

लटुसा वल्लद रुसाजी अंभोरे नि० खु० हातची असें.

पुरवणा— अकोला वऱ्हाडसमाचार तारीख ७ माहे अक्टोबर सन १८८९ इ०

शुद्ध ४ इंग्रजी तारीख २८-९-८९ इ० रोजीं खालीं लिहिल्या अन्वयें:—

जवारी खंडी ३०० तीनशें दर खंडी स[illegible]पे ४७८६ प्रमाणें.

ग[illegible]डी १०० दर खंडीस रुपये ६१८६ व ६१८७ प्रमाणें.

अळशी खंडी ३०० दर खंडीस रुपये ८६८१० प्रमाण

रूई ओझे १०० दर बोज्यास ६५८१० १५८१२ प्रमाणें.

या प्रमाणें घेणें केला हा सवदा आम्हीं तुमचे नांवें लिहिला आहे. परंतु तुम्हीं आपले वहीत नोंदून घतल्या बद्दल अद्यापि कळविलें नाहीं या साठीं कळविले जातें कीं ही नोटिस पावल्या पासून एक दिवसाचे आंत सदरहू सवदा तुम्हीं आपले येथें नोंदून घेतल्याचे लेखी कळवावें तसें न करालं तर आह्मी जोखमित न रहाण्या साठीं तुमचे करितां केलेले सवद्याची आपले मर्जी प्रमाणें विक्री अगर नेट दिसेल ती तजवीज करून तुमचे खात्यांत नफा नुकसानीची रकम लिहिली जाईल मग आह्मी आपले मर्जीप्रमाणें केल्यानें तुमचे कोणतेही प्रकारें जबाबदारीस अगर कृत्यास आह्मी पात्र होणार नाहीं. कळावें. तारीख ३ माहे आक्टोबर सन १८८९ इ०

सही

बापुजी जगन्नाथ वहिवाटदार हरसुकदास जेठमल दुकान अकोलें दस्तूर खुद.

नोटीस.

तिर्यरूप रा० रा० गणभट बीन सिताराम भट्ट जोशी क० पिंपळगांव राजा [illegible]देगांव नळके वगैरे ता० मलकापूर [illegible] बुलढाणें यांस खालीं सही करणार यांजकडून नोटीस देण्यांत येतें कीं, मौजे जळके येथील वतनदारी संबंधीं तुह्मी कोणास गहाण करून देत असें ऐकतों. तर तुह्मास ह्या नोटीशीनें असें कळविण्यांत येतें कीं, तुह्मी वयातींत असून दोन्ही डोळ्यांनें अंधळे अहां करितां वतनदारी संबंधीं कोणत्याच प्रकारें हक्क चालत नाहीं. व मौजे जळके येथील भट्टपणाचे काम मीच करीत आहे व सर्व प्रकारें हक्क माझेच आहे व तुमचे पालन पोषण आज १२ वर्षें मीच करीत आहे असें असून तुह्मी थोडे दिवसांपूर्वी लोकांचे नादी लागुन जळक्यास जाऊन राहिले आहांत आणि आमची वतनदारी चालवूं पहातां तर ह्या बाबतींत तुह्मी को[illegible]स्ताऐवज अगर खरेदी व गहाण दे[illegible]प. दिल्यास ते खोटें समजलें जाईल. ह्या नोटीशीचा जबाब आठ दिवसाचे आंत मिळावा. कळावें ता० ३।१०।८९ इ०

(सही.)

केशव सखाराम जोशी दस्तुर खुद.

नोटीस.

रा. रा. पेडु वलद महादाजी पाटील मौजे जळक प्र० नांदुरा ता० मलकापूर जि० बुलढाणें यांस खालीं सही करणार यांजकडून नोटीस देण्यांत येत कीं माझा वडील बंधु गणभट बिन सिताराम भट जोशी कसबे पिंपळगांव राजा वखेड, देगांव, जळके वगैरे ता० मलकापूर जि० बुलढाणें हा इसम अगदीं वयातींत असून यांची उमर सुमारें ९० वर्षांची आहे शिवाय हा दोन डोळ्यांनीं अंधळा आहे. आणि कायद्याप्रमाणें अशाबित मनुष्यानवरून कोणत्याच प्रकारचा दस्ताऐवज करून घेणें अगर वतनदारी संबंधीं खरेदीखत अगर गाहाणखत करून घेणें असल्यास त्यांचे वारसाची सही घेतली पाहिजे. वारसाचे सहीशिवाय खरेदीखत अगर गाहाणखत किंवा कोणत्या प्रकारचा दस्ताऐवज घेईल तर तो कायद्या विरुद्ध समजावा. याबद्दल पिंपळगांवराजा येथील वतनदारी भटपणाबद्दल दिवाणीत दावा चालून त्यांत देशमुख देशपांडे वगैरे लोकांच्या जबान्या होऊन त्यांत असें ठरले कीं गणभट, व केशवभट, व लहानभट वगैरे रंगाढीचे वतनदार आहेत त्याचे प्र० मौजे खेड देगांव व जळके येथील त्रिवर्ग वतनदार आहेत. याबद्दल दि० मु० नं० ८८ ता० ३० माहे अगष्ट सन १८८७ इ० यांत उलगडा केला आहे आतां माझ्या ऐकण्यांत असें आले आहे कीं सदरील वयातींत झालेला मनुष्य याजला फुस देऊन माझे भटपणाचें वतन मौजे जळके येथील गाहाणखत आहे तर ह्या नोटिशीनें तुह्मास असें कळविण्यांत येतें कीं वयातींत झालेल्या मनुष्याचें वतनदारीवर कांहींच हक्क नाहीं. करितां गाहाण अगर खरेदी घेऊं नये. त्याचा सर्वप्रकारे वारस मी आहे व त्याचें पालनपोषण आज पर्यंत मीच करीत आहे व जळके येथील भटपणाचें काम मीच करीत आहे त्यानें कधींच काम केलें नाहीं आणि तुह्मी थोडे दिवस झाले त्याजला आपले मतलबाकरितां जळके येथें घेऊन गेले आहों. तर तुह्मी त्याच्यापासून गाहाण किंवा खरेदी अगर कोणते प्रकारचा दस्ताऐवज घ्याल तर तो बातल समजला जाईल त्याच प्र० त्या गांवचा माझा भटपणाचा इनाम एक दोन वर्षांपासून तुह्मास लाऊन काढला आहे तोही ही नोटीस पावल्यापासून १५ दिवसांचे आंत कबजांत द्यावा नादिल्यास रीतीप्रमाणें तजवीज केली जाईल व जो खर्च लागेल तो तुमच्यापासवळून घेतला जाईल कळावें ता० ३-१०-८९ इ.

सदरहू नोटिशीचा जबाब ८ दिवसाचे आंत द्यावा पुढें तुमची कोणतीच तकरार चालणार नाहीं.

(सही)

केशवभट बिन सखारामभट जोशी दस्तर खुद.

वऱ्हाड

रा. रा. श्रीधर गणेश जिनसीवाले एम. ए. डावुईलसन कालेजांतील संस्कृत विषयाचे प्रोफेसर हे दसऱ्याच्या सुटींत आपल्यां मित्रमंडळीस भेटण्या करितां येथें आले आहेत. त्यांनीं मंडळीच्या आग्रही वरून शनिवार तारीख ५ मिनहूरोजीं येथील नेटिव जनरल लायब्ररींत "आमची आजकालची स्थिती" या विषयावर व्याख्यान दिलें. सुटीचा दिवस असल्यामुळें व नोटीशानें व्याख्यानकाराचें नांव पूर्वींच समजल्यामुळें श्रोतृजनाची बरीच गर्दी झाली होती. व्याख्यान सरासरी दोन तीस चाललें होतें. व्याख्यानकार निरभिमानी व सत्यप्रियअसल्या मुळें व्याख्यानांत एक पक्षता कुठेंच दिसून अली नाहीं. त्या मुळें सर्व श्रोतृजनांस व्याख्यान एकसारखें रुचलें विषयाची व्याप्ती फार असल्यामुळें व्याख्यानकारानें विषय नियमीत वेळांत आटोपला नावा ह्मणून विषयापैकीं वीन तीन मुख्य मुख्य गोष्टाबद्दल साधारण परंतु महत्वाची माहिती दिली. ती आजच्या अंकीं सादर करण्याला जरी आम्हाला सवड नाहीं तरी त्यापैकीं ध्यानांत ठेवण्या सारख्या गोष्टी वाचका करितां आम्ही आज लिहितो. आजकालच्या स्थितींत राज्यकीय आणि सामाजिक सुधारणा ह्या दोन गोष्टीं सर्वांच्या विचारांत आहेत. त्या पैकीं पहिल्या संबधानें ते असें म्हणालें कीं राजकीय अधिकार मागा व कदाचित सरकार देईल अशा विचारांत निमग्न व्हा. परंतु इंग्लिश लोकांच्या आंगीं जे शहाणपण आहे व ज्या मुळें स्वराज्य कसें संरक्षण करावें हें त्यांना पूर्णपणें समजत आहे ज्यामुळें इतर सर्व सुधारलेल्या राज्यांत त्यांची थोरवी गाजत आहे ते शहाणपण शिकण्यास हयगय करूनका. दुसऱ्याबद्दल ते असें ह्मणालें कीं आज काल सर्व ठिकाणीं धर्माची अनास्था झाली आहे. व तसें होईल असें वाटतच होते. परंतु ईश्वर नाहीं. असें ह्मणून निभत नाहीं. धर्माचे खरें स्वरूप काय आहे हे बहुतेकांनां समजत नसल्यामुळें किंवा तें समजून घेण्या बद्दल कोणी खटपट करीत नसल्यामुळें आजकालही अशी स्थिती प्राप्त झाली आहे. आज शेंकडों वर्षांपासून लोकांना अनुसरलेला धर्म वाईट असेल अशी प्रथम कल्पना करणें चांगल नाहीं. प्रथम चांगला अशी कल्पना करा व त्याचें खरें स्वरूप पहाण्या विषयीं खटपट करा व जर शेवटीं तुह्माला चांगला वाटणार नाहीं तर मग सोडून द्या. कांहीं कांहीं गोष्टींत सुधारणा झाली पाहिजे ही गोष्ट खरी आहे. तरी अगदीं पायाच वाईट आहे असें ह्मणतां येत नाहीं.

मागील शनिवारीं नवीन आलेल्या मुंबईकर संगीत मंडळीनीं मृच्छकटीक नाटकाचे संगीत ५ अंक करून दाखविले. एकंदरींत प्रयोग सुरेख झाला व त्यांत विशेषें करून वसंतसेना व वीट या दोन पात्रांचीं कामें फार सुरेख झालीं. वसंतसेना व वीठ हीं दोन पात्रें किर्लोसकरांतील सौभद्र पात्राच्या जरी बरोबरचीं नाहींत तरी खालखाल आहेत वसंतसेनेच्या पात्रांत स्त्री जातीला योग्य असा मार्दव व अभिनय कमी असल्यामुळें या पात्रांत बरीच उणीव दिसून येते. ती उणीव दूर झाल्यास हें पात्र बरेंच रमणीय व प्रेक्षणीय होईल. या शिवाय मंडळींत बहूतेकांस त्यांत मुख्यस्वेंकरून चारुदत्ताचे पात्रास वाईनें व हळू ह्मणण्याची सवय असल्यामुळें बराच भाग श्रोतृजनांना ऐकूं येत नाहीं व त्यामुळें नाटकाचा रंग ही जातो ह्या ठळक गोष्टीकडे जर ही मंडळी लक्ष देईल तर प्रेक्षक जनांस ती कांहीं दिवस रम्य स्थानीं होईल असें आह्मी समजतो. येत्या बुधवारीं संगीत शाकुंतलाचे चार अंक करून पुढील शनिवारीं ही मंडळी संगीत सौभद्र करणार आहेत.

मि० एटकीन येथील हायस्कूलचे हेडमास्तर हे लवकरच दोन वर्षांचे फर्लो रजेवर जाणार असें समजतें.

मे० कर्नेल स्पांस्की साहेब कमिशनर यांची स्वारी गेल्या रविवारीं दुपारच्या गाडीनें बुलढाण्याकडे गेली.

मि० महंमद इस्मायल यांस कामेशनरचे क्लार्क आफ कोर्ट नेमल्यावरून खालील जागा पुढील प्रमाणें भरण्यांत आल्या:-- रा. बाळकृष्ण बळवंत सुळे यांस १५० रुपयांवर अकोला डे० क० चे क्लार्क आ० कोर्ट; रा० दामोदर नानाजी शिंदेकर यांस १२५ रुपयावर अकोला स्मालकाज कोर्टाचे क्लार्क आ० कोर्ट; रा० वासुदेव विठ्ठल चांदेकर यांस ७५ रुपयांवर ज्युडिशीयल कामेशनरचे डे० क्लार्क आ० कोर्ट (पण उमरावती डे० क० च्या डे० क्लार्कचे काम करायावें); मि० सैफुद्दिन लालखान यांस ७० रुपयांवर डे० क्लार्क आ०. कोर्ट (ज्युडिशियल कामेशनर कोर्टच्या डे० क्लार्कचें काम करायाचें); रा० लक्ष्मण नारायण गोखले यांस ६० रुपयांवर यवतमाळ डेपुटि कमिशनर चे डे० क्लार्क आफ कोर्ट, रा० त्र्यंबक नारायण तारे यांस ५० रुपयांवर मलकापूर कोर्टाचे क्लार्क व रा० वामन संतो यांस ज्युडिशीयल कामिशनर कोर्टांत ४० रुपयांवर कारकून नेमलें.

मागील सोमवारीं येथील ट्रेनिंगकालेजांतील विद्यार्थ्यांची कवाईत व कसरत पाहण्या करितां मे. डायरेक्टर साहेब गेले होते ती पाहून साहेबांची स्वारी खुश झाली ही गोष्ट रा० बळवंतराव सोमण कसरती मास्तर यांस भूषणस्पद होय. ह्या गृहस्थानीं बरीच वर्षें परिश्रम करून आमच्या वऱ्हाडास शारिरीक शिक्षणाचें महत्व दाखवून दिलें आहे. तेव्हां मे. ब्यारेट साहेब त्यांस त्याच्या श्रमाबद्दल कांहीं तरी उत्तेजनार्थ मोबदला देतील अशी आशा आहे.

पर्ते नसें कलयुग आपला पगडा अधीक बसवीत चाललें आहे तसें तसें खरें साधु आतां सांपडणें कठीण. व जो पर्यंत खऱ्या साधुची गांठ पडली नाहीं तों पर्यंत भरा नाना प्रकारचीं सोंगें करणाऱ्या साधूंना भजण्यांत परमार्थ तो काय व अशा दांभिकपणानें लोकांचे मनावर साधुत्वाचा ठसा तो काय उमटणार.

येथील लायब्ररीची रडूं येण्यासारखी स्थिती बड्या अधिकाऱ्यांपर्यंत गेली असें ह्मणतात. येथें इतके मोठे मोठे कामगार असून, व ते विद्वान असून देश हिताची व देश बांधवांच्या सुधारण्याची इच्छा बाळगण्याची त्यांचे मध्यें शक्ति असून इतक्या दिवस ह्या लायब्ररीची अशी स्थिति कां झाली कोणजाणें. पुढारी ह्मणविणाऱ्या लोकांचे लक्ष्यांत ही गोष्ट कधींच आली पाहिजे होती परंतु ही त्यांचे मोठें मनाचे आटोक्याचे पलीकडे कशी गेली कोणजाणें. लायब्ररी हे लोकांना व आपल्या स्वतांला सुधारण्याचें साधन आहे असें ज्या कोणाला थोडा बहुत पाश्चमात्य विद्येचा संस्कार झालेला आहे तो प्रांजळपणें कबूल करील. हीं कामें अधिकारारूढ झालेल्या लोकांच्या हातूनच झालीं पाहिजेत असा सर्व काळीं नियमच पडून गेला आहे. हें जिल्ह्याचें ठिकाण असून हें सुधारण्याचें साधन जें लायब्ररी त्याकडे कोणी ढुंकूनही पाहूं नये एकूण ह्या कामीं लोकांची उदासीनता पाहून कोणीही थक्क झाल्या वांचून राहणार नाहीत पूर्वीं झालें तें बरेंच. परंतु हल्लीं अशी आनंद मानण्याची गोष्ट झाली आहे कीं, रा. पंडीत साहेब सुरज नारायण अ. क. यांनीं ह्या कामीं फार लक्ष दिलें आहे असें ह्मणतात. पंडिता सारख्या मोठ्या मनाच्या हद्देदारानें अशा परोपकारिक व लोक सुधारणेच्या कामाकडे लक्ष दिल्यास काय नाहीं होणार गगनांतून सूर्य सुद्धां आणितां येईल ह्मणजे अशक्य गोष्टी हा ह्यांच्या सारख्यांनीं मनावर घेतल्यास शक्य होतील. आज ह्या आमच्या गांवांत १२००० हजारांच्या वस्ती मध्यें पंडितांचें वजन उल्लंघन करणारा असा मनुष्य सांपडणें कठीण आहे. ह्यांनीं लायब्ररी सुधारण्याची गोष्ट मनावर नुसती घेतल्या बद्दल शेकडों लोकांनीं ह्या इच्छे बद्दलच त्यांचे आभार मानिले. व जेव्हां ही गोष्ट प्रत्यक्ष घडून येईल तेव्हां लोक त्यांचे कृतज्ञता पूर्वक किती आभार मानतील व त्यांची किती स्तुती करतील ह्याची कल्पनाच करवत नाहीं. ह्या लायब्ररीला दर महा १० दहा रुपये म्युनिसिपल ग्रांट मिळत असे. म्युनिसिपालिटीचे पैसे वर आले ह्मणून अगर ज्यांना सामर्थ्य आहे त्यांना तीपासून फायदा व्हावा ह्मणून नव्हे तर अनभिज्ञ लोकांना वाचनाची गोडी लागावी त्यांची सुधारणा व्हावी ह्या करितांच आहे. परंतु ही गोडी उत्पन्न करण्याचे कामीं जर यत्न होत नाहीं तर हे म्युनिसिपालिटीचे पैसे व्यर्थ जातात असें कोणीही समजेल पूर्वीं लायब्ररी अगदीं भरवस्तीमध्यें होती तेव्हांही लोकांना गोडी नव्हती आतां तर नवीन झालेल्या टाऊन हालांत गेली आहे. तें तर पूर्वींच्या जागेपासून फार दूर आहे. अशा ठिकाणीं ज्याला खरी गोडी आहे तोच जाणार. परंतु अशा खऱ्या गोडीचे लोक ह्या ठिकाणीं फारसे दिसत नाहींत. तरी पुढारी लोकांनीं वाचनाची गोडी लोकांत अनेक तऱ्हेनें उत्पन्न केली पाहिजे. व पुढारीपणाबद्दल सर्वांचे आभार घेतले पाहिजेत.

सुमारें पंधरा दिवसांपूर्वीं लायब्ररीच्या शोचनीय स्थितीबद्दल विचार करण्या करितां नवीन टाऊन हालांत बड्या लोकांची सभा झाली होती. त्या वेळीं विशेष कांहीं झालें नाहीं परंतु लायब्ररी करितां नियम करण्या साठीं एक कमेटी करण्यात आली. आतां ही नेमलेली कमेटी जेव्हां नियम करील तेव्हां त्या लायब्ररीचें नशीब उघडणार!! आतां हे नियम ह्मणजे एखाद्या कायदे कौन्सिलांत कायद्याच्या बिलाचा मसुदा आणणें नव्हे किंवा कांहीं राजकारस्थान नव्हे कीं त्याला कित्येक दिवस विचार केला पाहिजे. स्वतः बुद्धीमत्ता खर्चून ह्या कामीं नियम करण्याबद्दल जर मंडळीला वेळ नसेल अगर हें काम ह्मणजे यःकश्चित वाटत असेल तर इतक्या खटपटींत न पडतां वऱ्हाड प्रांतांत ज्या उत्तम चाललेल्या आजकाल लायब्ररीया गाजत आहेत तेथील नियम मागवावेत व ते येथें लागू करावेत. ह्मणजे सर्व नीट चालेल. आतां हे नियम नेमलेली कमेटी कधीं करून आणिते व लायब्ररीचें भाग्य कधीं उदयास येतें व या कामीं मंडळी यशाचा विडा कधीं उचलते तें पहावें. कशी व्यवस्था होते ते पाहिल्यावर या विषयाकडे पुन्हां वळूं.

ह्या जिल्ह्यांतून वकिलीच्या परीक्षे करितां दोन उमेदवारांनीं आपलीं नांवें पाठविलीं होतीं. परंतु त्यांपैकीं एक कांहीं घरगुती कामाच्या नडामुळें परीक्षेस गेले नाहींत. व दुसरे गृहस्थ दाखल झाले होते. परंतु नशीबानें पिछेहाट खाल्यामुळें बिचाऱ्याचे सर्व श्रम फसले. त्यांची तयारी उत्तम होती व पुस्तकाला धरून जर कांहीं तरी प्रश्न असते तर कांहीं तरी परीक्षा उतरण्याचा संभव होता. परंतु सालमजकुरची परीक्षेची तऱ्हा कांहीं चमत्कारिक होती असें प्रश्न पाहिल्याबरोबर वाचणाराच्या मनांत येतें. वऱ्हाडांत परीक्षा सुरू झाल्यापासूनचे जर प्रश्न पाहिले तर सर्व निराळे तऱ्हेचे व सालमजकूरचे एकप्रकारचे असे दिसून येतील. प्रत्येक प्रश्नाच्या कागदाला दिलेला वेळ पुरेसा नव्हता. कागद हातांत पडल्या बरोबर प्रश्नांचें स्वरूप कसें हें पहाण्यांत व कठीण असें मनांत आल्याबरोबर ते प्रश्न कोठून सोडविण्यास प्रारंभ करावयाचा यांतच वेळ निघून गेल्या कारणानें लांबलचक प्रश्न सोडविण्यास वेळ न मिळाल्यामुळें परीक्षेचा परिणाम आलेले गृहस्थ नापास होऊन त्यांचे मेहेनतीचें मातेरें होऊन गेलें. त्यांची आशा भंग झाली. अशा प्रकारचे प्रश्न मुंबई इलाख्यांतील वकिलीच्या परीक्षेंतसुद्धां बहुधा नसतात असें कोणीही ह्मणेल. मग इकडे अद्याप या प्रांतांत इतका विद्येचा फैलाव झाला नसून इकडेच इतका परिक्षकांची कां [illegible] कमान परीक्षेस येणाऱ्या उमेदवाराविषयीं कां असावे कोणजाणें. जे इंग्रजींत पारंगत झालेले त्यांनीं जरी अभ्यास करून ह्या परिक्षेस नांवें पाठविलीं असती व ते परिक्षेस बसले असते तर त्यांचेही दात वाजावण्या सारखेच प्रश्न होते. यावरून कच्चे विद्यार्थी मॅट्रिक्युलेशन झाल्याशिवाय परीक्षेस येतात ह्मणून ते नापास होतात हे सर्वथैव कारण नव्हे तर त्यास नापास करण्यास कारण अति लांबलचक नेहमींची तऱ्हा सोडून काढलेले प्रश्न हेंच सबळ कारण होय. आतां मॅट्रिक्युलेशन शिवाय वकिलीच्या परिक्षेस येऊं देऊं नये असा जो नियम होण्याचें घाटत आहे तो सध्यांच्या स्थितीस कांहीं वर्षें पर्यंत बरोबर नाहीं. कारण नुकता कोठें हा प्रांत विद्येच्या कामीं डोकें वर करूं लागला आहे. खुद्द वऱ्हाडचे रहाणारे आजपर्यंत किती ग्रॅजुएट झाले असा जर कोणी आपल्या मनाशीच प्रश्न केला तर तो असें उत्तर देईल कीं, फारच थोडे. जे झालेले आहेत ते बहुतेक बाहेरच्या प्रांतांतून इकडे आलेल्या लोकांमुळें अगर त्यांचे आप्त आहेत ते जर इकडे आले नसते तरी तिकडे कोठें ही ते विद्वान झाले असतेच. तसेंच वकिलीची परिक्षा सुरू झाल्या पासून जे उमेदवार आले त्यांत ह्या प्रांतांत खुद्द शिकल्या पैकीं किती पास झाले. व जे झाले त्यांत मॅट्रिक्युलेशन परिक्षा पास झालेले किती व न झालेले या पैकीं वकीलींत किती उतरले याचा विचार झाल्यानें सहज समजेल कीं, सध्यांच्या स्थितीस ही अट घालून बिन मॅट्रिक्युलेटेडांचा मार्ग बंद करणें बरोबर नाहीं. मॅट्रिक्युलेशन परिक्षा पास झाल्यानेंच मनुष्य हुशार होतो असें नाहीं. परिक्षा झाल्यावर जो आपले दिवस हमेश विद्याव्यासंगांत घालवितो. हमेश विचार करून आपल्या मनाची व बुद्धीची सुधारणा करितो तोच योग्य होतो. परीक्षा होऊन योग्याधिकारी ठरल्याची ही उदाहरणें दाखवितां येतील तर ह्या गोष्टीचा विचार होऊन योग्याधिकारी गरीब बिचाऱ्यांचा मार्ग बंद करणार नाहींत. अशी आशा आहे.

आपला.
"क्ष"

पिंपळगांव राजा तारीख ३।१०।८८

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस वि. वि. येथें तारीख २९।९।८९ इसवी. रोजीं येथील मराठी स्कुलांत सभा झाली. सभेमध्यें अध्यक्षस्थान रा. रा. रामराव मुनसरिम सरकल पिंपळगांवराजा यांनीं स्विकारलें होतें. सभेंत रा. रा. गुलाम अहामदखा सबदागर यांनीं पैश्याचा व्यय कसा करावा याजवर फार उत्तम प्रकारचें व्याख्यान केलें. सभेचे उत्पादकांनीं सभा स्थापन झाल्या पासून अद्याप पावेतों त्यांचे कडून सुधारणा केली जात नाहीं. सभा पुष्कळ ठिकाणीं होतात परंतु सभेंत येणाऱ्या प्रत्येक मनुष्याची चालचलणुक व त्याची इजत व संभावना पाहून त्या त्या प्रमाणें त्याना बसण्यास स्थान द्यावें अशी रीत आहे. परंतु या ठिकाणीं अशीचाल आहे. कीं येथील हिंदु लोकामध्यें पुष्कळ ज्ञाते विद्वान संभावित लोक असून त्याना सभेचे उत्पादक नीच जागेवर बसवितात. ज्या मुख्य लोकांना वेदुनी लिहितां हे समजत नाहीं त्याना खर्चीवर बसवितात या अशा रिवाजा वरून सभेचे उत्पादक येथील हिंदुलोकाना त्याचा अपमान करून त्याची नाचक्की करण्यास इछितात असें वाटते. करितां काम स. उ. याना हिंदु वि. आहे कीं जर लोकांची इजत व मान सन्मान व मातबरी अनलक्षुन जर त्याचा आदर सत्कार करितील तर सभेला दिवसें दिवस ज्यास्त भरभराट येईल कळावें.

आपला एक
"क्ष"

जाहिरात

सर्वत्र लोकांस खालीं सही करणार याज कडून देण्यांत येते कीं मौजे जळक वरवडक गांव पिंपळगांव राजा येथेल गणेश सिताराम भट याचे जोसपण आहे आणि तो आतां वयातीत वृद्ध जाला असून दोन्ही डोळ्यानें अंधळा आहे आणि तो माझा भाऊ आहे व आतां लोक त्याला फितवून त्याची वतनदारी दगाबाजीनें खरेदीखत घेऊं इछीतात करिता माझा हीच विनंती आहे कीं कोणी दगलबाजी करून बेमानी करून घेण्याची इछा करूंनये कळावे तारीख ३।१०।८९ इसवि.

वर लिहिलेली गांवे व सरवई नंबर इनाम मौजे जळक येथील कोणी गहाण व खरेदी घेतले असून माझी सही नसल्यास तो दस्तऐवज रद्द असें कळावें.

(सही)
केशव भट बिन सखाराम
भटजी जोशी [illegible] खुद्द.

नोटीस.

इच्छाराम हुलासराय साहू दुकान शेगांव यासः—

खालीं सही करणार यांजकडून देण्यांत येतें कीं आमचे आडतींत तुमचा गुमास्ता व तुमचे साठीं नेहमी सवदा करणार रुंजाजी माळी यानी तुमचे करितां अश्विन

नेटिव पत्रें व टी. माधवराव.—हिंदुस्थानांतील देशी वर्तमानपत्रें आपोआप प्रजा धर्मानें वागूं लागतील असें होणार नाहीं असें सर टी. माधवराव यांचें ह्मणणें आहे! नेटिवपत्रें आपण होऊन राजमुक्त होणार नाहींत या यांच्या म्हणण्याचा हेतु पाहूं लागल्यास आंगावर काटाच येतो व ह्याकरतां टी माधवराव यांस आम्ही विचारतों कीं, राजभक्त होणें ह्मणजे काय? सरहद्द कमिशन नेमून अफगाणिस्थानची सरहद्द जशी कायम करण्यांत आली ह्याप्रमाणें टी. माधवराव यांनीं एखादी मंडळी नेमून राजभक्तपणाची सरहद्द कायम केली आहे काय? अफगाणसरहद्द कमिशनच्या मंडळींत जसे रशियाचे मुखत्यार होते त्याच प्रमाणें नेटिवपत्रांच्या राजभक्तपणाची सीमा ठरविण्याच्या कामांत जें कमिशन नेमावयाचें त्यांत नेटिव पत्राच्या राजभक्तपणाची सीमा ठरविण्याच्या कामास जें कमिशन नेमावयाचें त्यांत नेटिव पत्रांच्या तर्फेचे मुखत्यार असणें अवश्य आहे. तसे मुखत्यार न घेतां, इंग्रजांस खुष करणें हेंच आपलें कर्तव्य असें जे नेटिव थिंकर ऊर्फ टी. माधवराव यांणींच जर ती सरहद्द कायम केली असेल तर ती नेटिव पत्रांस ती सीमा अगदी नापसंत आहे. लोकहितवादी, नेटिवपत्रास आपल्या देशाचें हित पहावयाचें असतें, ह्मणून नेटिव थिंकरची राजभक्तपणाची सीमा नेटिव पत्रांत कधींच पसंत होण्या सारखी नाहीं. अनंत निःसेक चटोर इंग्रजांच्या तोंडून आमची, आमच्या देशाची व आमच्या परमपूज्य पूर्वजांची निर्भत्सना ऐकून ध्यावी हें नेटिव थिंकरास जरी या परकीय राज्य सत्तेंतून पसंत असलें तरी नेटिवपत्रांस कधींही पसंत होणार नाहीं. काळांतरानें कधींतरी परकीय राज्य सत्तेंतून सुटून हिंदुस्थानास स्वतंत्र झालेंच पाहिजे हा जो नेटिव पत्राचा सिद्धांत तों पर्यंत, स्वतंत्र राष्ट्रास अवश्य असे जे आत्माभिमान, कुलाभिमान, धर्माभिमान व देशाभिमान ते ज्याच्या योगानें हिंदुस्थानांतील लोकांच्या मनावर अधिकाधिक दृढतर होतील असले कांहीं प्रकार ... नेटिवांचें कर्तव्यकर्मच आहे ... र्में, इंग्रजां ... ज्या ने ... ण ... पलें बुद्धिस्यांचें कर्तव्यक... दिपवून ... करितां झटणा... ज्यांत सा... ास पसंत पड... ची जीव नेटिव पत्रांची ... ना हल्लीं कायम होण्याचा नाहीं. नेटिव पत्रांस रा... आप राखण्या करितां टा फिर... हि" असें जे आकला आहे त्याबद्दल मात्र आ... असलें पाहिजे. इंग्रजी स... लेख पाहूं लागले सुर... भक्तपणाच्या सीमे... तेव्हां ह... असें त्यांत ही पडणा... असें जरी होतें हीं भिन्न ... ध्वनितार्थ त्या प्रत्येक ... ींत शिरून डोक्याबा... चा संभव असल्यामुळें एक टांकसाळींतून एकादा चोराना... च्या तोंडांस मु... ...काढू... ...माता अगदीं...

...स्की पडण्यास उशीर लागणार नाहीं. असा मागचा अनुभव असल्यामुळें हें दुष्ट स्वप्न पाहून नेटिवपत्रांनीं विष्णु स्मरण करावें आणि फार सावधगिरीनें वागावें हें चांगलें दिसतें. टी माधवराव जसे आरंभीं पालथ्यानें खात होते व आज पांडित्य करीत आहेत त्याच प्रमाणें नेटिवपत्रेंही हळूं हळूं सुधारत असून आज टी माधवरावांचें पांडित्य ओळखण्या सारखी झाली आहेत; सबब त्याबद्दल टी यांणी आतां नेटिव पत्रांबद्दल इतकी काळजी वहाण्याचें कांहीं कारण नाहीं.

सुधारणुकीच्या बाबतींत इंग्लंड व ऐर्लंड यांतील लोक सारख्याच स्थितींत असून ऐर्लंडावर इंग्लंडची राज्यसत्ता आहे हें सर्वांस माहीत आहेच. गेल्या पन्नास वर्षांत या ऐर्लंडची काय दशा झाली हें दाखविणारे हे पुढील आंकडे एक ठिकाणीं प्रसिद्ध झाले आहेत:—

अन्नाच्या दुर्भिक्षतेनें मेले. १२,२९०००. राज्यसत्तेच्या त्रासानें परागंदा झाले; ३६,००,०००. पोटा करतां परमुलखी गेले. ४१,८६,०००. १८३७ सालीं ऐर्लंडची लोक संख्या होती ती ८०,००,०००. १८८७ सालीं ऐर्लंडची लोक संख्या आहे ती ९०,००,०००. हे आंकडे काय सांगतात? अगर काय दाखवितात? पण हे आंकडे खरें आहेत काय इंग्रजी राज्यसत्ता ही फार चांगली अशी आमच्या मनाची समजूत झालेली असल्यामुळें हे आंकडे खोटे असावेत असें आम्हांस वाटतें. या आंकड्याचा विचार करूं लागले ह्मणजे ऐर्लंडावर असलेली इंग्रजी राज्यसत्ता अति जुलमी व छळक आहे असें होतें व ती ऐर्लंडची स्थिति पाहून आम्हा हिंदुस्थानवासी लोकांची पुढें काय वाट होईल, या विषयीं मनांत कल्पना येऊन आंगावर काटा उभा रहातो; आणि त्यावरून हे आंकडे खोटे असावेत असें वाटतें; पण हे आंकडे एका इंग्रजी कारस्थान्याच्या तोंडून बाहेर आलेले आहेत असें सांगण्यांत येत असून ते इंग्रजी पत्राच्या मार्फतच बाहेर आलेले असल्यामुळें इंग्रज सरकारानें आपली योग्यता कायम राखण्या करितां हे आंकडे हे आंकडे खोटे आहेत असें प्रसिद्ध करणें फार महत्वाचें आहे असें आम्हांस वाटतें.

सुधारकांनीं पुढें आणलेल्या रखमीस आतां काय करावें अशी काळजी लागली असून तिणें आपल्या साह्यकार्यांस तसा प्रश्न केल्यावरून रखमाबाई डिफेन्स कमेटीची एक सभा भरून त्या सभेनें रखमीस कळविलें कीं, तूं हायकोर्टा कडे जें अपील केलें आहेत त्यांत "जर तुझ्या विरुद्ध ठराव झाली तर तूं प्रिव्ही कौन्सलाकडे अपील कर" हा जबाब किती चांगला व पोक्त आहे आणि काळजींत पडलेल्या रखमीस किती हितकर होण्यासारखा हें त्या जबाबावरूनच होतें; आणि जबाब देणाऱ्या कमेटीदारांचीं नांवें ऐकलीं ह्मणजे तर त्याची चांगलीच खात्री होते. ज्या कमेटीनें रखमीस हा जबाब दिला त्या कमेटींत त्यावेळीं वर्ड्सवर्थ, हे चेरमन असून मि. माणकजी, मिस रिच, मेसर्स स्लाइट सोरावजी, वा. आ. मोडक, कावसजी भंडारा, व सेक्रेटरी क्रेमिंग व भावनरी असे हजर होते. रखमी जरी पांचकळशाजातीची असली तरी हिंदु असून हिंदुशास्त्राप्रमाणें तिच्याकडील व हितचिंतक माणसांनीं कित्येक वर्षांपूर्वी तिचें लग्न केलेलें आहे असें असतां तें लग्न रद्द आहे असें आमच्या सुधारकांच्या सल्ल्यानें ह्मणणारी जी रखमी ती आतां शेंडाविली असून नवऱ्याकडे जाण्यास नाकबूल झाली आणि असलें लग्न करण्याचें ज्या हिंदु शास्त्रानें ठरविलें आहे तें हिंदुशास्त्रसदोष आहे सबब त्यांत इंग्रजसरकारानें सुधारणा करावी असें ४ ख्रिस्ती, ९ पार्शी व १ हिंदु यांणीं खटपट करावी आणि त्याप्रमाणें त्या रखमीस सल्ला द्यावी, हा सर्व प्रकार मनांत आला ह्मणजे प्रत्येक मनुष्यास खरोखरच आश्चर्य वाटेल! पन्नास वर्षांपूर्वी जर हा सर्व प्रकार बाहेर आणला असता तर त्यावेळच्या लोकांस मोठा अचंबा वाटला असता, पण आज तो प्रकार मूर्तिमंत आमच्यापुढें उभा असून त्याबद्दल कांहींच वाटत नाहीं. त्या चौघां ख्रिस्त्यांस किंवा पांच पार्शांस हिंदुशास्त्राचें लवमात्र ही ज्ञान असण्याचा संभव नसून ते हिंदुशास्त्रांत सुधारणा करण्याविषयीं ख्रिस्ति लोकांस आग्रह करतात तेव्हां हें कलिमहात्म्य समजूनच समाधान केलें पाहिजे.

ठा० ग०

टेलिफोनची युक्ती निघून आज साधारण जिकडे तिकडे प्रचारांत येत आहे इतक्यांत म्युनिच मध्यें अशी नवीन युक्ति शोधून काढली आहे कीं जसजसा इकडे माणूस बोलत जातो तसतसे ते शब्द यंत्राच्या योगानें दुसऱ्या बाजूला लिहिले जातात. कमाल आहे या लोकांची!!

दिवसें दिवस अमेरिकेंत बायकांचे हक्क वाढत चालले आहेत. साकटन येथें बायकांस मुनिसिपल कौन्सिलचे सभासद निवडण्यास सुरवात झाली असें समजतें.

हिंदुस्थानांतील एकंदर फौज सर्व प्रकारचा तोफखाना मिळून ८६ ब्याटरीज आहेत; ९ ब्रिटीश स्वारांच्या पलटणी; ४९ ब्रिटिश पायदळ पलटणी; १३४ नेटिव पायदळ पलटणी, व २४ साफर्सच्या कंपन्या, यामध्यें पंजाब सरहद्दवर, हैदराबाद, रजपुताना, व सेंट्रल इंडिया, बाडी गार्ड व नवीन भरलेल्या पलटणी यासुद्धांही फौज आहे.

इंग्लंडमध्यें २९ पौंड दिले असतां बायकांना घरांतील सर्व कामांची उत्तम माहिती करून देण्याची एक शाळा एक बाई काढणार आहे असें समजतें. या शाळेंत स्वयंपाक, शिवणकाम, हिशोब वादविवाद व संभाषण करणें वगैरे विषय शिकविले जातील.

सु० प०

निजाम—सरकारावर आमचे चक्रवर्तिनीं व्हिक्टोरिया राणी साहेब फार खुष होऊन यांनीं या जुबिली निमित्त त्यांस आपली स्वहस्तें लहानशी तसबीर नजर दिली आहे. अशाच प्रचंड देणग्या आमच्या इतर राजे रजवाड्यांनाही मिळताल असा आमचा ठरीव अभिप्राय आहे.

१८९७ सालीं साहेब लोकांची ज्यानें राख केली असा जो नानासाहेब तो हल्लीं नेपाळांत ९० रुपये दरमहावर नौकर आहे. हिंदुस्थान सरकारचा इरादा असा दिसतो कीं, जोंपावेतों तो हिंदुस्थानचे हद्दी बाहेर आहे तों पर्यंत त्रास ध्यास देण्याचा बिलकूल जरूर नाहीं.

ज्ञा० सिं०

हिंदुस्थानसरकारानें आणखी दोन कोटि रुपये कर्ज काढण्याचा निश्चय केला असून त्यासंबंधानें टेंडरे मागण्यांत आलीं आहेत; व जे कोणी सरकारास कर्ज देतील त्यांस शेंकडा ४ टक्के व्याजाच्या प्रामिसरी नोटा दिल्या जातील म्हणून गेल्या ४ थे तारखेस हिंदुस्थानसरकारानें जादा ग्याजेट काढून प्रसिद्ध केलें आहे.

पैसखाऊ साहेब—मुंबई येथील येरकरन्सी हापिसांत गेल्या ४।९ वर्षांत पैशाची लबाडी होत असे, त्याचें बेंड गेल्या शनिवारीं बाहेर पडलें. आसि० आकौंटंट जनरलचे हाताखालीं थामस नांवाचा गोरा क्लार्क असून त्यावर असि० अकौंटंट जनरलचा पूर्ण विश्वास असे. ह्या थामसाच्या हातीं नोटी जात असत; त्यांपैकीं ४००० रुपयांच्या अर्ध्या नोटा वटावून त्याणें खाल्ले असें समजल्यामुळें त्याजवर पोलिस कोर्टांत फिर्याद झाली आहे. ह्या युरोपियनानें एकंदर २०००० रु० पर्यंत स्वाहाकार केला आहे असें उमगलें आहे. युरोपियन लोक लबाड नसतात ना?

नेटिवांनीं कोर्टांत येणें तें काणे त्यांनी तऱ्हेच्या ह्मणजे देशी अथवा युरोपियन पोषाखानें यावें, त्यास कांहीं हरकत नाहीं. परंतु देशी पोषाख केला असल्यास कोर्टांतील बसकरावर येण्यापूर्वी अथवा कोर्टापुढें येऊन शपथ वहिण्यास लागण्यापूर्वी आपले देशी जोडे बाहेर काढून ठेविले पाहिजेत. पारशी लोकांस मात्र हा नियम लागू नाहीं.

क.

वर्तमान पत्रांतील बातमी घेऊन त्यावर जो एक रिपोर्ट रिपोर्टर साहेब तयार करतात, त्याची एकेक प्रत सर्व पत्र कर्त्यांना द्यावी मग ती मुफत द्या—किंवा मोल घेऊन द्या. ही प्रतमागण्याचें कारण एवढेंच आहे कीं सरकार आमच्या कागाळ्या ऐकून ही त्याची चौकशी करीत नाहीं, किंवा मुळीं सरकारच्या कानापर्यंत आमच्या कागाळ्या जातच नाहींत याचा आम्हास मोठा संशय आहे, त्याची तरी निदान निवृत्ती होईल. हर हमेषा दरएक पत्रांत अनेक प्रकारच्या कागाळ्या आलेल्या असतात, परंतु त्याची दाद लागली असें क्वचित् दृष्टोत्पत्तीस येतें.

पहिला क्लास सरदाराची साक्ष घेते वेळीं अधिकाऱ्यानें आपण ज्या ठिकाणीं बसतो तेथें खुर्ची ठेवून बसून घ्यावी.

दुसरे क्लास सरदाराची साक्ष जाग्याच्या सोयी प्रमाणें खुर्चीवर बसून घ्यावी, आणि तिसरे क्लास सरदारास प्रतिज्ञे पुरतें उभे करून बाकी साक्ष बसून घ्यावी, असें सरकारानें ठरविलें आहे.

धा०

...तिचे नव्हती असे ... कांचे मत ... टेशा ...

☞ हे पत्र आकोला येथें के० वा० खंडेराव बाळाजी फडके यांचे "वऱ्हाडसमाचार" छापखान्यांत नारायण खंडेराव फडके यांनीं छा० प्र० केलें.

साल अखेर " ७ " " १८०
किरकोळ अंकास.......................०४....

नोटिशी बद्दल
१० ओळीचे आंत रु १
दर आळीस ०।०६
दुसरे खेपेस ०१

Per annum in arrears 7 " 1R. 8 a
Six monthly........... 3 " 8 as
Single copy............................ 4as

वऱ्हाडसमाचार.

THE BERAR SAMACHAR.

Advertisements.
Below 10 lines...2as
Per line over 10...4as
Repetition per line 3a

VOL XXI AKOLA MONDAY 25 JULY 1887 NO 29
वर्ष २१ अकोला सोमवार तारीख २५ माहे जुलै सन १८८७ इ० अंक २९

वऱ्हाडसमाचार

मिती श्रावण शुद्ध ६ शके १८०९

वऱ्हाडांतील पूर्वीची व आताची विद्या.

कालचक्राचा सपाटा मोठा विलक्षण आहे. मनुष्यानें आपलीं निरनिराळी कार्यें करण्या करितां आपल्या बुद्धि चातुर्यानें अनेक प्रकारचीं चक्रें निर्माण केलीं आहेत, व त्यांपैकीं कित्येक अति प्रचंड शक्तीनें चालतात खरी परंतु या कालचक्राची साम्यता त्यांपैकीं कोणासही येणार नाहीं. या चक्राच्या सपाट्यांत सांपडलें असतां यःकश्चित मनुष्य तर काय परंतु मोठमोठालीं राष्ट्रें, देश खंडे, यांची देखील उलथा पालथ होऊन जातें. जगाचा इतिहास लक्ष देऊन वाचला असतां या गोष्टीचीं उदाहरणें अनेक सांपडतील. प्राचीनकाळीं आपलें हें भरत वर्ष आणि इराण, ग्रीस, रोम इत्यादि राष्ट्रें यांची स्थिति कशी होती हें इतिहास प्रसिद्धच आहे. या सर्व राष्ट्रांनीं आळीपाळीनें त्यावेळीं माहित असलेल्या सर्व जगाचें सार्वभौमत्व केलें व आपला पराक्रम, आपलें वैभव आणि आपलें बुद्धि चातुर्य यांनीं इतर सर्व राष्ट्रांस दिपवून टाकिलें. परंतु कालचक्राच्या फेऱ्यांत सापडल्या बरोबर एका क्षणांत त्यांची जीवाताहत झाली आहे ती पासून त्यांना हल्लीं डोकें वर उचलण्याचीही शक्ति नाहीं.

आपल्या देशावर काल चक्राचा सपाटा फिरल्याच्या योगानें इकडील सर्व वैभव, कला व चातुर्य हीं नष्ट होऊन गेलीं आ. आहेत. अशी शोचनीय अवस्था देशांतील सर्व भागांत झाली आहे. भरतखंड ह्मणजे सुवर्ण भूमि या नावानें जेव्हां गाजत होती तेव्हां हल्लींच्या सुधारलेल्या राष्ट्रांत दृष्टीस पडणाऱ्या बहुतेक विद्या व कला एथें कांहीं भिन्न स्वरूपानें नांदत होत्या. देशांतील प्रत्येक भाग कोणत्या तरी कलेविषयीं किंवा विद्याविषयीं जगांत प्रसिद्ध होता. परंतु एका क्षणांत तें सर्व ऐश्वर्य नष्ट होऊन चोरांनीं रानांत लुटलेल्या सर्व अलंकार का... [illegible] स्त्री प्रमाणें आमची [illegible] भागबलेली आहे. तिचें स्वाभाविक सौंदर्य मात्र तेज नवळ राहिलें आहे व हळूं हळूं त्याचा अपहार करण्या कडे ही तिच्या हल्लींच्या स्वामीचें लक्ष लागत चाललें आहे.

काल चक्राचा हा सपाटा देशांतील इतर भागा बरोबर आमच्या वऱ्हाडास ही चांगला सोसावा लागला. परंतु शोचनीय गोष्ट एवढीच कीं इतर भाग या सपाट्यांतून हळूं हळूं डोकें वर करून व पूर्व स्थिती विषयीं विचार करून ती पुनः प्राप्त करून घेण्याचा प्रयत्न करण्यास लागले असतांही आमचा हा प्रांत अद्याप पर्यंत, चोरानें बसलेल्या थप्पडीच्या गुंगींतच पडला होता. आतांशा कोठें याची बेशुद्धी उतरत चालली आहे. पूर्वीं आमच्या या प्रांतांत इतर प्रांतांप्रमाणें संपत्ति व समृद्धि या तर सुखानें नांदत होत्याच परंतु या शिवाय आमच्या वऱ्हाडांत आम्हाला हल्लीं योग्य अभिमानास्पद अशी दुसरी एक गोष्ट पूर्णतेला आली होती. ती कोणची तर विद्या होय. हिंदुस्थानांत विद्येचें केवळ माहेर घर किंवा सरस्वतीचें मूळ पीठ या नांवाचे जे प्रांत प्रसिद्ध होते त्यांपैकींच वऱ्हाड किंवा ज्याला पूर्वी विदर्भ ह्मणत असत हा एक प्रांत होता असें प्राचीन काव्यें नाटकें इत्यादिकांमध्यें याचा जेथें जेथें उल्लेख केला आहे त्यावरून दिसून येतें. कित्येकांच्या मतें संस्कृत विद्या तर या प्रांतांत अगदीं पूर्णतेला आली होती या प्रांतांत वेदवेदांत पारंगत आणि अनेक दर्शनें व शास्त्रें यांत विशारद असे ब्राह्मण निरनिराळ्या ठिकाणीं राहत असत व त्यांच्या, गुरुशिष्य परंपरेनें हा आपला विदर्भ देश विद्येच्या महोज्वल दीपानें नेहमीं प्रकाशीत होता ज्यानें आपल्या अलोकीक वाक्शक्तीनें कित्येक पाश्चिमात्य पंडीतांना वेडावून सोडलें त्या कविकुल गुरु कालीदासाशीं देखील टक्करमारणारा व कित्येक स्थळीं त्यावर कडी करणारा भवभूति कवि याच वऱ्हाडांत कोठेंतरी राहत असे; आम्हाला त्याच भवभूतीचा व आद्य कवीचा अवतारी म्हणवून घेणारा मागाहूनचा राजशेखर ही याच देशांत होऊन गेला. या दोन्ही कवींनीं प्रसंग विशेषी आपल्या जन्मभूमीचा जेथें जेथें उल्लेख केला आहे त्यावरून पाहतां येथील लोक मोठे विद्याप्रिय असून सर्व प्रकारच्या विद्या व शास्त्रें यांस चागली अवगत होतीं असें म्हणण्यास हरकत नाहीं. भवभूती जिवंत असतां त्याच्या ग्रंथाची व्हावी तशी योग्यता लोकांनीं केली नाहीं कारण आपल्याला समानधर्म वाचक मिळण्यास "कालाच्या निरवधित्वावर व पृथ्वीच्या विपुलतेवर" त्याला हवाला द्यावा लागला आहे व त्यावरून त्या वेळीं लोकांना विद्येची फारशी अभिरुची नव्हती असें कित्येकांचें मत आहे. परंतु ते आम्हांला बरोबर दिसत नाहीं. भवभूतीचे ग्रंथ त्यांना आवडले नाहींत एवढ्यानेंच लोकांना विद्याभिरुचि नव्हती असें म्हणतां येत नाहीं. आजपर्यंत जगामध्यें जे कवी किंवा ग्रंथकार होऊन गेले आहेत त्यांचीं चरित्रें पाहिलीं असतां असें आढळून येतें कीं त्यापैकीं बहुतेकांची किर्ति त्यांच्या मागाहून झालेली आहे. जिवंत असतां भवभूती प्रमाणेंच त्यांची अवज्ञा व अवहेलना झाली आहे. इंग्लंडांतील प्रसिद्ध कवी गोल्डस्मिथ, ग्रे जानसनशेली इत्यादिकांची चरित्रें वाचलीं असतांही गोष्ट सहज ध्यानांत येईल. त्या प्रमाणेंच समकालीनांचा परस्पर मत्सर भाव सुद्धां या कवीच्या अवहेलना कारण होण्याचा संभव आहे. शिवाय भवभूतीचे ग्रंथ त्या वेळच्या लोकांना आवडले नाहींत या वरून कदाचित त्या वेळचे लोक अतीशयच विद्वान असतील व हे ग्रंथ म्हणजे त्यांना पोराचें बरळणें वाटलें असेल. श्रीहर्षाच्या जगमान्य नैषध काव्या बद्दल अशीच एक आख्यायिका आहे. असें म्हणतात कीं श्रीहर्षानें आपलें काव्य पुरें झाल्यावर आपला मामा प्रसिद्ध अलंकारशास्त्रज्ञ मम्मटभट्ट याला दाखविलें. त्यावेळीं त्यानें त्याची स्तुति न करितां उलटें असें म्हणून दाखविलें कीं तूं हें काव्य आधीं करतास तर काव्य प्रकाश ग्रंथांत काव्य दूषणाच्या भागांत उदाहरणें शोधून काढण्या करितां मला जे श्रम पडले ते मुळींच पडले नसते. तुझ्या या काव्यांत प्रतिपदीं मला काव्य दूषणाचीं उदाहरणें सांपडतीं! " या वरून जसें मम्मटभट्टांस विद्याभिरुचीचें नसल्याचें दूषण देतां येत नाहीं तसेंच भवभूतीच्या वेळच्या लोकांस ही देतां येत नाहीं. किंवा कालीदासांच्या "भिन्न रुचिर्हि लोकः" न्याया प्रमाणें कदाचित झालें असेल. इंदुमतीला वरण्या करितां पुष्कळ राजे जमले होते त्यांपैकीं कोणी एक अती सुंदर असतांही तिनें त्याला वरिलें नाहीं यावरून तो सुंदर नव्हता किंवा तिलाच परीक्षा करितां येत नव्हती असें म्हणतां येत नाहीं तर लोकांच्या रुचिच भिन्न असतात. त्या प्रमाणेंच भवभूतीचे ग्रंथ लोकांना अप्रिय झाले असतील. आमच्या मतें त्यावेळेस देखील लोक भवभूति प्रमाणेंच किंबहुना त्या पेक्षांही अधिक विद्वान् असतील. राजशेखराच्या काळीं तर विदर्भ देशांतील लोकांच्या विद्वत्ते विषयीं शंकाच घेणे नको. त्यानें आपल्या चारही नाटकांत आपल्या जन्मभूमीची विद्वत्ते विषयीं प्रशंसा केली आहे. बालरामायणांत राम रावणास मारून पुष्पक विमानांतून परत आयोध्येस येत असतां वाटेनें जे जे देश व जीं जीं स्थळें लागलीं त्या सर्वांचें वर्णन तो सितेला करीत आहे त्याच प्रसंगीं आपल्या विदर्भ देशा बद्दल तो बिमान [illegible] तां राम म्हणतात जो वेदाचें केवळ सातवें अंगच जो मानसिक चक्षुच व जो अमृता पेक्षां देखील अधीक गोड असा काव्य रस ज्यांतून ओतप्रोत वाहतो आहे "सोयं सुभ्रु पुरो विदर्भ विषयः सारस्वती जन्मभूः!"

या वरून विदर्भांत त्यावेळीं विद्येची स्थिति कशी होती याची कल्पना कोणीही करील. राज शेखरा सारख्या कवीनीं जिला "सारस्वती जन्मभूः" म्हणजे वाग्देवीचें जन्मस्थान म्हणावें तिच्यांत सरस्वतीचा ओघ खरोखरच सहस्रधारांनीं एकसारखा अप्रतिहत चालला पाहिजे आहे यांत संशय नाहीं.

भाषेच्या संबंधानें पहातां ही आपल्या वऱ्हाडची अशीच किंबहुना यापेक्षां अधीक ख्याती होती कारण संस्कृत विद्या जशी वऱ्हाडांत तशीच मगध, काश्मीर इत्यादि देशांत भरभराटीस आली होती. पण भाषेची सरणी अशी वैदर्भीच. संस्कृत भाषा ऐन भरभराटींत असतां तिच्यांत मागधी गौडी वैदर्भी अशा पुष्कळ रीती होत्या. परंतु त्या सर्वांस वैदर्भी रीतच पसंत ठरली होती. दंडी सारख्या अलंकार शास्त्रज्ञानें देखील मागधी गौडी या सर्वां पेक्षां वैदर्भी रीत उत्तम पाहिल्या प्रतिची ठरविली आहे. ज्या देशाच्या भाषेची अलंकार शास्त्रांत देखील एवढी योग्यता त्या देशांत विद्येची स्थिति कशी असेल याची कल्पना आतां आमच्या वाचकांनींच करावी. या संबंधानें आम्ही जास्ती लिहीत नाहीं. आतां त्याच सारस्वती जन्मभूची स्थिति विद्या व भाषा या संबंधानें हल्लीं कशी आहे याचा विचार करूं.—

(पुढें चालूं.)

इंग्लंड व रशिया.

या दोन देशांत परस्परा मध्यें पुष्कळ दीवस धुमसत असलेला अग्नि दिवसें दिवस अधीक अधीक वेळ करीत आहे. व पुढें मागें, कदाचित या वर्षाच्या अखेर च कां म्हणाना, तो भडकणार यांत संशय नाहीं. मध्ये मध्यें शांततेचीं चिन्हें दाखविणाऱ्या गोष्टी ऐकण्यांत येतात [illegible] हळूं हळूं [illegible] पुढें पा[illegible] हटकून काळ[illegible] लली आहे तिच्या [illegible] असा सुमार [illegible] रशिया आप[illegible] टाकीत आहे [illegible] सुरू हा[illegible] आहेत. की नांवाचें [illegible] दी [illegible]

वर्तमानसार

गेलें असें आपल्याला ऐकूं येईल सध्यां काबुलच्या आमिराच्या मुलखांत गिलझाई लोकांनीं जें बंड केलें आहे तेंही राशियन लोकांच्या चेतवणीनें झालें आहे असें म्हणतात. हें बंड अद्याप शमलें तर नाहींच पण दिवसें दिवस पाय पुढें घेत आहे. याशिवाय राशिया देशांत जीं महत्वाचीं वर्तमानपत्रें आहेत त्यांत इंग्लंड विरुद्ध पुष्कळ लेख येऊं लागले आहेत. या प्रमाणें राशिया मध्येंहिंदुस्थानांत अधिका अधीक कळ वाढवूं लागला तर त्याच्याशीं सामना करणें आपल्या सरकाराला भाग पडणार आहे. राशियानें हिरात घेतलें तर आपल्या सरकाराला कंदाहार आपल्या ताब्यांत घावेंच लागणार. राशियन लोक आमिरांच्या मुलखांत शिरतांच आमिरांचे अफगाण लोक त्यांना अडथळा केल्या वांचून राहणार नाहींत व तसें झालें असतां अमिरास सहाय करण्या करितां हिंदुस्थान सरकारास गेलेंच पाहिजे.

हो मध्य एशियांतील गोष्ट झाली. इकडे राशियानें युरोपांतही बरेंच ओढून धारिलें आहे. गुदस्ता बल्गेरीया प्रकरण जोरावर असतां राशियानें कशी चळवळ मांडली होती हें सर्वांस माहितच आहे. या बल्गेरीया प्रकरणाचा लवकरच निकाल होणार आहे त्यावेळीं काय गडबड होणार तें आतांच सांगतां येत नाहीं. ती गडबड तर सध्यां एकीकडेच राहिली आहे. हल्लीं इजिप्त प्रकरणांत देखील राशियानें बराच हट्ट धरिला आहे. इजिप्त प्रकरणाच्या तहावर सही करण्या बद्दल इंग्लंडनें टर्कीच्या सुलतानाला एकसारखी घाई लाविली आहे. इकडे फ्रान्स म्हणतो तुम्ही सही केलीतकीं आम्ही सर्व तीर्थें आपल्या ताब्यांत घेऊन त्याप्रमाणेंच राशिया म्हणतो आम्हाला त्याबद्दल एर्झरूम वगैरे ठिकाणें देऊन मोबादला केला पाहिजे. या प्रमाणें दोहीं तिहो कडून अडून धरल्या मुळें बिचाऱ्या सुलतानाला मात्र सर्प वेड्या बावऱ्या सारखें झालें आहे. मि आपल्या म्हणण्या प्रमाणें सही केली असतां तुम्ही सायप्रसच्या तहा प्रमाणें मला मदत कराल कीं नाहीं असें त्यानें इंग्लंडाला विचारिलें आहे. त्याचा जबाब काय आला तो अद्याप समजला नाहीं. पण टर्कीनें इंग्लंडचें बोलणें कबूल केलें म्हणजे इंग्लंडलाही आपल्या तहाप्रमाणें चाललेंच पाहिजे. मग काय राशियाला कोणत्या तरी रीतीनें इंग्लंडशी सामना केला पाहिजेच आहे तेव्हां तो प्रसंग टर्कीच्या योगानें घडवून आणण्याला राशिया कधीं मागें पुढें पहाणार नाहीं. या प्रमाणें दोहीकडून राशियानें उचलून धरल्या कारणानें आपल्या सरकारला दोहीकडे लक्ष देऊन लढाईची तयारी करून रहाण्याचा समय आला आहे.

पण आणि **पुरुषांचें लग्नसंबंधानें**

त्याच्या जंगम अ... ...नेन...

होऊन कोर्टास योग्य वाटेल त्या... **...संबंधीं** अ-

त्यातून बायकोचे अगर संततीचे

साठीं लावण्याविषयीं हुकूम कर... **...कारचें**

खेरीज योग्यवाटल्यास अन्नवस्त्राचा

करावा. १ एकवर्ष पर्यंत हुकूमनामा

न्य केला म्हणजे तो तीस सोडून

असें समजून ती नवऱ्यापासून विभक्तकारानें वर

...राचे...

ल तर कोर्टानें योग्य वो...

हुकूम करावा कीं ...

स्थानिक सरकारचे अभिप्राय मागितले आहेत त्याप्रमाणें वऱ्हाडचे रेसिडेंट साहेब यांचा व या प्रांतांतील संभावीत व प्रमुख लोकांचा काय अभिप्राय आहे हें समजण्या करितां विचारणा झाली आहे हें आम्हीं आपले वांचकांस पूर्वींच कळविलें आहे. या संबंधानें तूर्त आमचें मत देण्याचें आमचें मत नव्हते परंतु विचारा अंतीं असें दिसून आलें कीं या विषया संबंधीं या वेळीं वऱ्हाडांतील लोकांस या विषयाचा पूर्ण विचार होण्यासाठीं जितकी माहिती असावी तितकी नाहीं; यामुळें आम्हीं या संबंधानें एकंदर माहिती व आमची स्वतःचा अभिप्राय या अंकीं देण्याचें योजिलें आहे. स्थानिक सरकारनें आपलें मत देण्यापूर्वीं लोकमत काय आहे हें कळणें त्यांस बरें हें मनांत आणून तें लोकमत तयार होण्याची सामग्री जमा करून ठेवणें भाग आहे. स्थानिक सरकारचें मत ज्या तऱ्हेचें जाईल त्या संबंधीं टीका करणें योग्य दिसल्यास आम्ही नंतर करूं परंतु प्रस्तुत हल्लींचे विषया कडेसच लक्ष दिलें पाहिजे.

हल्लींच्या विषयाचें महत्व फारच मोठें आहे. हिंदुस्थान सरकारनें जें पत्र पाठविलें आहे त्यांतील आशय एवढाच कीं नवरा बायको नांदविण्याच्या ज्या फिर्यादी होतात त्यांतील हुकूमनाम्याची अमलबजावणी करतांना कैदेची शिक्षा हल्लींच्या कायद्या प्रमाणें असलेली काढून टाकावी कीं काय; व दुसरी गोष्ट अशा फिर्यादी होऊन हुकूमनामे झाले व त्याप्रमाणें वादी प्रतिवादी यांपैकीं एकानें ते हुकूमनामे न जुमानतां पूर्वीं प्रमाणें वर्तनक्रम ठेवला तर काही मोडून घेण्या करतां दावा तो हुकूमनामा अमान्य केला एवढ्या वरूनच चालावा कीं काय? हे दोन प्रश्न मुख्यत्वें करून हिंदुस्थान सरकारच्या पत्रांत आहेत. यासंबंधानें लोकांनीं एक गोष्ट पूर्णपणें लक्षांत बाळगली पाहिजे कीं या दोन्ही गोष्टी संबंधानें सरकारचा कोणतेही तऱ्हेनें दुराग्रह नाहीं; सरकारनें या दोन्ही गोष्टी प्रजेपुढें त्यांचे अभिप्रायासाठीं ठेवल्या आहेत. जर प्रजेस या हल्लींचे कायद्यांत बदल असावा असें वाटेल तर सरकार या कामांत हात घालून हल्लीं असलेल्या कायद्यांत जरूर दिसेल तितका पुरता बदल करणार; लोकांस त्यांपैकीं एका किंवा दोन्ही गोष्टींची जरूरी नाहीं असें सरकारास दिसून आल्यास त्यांचा आपण होऊन कायद्यांत बदल करण्याचा मुळींच हेतु नाहीं. मुंबई सरकारनें हा प्रश्न हिंदुस्थान सरकारकडे पाठविल्यामुळें लोक मतानें हल्लींचे कायद्यांत बदल पाहिजे आहे कीं काय हें आपणास समजावें म्हणूनच सरकारनें या संबंधीं पत्र पाठविलें आहे.

या प्रश्नाचा विचार होण्यासाठीं वऱ्हाडचे सार्वजनिक सभेनें उमरावतीहून एक पत्र सभासदांचे माहितीसाठीं पाठविलें आहेत त्यांत सभेकडून कांहीं मुद्दे विचार करण्यासाठीं काढले गेले आहेत; व त्याच उद्देशानें ठिकठिकाणीं छोटीछानी सभा भरवून देखील लोकांचे अभिप्राय आपणाकळवावेत अशा संबंधानें वऱ्हाडांतील मोठमोठ्या गांवीं पत्रें पाठविण्यांत आलीं आहेत. या सभांतून विचार होणें तो होईलच परंतु तो विचार करण्यासाठीं योग्य माहिती असणें अवश्य असल्यामुळें ती माहिती कदाचित् आमचे लिहिण्यांत सांपडेल. या संबंधानें विचार करतांना व मत देतांना आमची ठिकठिकाणचे लोकांस अशी एक सूचना आहे कीं हा प्रश्न फार व्यापक व महत्वाचा असल्या मुळें याचा फार शांतपणें विचार केला पाहिजे. हिंदुस्थानांतील लोकांविषयीं राज्यकर्त्यांची नेहेमीं ओरड आहे कीं हिंदुलोक राज्यकीय विषयांचे संबंधानें चळवळ करीत असतात परंतु आपली स्वतःची सामाजिक स्थिति सुधारण्याचे संबंधानें कोणत्याही प्रकारची बदल करण्यास तयार नाहींत. या करितां साधक बाधक गोष्टींचा पूर्णपणें विचार केला पाहिजे व मग आपलें काय साधारण मत देणें तें दिलें पाहिजे. या प्रश्नाचे संबंधानें रा. रा. पांडुरंग गोविंद वकील यांणीं केलेल्या सूचना सार्वजनिक सभेच्या पत्राच्या सोबत जोडल्या आहेत त्याही मत देण्यापूर्वीं पहाव्यात अशी आम्ही शिफारस करितो.

प्रथमतः यासंबंधानें हल्लींचे कायद्याची स्थिति काय आहे तें पाहूं. हिंदु धर्मशास्त्रा प्रमाणें विवाहित स्त्रीपुरुषांनीं एकत्र राहिलें पाहिजे; संसार करणें तो एकत्र राहून केला पाहिजे. यामुळें जर नवरा बायकोस आपलेपाशीं नांदविण्यास खुषी नसेल किंवा बायको आपले नवऱ्याचे घरीं नांदण्यास राजी नसेल तर लग्नसंबंधानें उत्पन्न झालेला एकत्र रहाण्याचा जो स्त्री पुरुषांचा एक मोठा हक्क तो नाहींसा झाल्यासारखें होईल. अशा प्रसंगीं तो हक्क अमलांत आणण्या बद्दल दिवाणी कोर्टांतून मदत मिळणें रास्त आहे. कारण जर कोणाही व्यक्तिस कोणताही हक्क असेल तर तो हक्क अमलांत आणण्यास सरकारची मदत मिळणेंही रास्त आहे. हें मनांत आणूनच राज्यकर्त्यांचे कोर्टांतून अशा प्रकारच्या फिर्यादी घेत आले आहेत व या फिर्यादी केवळ हिंदुधर्मशास्त्राप्रमाणें जे हक्क विवाहित स्त्रीपुरुषास आहेत ते हक्क कोर्ट मार्फत स्थापन करून घेण्यासाठीं आहेत. असल्या प्रकारच्या फिर्यादी सरकारचे कायद्यांत नव्या आलेल्या नाहींत; लोकांच्या ज्या जुन्या पद्धति व धर्म त्यांस अनुसरूनच आहेत. स्त्रीपुरुषांच्या या हक्काचे संबंधानें दोन प्रकारच्या फिर्यादी कायद्यांत आहेत; म्हणजे बायको ताब्यांत घेण्या करितां एक दुसरी बायको नांदत नसल्यास तिनें नवऱ्याचें घरीं नांदावें अशा हक्काविषयींची. पहिल्या प्रकारची फिर्यादी ज्या वेळेस बायको स्वतः नवऱ्याचे घरीं जाण्यास खुषी असून तिचे आईबाप अगर भाउबंद हट्टानें किंवा कोणत्याही इतर कारणानें बायकोस नवऱ्याचे घरीं जाऊं देत नसतील तेव्हां त्यांचा तो प्रतिबंध दूर होऊन बायको आपले ताब्यांत मिळावी अशी; व दुसरे प्रकारची फिर्याद ज्या वेळेस खुद्द बायकोचीच नवऱ्याचे घरीं जाण्याची खुषी नसेल तेव्हां अर्थात् हे दोन्ही प्रकार नवऱ्याकडून होण्या सारखे आहेत हे दोन्ही प्रकार कोणत्या तऱ्हेच्या फिर्यादी या हक्काचे संबंधानें चालतात या विषयींचेंच आहेत. आतां अशा प्रकारच्या फिर्यादी होऊन त्यांत स्त्रीवर किंवा पुरुषावर हुकुमनामा झाला तर त्याची बजावणी होण्याबद्दल हल्लीं कायद्यांत काय तजवीज आहे हें पाहूं. हल्लींचे दिवाणी कायद्यांत बायको ताब्यांत घेण्याकरितां फिर्याद करून झालेल्या हुकुमनाम्याची अमलबजावणी कलम २५९ मध्यें तजवीज केली आहे म्हणजे त्यांत सांगितल्याप्रमाणें प्रतिबंध करणाराची जंगम मिळकत जप्त होऊं सकते किंवा त्यास कैदही होऊं शकते; व बायको नांदविण्यासाठीं दुसऱ्या प्रकारची जी फिर्याद सांगितली तींत हुकुमनामा झाल्यास त्याची बजावणी कलम २६० प्रमाणें होते; म्हणजे जर बायकोवर किंवा नवऱ्यावर नांदण्याचे संबंधानें हुकुमनामा झाला व तो हुकूमनामा मान्य करून त्या प्रमाणें वर्तन करण्यास सवड सांपडली असून ही स्त्री किंवा पुरुष जाणून बुजून कोर्टाचा हुकुमनामा जुमानणार नाहीं तर त्या स्त्रीचा किंवा पुरुषाचा जंगम माल जप्त होतो किंवा त्यास कैदही होते. ज्यावेळेस १८५९ चा ८ वा दिवाणी कायदा चालूं होता त्यावेळीं वर सांगितलल्या दोन्ही प्रकारचे फिर्यादींतील हुकुमनाम्यांची बजावणी कोणत्या रीतीनें करावी याविषयीं फार संशय होता कारण अमलबजावणी कशी करावी याविषयींस्पष्ट खुलासा कोठेंही केलेला नव्हता. परंतु त्यानंतर गंव्हर बीबी विरुद्ध अमीरचंद (विकली रिपोर्टर दिवाणी फैसले वाल्यूम ६ पान १०९) या नांवचा एक सुप्रसिद्ध खटला झाला.

☞ पुरवणी पहा:—

The Berar Samachar

MONDAY 25 JULY 1887.

OUR MUNICIPAL LAW AND RURAL BOARDS LAW.

The Bombay Corporation were amazed to see that the Municipal Law as they had framed it was entirely recast, and that too extremely to the prejudice of the rights and liberties of the citizens of Bombay. The Bombay dailies are pouring their vials of wrath over the heads of those that are responsible for entire change in the law as originally framed by the civil fathers; and the members are foaming and fretting over every little bit of debateable matter in the proposed changes. While that is what is going on at Bombay, what is the progress of the Berar Municipal Law. The Law lays down that it shall come into force on 1st January 1887, and although we are close at the end of July, we have hardly made any appreciable progress. Preliminary meetings have been held and rules for election and voting have been framed; but nothing substantial has been yet accomplished. Not one single Municipality has been formed under the new law. An outsider might safely presume that the scheme of Local Government has well nigh begun to work in Berar but far from it. There is lack of activity in the executive as also in the public generally. The scheme of Local self Government presupposes

N. P.

लेला हुकुमनामा अमान्य केला तर प्रतिवादी कडून म्हणजे नवऱ्यानें अन्नवस्त्रा दाखल कांहीं पैसे देत जावे असा ठराव करावा.

३ सदरहु दरखास्त नवऱ्यानें दिली असतां, कोर्टानें योग्य वाटल्यास बायकोची जंगम जिनगी नवऱ्यासाठीं किंवा त्या उभयतां पासून झालेल्या संततीचे उपयोगासाठीं करण्यांची व्यवस्था करावी.

४ पैशाची रकम नवऱ्यास किंवा स्त्रीस मिळण्याची ती कमजास्त करण्याचा अधिकार कोर्टास आहे.

५झालेला हुकुमनामा अमान्य केल्यास अमान्य करणारा इसम दुसऱ्यास टाकून गेला असें समजलें जाईल आणि त्या उभयतांनीं एकत्र न राहतां निरानराळे राहावयासाठीं दावा चालेल. नवरा जर रांडबाज असला तर बायकोनें विवाह संबंध तोडण्या विषयीं अर्ज करावा.

६कोर्टास योग्य वाटेल त्या प्रमाणें संततीचे संरक्षणाची खाण्यापिण्याची व शिक्षणाची योग्य वाटेल ती तजविज करावी.

७ या प्रमाणें इंग्लडांत कायदा सुरू आहे. या पैकीं येथें किती गोष्टी लागं पडतील याचा विचार करूं. नवऱ्यानें लग्नसंबंधी हक्क अमलांत आणण्याबद्दल बायकोवर हुकुमनामा मिळविला असतां त्याप्रमाणें वर्तन करण्यास जर बायको तयार नसेल तर त्यापासून तीन परिणाम व्हावेत असें आम्हांस वाटते. १ पहिला परिणाम तिची जंगम अगर स्थावर जिनगी नप्त होऊन कोर्टास ज्या प्रसंगीं जितकी योग्य वाटेल तितकीं नवऱ्यास देववावी अगर तीजपासुन झालेले संततीचे उपयोगा करितां लावण्याचा हुकुम करावा; व २ नवऱ्याकडून तीचे अन्नवस्त्रा बद्दल म्हणून कांहीं मिळूं नये. अर्थात तर जी बायको नवऱ्यापाशी नांदण्यास खुषी नाहीं तर अन्नवस्त्र तरी तिला कशासाठी देववावें; ३ तिसरा परिणाम. एक वर्ष पर्यंत बायकोनें तो हुकुमनामा अमान्य केला म्हणजे ती नवऱ्यास सोडून गेली व नवऱ्यापासुन विभक्त राहते असे समजलें जाईल इंग्रजी कायद्यांत अशा प्रसंगीं नवऱ्यापासून विभक्त राहाण्याकरितां नवीन फीर्याद आणावी लागते तशी नवी फीर्याद आणण्याचें कांहीं प्रयोजन दिसत नाहीं. हुकूमनामा अमान्य एक वर्ष पर्यंत केला म्हणजे त्याचच परिणाम बायको नवऱ्यापासून वेगळी आहे असें समजलें जावें. विनाकारण नवा फिर्यादीचा खटाटोप व खर्च तरी कशास पाहिजे? आतां वरील प्रकारचा हुकुमनामा स्त्रीने नवऱ्यावर मिळविला व त्याने तो अमान्य केला तरी पण त्याचे तीन परिणाम व्हावेत. १ नवऱ्याचे जंगम अगर स्थावर जिनगी जप्त होऊन कोर्टास योग्य वाटेल त्या मानानें त्यातून बायकोचे अगर संततीचे उपयोगासाठीं लावण्याविषयीं हुकूम करावा. २ त्याखेरीज योग्यवाटल्यास अन्नवस्त्राचा ठराव करावा. ३ एकवर्ष पर्यंत हुकूमनामा अमान्य केला म्हणजे तो तीस सोडून गेला असें समजून ती नवऱ्यापासून विभक्त आहे असें समजलें जाईल. आतां एकच प्रश्नाचा विचार राहिला. तो प्रश्न असा कीं या प्रमाणें हुकूमनामा अमान्य केला असतां कैवळ एवढ्यावरूनच बायकोस अगर नवऱ्यास काडी मोडून घेण्याचे दावे आणतां यावे कीं काय व असे दावे आणतां आले असतां वादीस दाद देवविणे ती कोणत्या शर्तीवर देववावी? या संबंधानें हिंदुस्थान सरकारचे पत्रांत अशी सूचना आहे कीं ज्या अर्थी मुसलमान लोकांत काडी मोडून देणें फारसें कठीण नाहीं व हिंदु लोकांतहि पुष्कळ जातींत काडी मोडून देण्याची वहीवाट हाल्लीं आहे त्या अर्थी अशा प्रकारचे हुकुमनामे अमान्य केलें असतां तेवढ्यावरून काडी मोडून देण्याचे दावे चालावेत. मात्र उभयतां पैकीं ज्याचें नुकसान होत असेल तें प्रतिवादीनें भरून दिले पाहिजे व संततीसाठीं कांहीं योग्य तजविज केली पाहिजे. आमचे मतें हा नियम सर्वथैव लागूं करतां येणार नाहीं. हिंदुलोकांत ब्राह्मणादि पुष्कळ जातींत काडी मोडून देण्याचा प्रचार नाहीं व घटस्फोट करणें तो तरी लाखांत एखादें उदाहरण आढळेल. अशा जातींचे लोकांस ही हा नियम लागूं करणें हें सध्याचे लोकमताचें संबधानें फारच भयंकर होणार आहे. असा कायदा करण्यांत लोकांचा मनें फार दूषित होतील. असला कायदा असण्यास आज लोक बीलकुल तयार नाहींत. आतां ज्या जातींत लग्न संबंध जातीचे पंचाईती मार्फत तुटतात त्या जातींचे लोकांस कोर्ट मार्फत संबंध तोडून घेण्याची सोय असल्यास बरें होणार आहे. ज्याच्या हट्टामुळें काडी मोडण्याचा दावा करणें भाग पडेल त्यानें दुसऱ्यास नुकसानी भरून द्यावी व संततीचे उपयोगार्थहि कांहीं तजवीज केली पाहिजे. हे सर्व प्रश्न आज रखमाबाईचे प्रसिद्ध खटल्यावरून निघाले आहेत. तरी त्यासंबधांनें कोणीहि आपलें मन दूषित होऊं देऊं नये. रखमाबाईचा खटला हा एक प्रसंग आहे. एकंदर प्रश्नांचा विचार करतांना या खटल्यांतल्या विशेष गोष्टी सर्व साधारणपणें लावतां येणार नाहीत हाल्लीं रखमाबाई हिंचे आपले नवऱ्याचे घरीं जावें किंवा न जावें, न गेल्यास तीला कैद व्हावी किंवा न व्हावी असा कोणता प्रश्न मनांत आणूनये. एकंदर राष्ट्राचे संबधानें व हाल्लींचे लोक स्थितीचे संबंधानें हा विचार करणें आहे. सरकारचा आपल्या धर्मांत हात घालून ढवळा ढवळ करण्याचा मुळीच बेत नाहीं हें पूर्वीच सांगितलें आहे. लोकमत काय आहे हें समजून घेऊन जर लोकांत हाल्लींचे काय द्यांत बदल हावासा असेल तर मग सरकार बदल करणार. या सर्व गोष्टी लक्षांत आणून व साधक बाधक प्रमाणें ...न या एकंदर प्रश्नांचा विचार फार मोठ्या उदार मनानें व शांत पणानें लोक करतील अशी आमची मनापासून इच्छा आहे व याच प्रमाणें त्यांनीं करावा अशी आमची त्यांस विनंती ही आहे.

वऱ्हाड

:— आकाश अभ्राच्छादित
मधून पाऊस बराच येतो. ह-
च आहे. माहामारीचा आजार
ोंसा झाला नाहीं.

ठवड्यांत रा. रा. निळंकठ
भास्करराव अभ्यंकर यांचे
ारिक खटल्याची पुढें चौकशी
. रा. निळकंटराव यांनीं मे०
साहेब यांजकडे माहामारीनें
ालेल्या मुलांचे संबंघानें केलेला
ें चौकशींत मागविला होता.
ासिक्युशन तर्फे सर्व पुरावा
ा नंतर कोर्टानीं रा. रा. अभ्यं-
दोष मुक्त करून सोडून दिले व
ळकंट राव यास आपले बचा-
वा देण्यास सांगितलें.

ाठवड्यांत येथें गणपतीच्यां दे-
द्वान भिक्षुक व संभावित ब्राह्मणा-
धर्मा नुयायी मंडळीची सभा
सभेचा उद्देश स्तुत्य
हल्लीं हिंदुलोकांत लग्न फार
ा हातात व तसेंहोणें देशोन्नतीस
ारक आहे तेंव्हां ती रीत होईल
ोडण्यास खटपट करावी व वि-
ोग्य वय कोणते या संबंधीं कांहीं
ावें. या सभेंत नियम ठरले ते या
ुलींचे लग्न आठ वर्षांच्या
आंत करूंनये. मुलगा आणि मु-
चे वयांत सहावर्षांपेक्षां कमी अंतर
. द्वितीय संबंध करणें तर, मनुष्य
ंपत्तीनें युक्त असल्यास त्यानें तो
चाळीस वर्षांच्या वयापर्यंत करावा
ूंनये.

श्री महंमद निजामुदिन सु. अ.
ा तीन महिण्याची हक्काची रजा
१९ जून सन १८८७ पासून
ी.

. ७ सप्टेंबर १८८७ इसवी रोजीं
ती येथें वकिलिची परिक्षा सुरू हो-
रिक्षेस २६ उमेदवार आहेत.

. रा. गणेश श्रीकृष्ण खापरडे ए.
. यांस फर्स्टक्लास माजिस्त्रेटचा अ-
व अ.(१०) क्रि. प्रो. कोड कलम
प्रमाणें संक्षिप्त चौकशी अधिकार
ा.

मे. एफ. राइट डि. सु. पोलिस, उमरा
यांस एलिचपुरास, मे. कर्नल गंथार्प
डि. सु. पो. बुलठाणें यांस उमरावतीस
...द सा० डि. सु. पो. एलि-
...यास बदलले.

...अ. क. उमरावती
...चा आखिकार
...८० पर्यंत

...जची
...क्षा
...हाय
...परिक्षा
...रोजीं;
...व मिडल
...क्षा बुधवार
...२ नों... एज्युकेशनल
...फरन्स ...ता० २६ आक्टोबर
...सुरू होणार आहेत.

वर्तमानसार

अकोला वऱ्हाडसमाचार तारीख २५ माहे जुलै सन १८८७ इ०

मात्र या खटल्यांत ज्याप्रमाणें दादाजी भिकाजी विरुद्ध रखमाबाई हा खटला उदयास आला तितका हा आला नाहीं. मध्दर बीबीचा मोकदमा निकाल झाला व त्यांतील हुकुमनाम्याची बजावणी करितांना असें ठरलें कीं सदरहु प्रकारचा हुकुमनामा जर कोणी मान्य करणार नाहीं तर त्याचा जंगम माल जप्त करावा अगर त्यांस कैदेची शिक्षा द्यावी. हा खटला झाल्यानंतर खुद्द राणी सरकारच्या प्रिव्हि कौन्सिलांत म्हणजे हिंदुस्थानांतील कोर्टांचे संबंधानें विलायतेंत जें सर्वांत वरिष्ट असें कोर्ट आहे तेथेंही तोच ठराव कायम झाला. यामुळें अर्थातच पुढें १८७७ सालीं जेव्हां दिवाणी कायदा नवीन झाला तेव्हां त्यांत या संबंधानें कलमें घालण्यांत आलीं व हल्लींचीं २५९ व २६० कलमें ही त्याच निवाड्याचे अनुरोधानें आहेत. अशा प्रकारचे हुकुमनामे अमलांत आणणें ते कोर्टाचे हुकुमनामे स्त्रीस किंवा पुरुषास जबरदस्तीनें नांदण्यास लावावे अशी ही किस्येक ठिकाणीं वहिवाट असल्याचें ऐकिवांत आहे, परंतु इंग्रजी अमलांत वर सांगितलेलीं दोन कलमें अमलांत आहेत व प्रस्तुतही आपणांत त्यांचे संबंधानें विचार करणें आहे.

हा विचार करितांना स्त्रीपुरुषांचें लग्न संबंधीं हक्क अमलांत आणण्यासाठीं जे जे दावे दिवाणी कोर्टांत चालतात ते चालने इष्ट आहे कीं काय असा साहाजिक प्रश्न उत्पन्न होतो व हा केवळ अप्रासंगिक आहे असें नाहीं. यासंबंधानें एका पक्षाचें मत आहे कीं या प्रकारच्या फिर्यादी मुळींच चालूं नयेत; कारण कोर्टांनीं अशा फिर्यादी घेऊन निकाल करणें म्हणजे आमच्या धर्मांत हात घालणें होय; खरोखर पाहिलें असतां लग्न संबंधीं हक्काचे तंटे जातीच्या पंचाईतीनीं तोडावे सरकारनीं या कामांत हात घालण्यास कांहीं प्रयोजन नाहीं व त्यांस हा अधिकारही नाहीं. यापक्षाचे लोक दुसऱ्याची अशी समजूत करतात कीं आपल्या स्वधर्मांत इंग्रज सरकारनें हात घालण्याचें काम काय व हा आपल्यावर मोठा जुलूम आहे, या पक्षाचें समर्थन करणारे दुसरे कांहीं लोकांचें असें ह्मणणें आहे कीं या फिर्यादीपासून उपयोग मुळींच नाहीं; कारण जर या फिर्यादींचा उद्देश स्त्रीपुरुषांनीं एकत्र राहावें असा आहे तर फिर्याद करून तरी स्त्रीपुरुष एकत्र राहतील काय? जर नवराबायकोचा इतका बेबनाव झाला कीं एकाला दुसऱ्यावर फिर्याद करण्याचा प्रसंग आला तर मग त्यांची एके ठिकाणीं नांदणूक व्हावी हा जो मूळचा फिर्याद करण्याचा उद्देश हा कसा सिद्धिस जाईल? तसेंच फिर्याद करण्यापूर्वीं जर कदाचित् आपसांत समजूत होण्याचा संभव असेल तर तो देखील एकदा फिर्याद झाली म्हणजे अगदीं नाहींसा होईल. याच्या उलटपक्षाच्या लोकांचें असें म्हणणें आहे कीं या प्रकारच्या फिर्यादी चालणें फार अवश्य आहे. कारण ज्या ठिकाणीं विवाहित स्त्रीपुरुषांनी एकत्र [illegible]ण्याचा हक्क स्त्री किंवा पुरुष नाकबूल [illegible] वेळीं तो हक्क स्थापन होण्याक[illegible]सली [illegible]येक ठिकाणीं स्त्रिया किंवा पुरुष हट्टानें नांदत नसल्यास कदाचित् फिर्याद होऊन हक्क स्थापन झाल्यामुळें एकत्र राहावेसें वाटेल. जोंपर्यंत हल्लीं असलेल्या सामाजिक पद्धतींत विवाह संबंध फार महत्वाचा गणला जातो व जोंपर्यंत सर्व सामाजिक स्थितीचा पायाच तो आहे तोंपर्यंत आपापले लग्नसंबंधीं हक्क कोर्ट मार्फत स्थापन करून घेण्याची स्त्रीपुरुषांस सोय असावी असें त्यांचें मत आहे. ज्याप्रमाणें दत्तकाचा हक्क स्थापन होण्याविषयीं किंवा इतर कोणतेही दिवाणी हक्क स्थापन होण्याविषयीं फिर्यादी चालतात त्याचप्रमाणें विवाहसंबंधीं हक्क स्थापन करून घेण्याकरितां कां चालूं नयेत?

आतां अशा प्रकारची फिर्याद चालून हुकुमनामा झाल्यावर त्याची अमलबजावणी कोणत्या तऱ्हेनें व्हावी हा पुढला प्रश्न. पूर्वीं सांगितलेंच आहे कीं हल्लींचे कायद्याप्रमाणें हुकुमनामा अमान्य करणाराचें जंगम जिनगी जप्त होते किंवा त्यास कैद होते किंवा जिनगी जप्त होऊनही शिवाय कैद होते. हल्लीं प्रश्न असा आहे कीं कैदेची शिक्षा हुकुमनामा अमान्य केल्यास असावी कीं काय. अर्थात् तरही कैदेची शिक्षा हुकुमनामा अमान्य करणाऱ्या स्त्रीस व पुरुषास ही आहे. विचार करतांना कैदेची शिक्षा दोघांस ही सारखीच लागूं आहे हे लक्षांत ठेविलें पाहिजे. पुष्कळ लोकांचे असें म्हणणें आहे कीं जर कैदेची शिक्षा काढून टाकली तर बायका फार बेकाम होतील; म्हणजे त्यास भय बिलकुल राहणार नाहीं; एकदां कां हुकूमनामा अमान्य केल्यास ही आपणास कैद होत नाहीं असें समजलें म्हणजे स्त्रियांस धाक राहणार नाहीं व नवऱ्याचे घरीं नांदत नाहींशा होतील. जंगम माल जर बायकोजवळ किंवा पुरुषाजवळ नसला म्हणजे खुशाल हुकुमनामा अमान्य करावा कैदेची शिक्षा होणें नाहींच. असें झाल्यानें पुष्कळ बेजां झालेला पोकळ हुकुमनामा हातांत घेऊन स्वस्थ बसावें लागेल, मग असला व्यर्थ हुकूमनामा मिळविण्याचा उपयोग तरी काय? यांस उत्तर असें आहे कीं जर कैदेची शिक्षा काढून टाकली तर बायका विशेष बेकाम होतील असें मानण्यास कांहीं कारण नाहीं; हल्लीं ज्या बायका आपापल्या घरीं नांदतात त्या सरकार आपणास न नांदल्यास कैदेंत घालील म्हणून कीं काय. चोरी पुष्कळ लोक करीत नाहींत याचें कारण केवळ सरकार शिक्षा करील म्हणूनच कीं काय तर हें खरें कारण नव्हे. बायका नवऱ्याचे घरीं ज्या नांदतात किंवा नवरे बायकांस नांदवितात ते लोकोपवादा साठीं. लोकोपवाद हा येक मोठा बाऊ लोकांचे डोळ्यांपुढें जागृत असतो. अशी वास्तविक स्थिति असल्यामुळें कैदेची शिक्षा काढल्या मुळें स्त्रिया किंवा पुरुष विशेष बेकाम होण्याचा संभव नाहीं. कैदेची शिक्षा आहे हें मनांत आणूनच केवळ जर स्त्री पुरुष नांदत नाहींत तर ती शिक्षा काढून टाकल्यास हा त्यांचे वर्तनांत काय बदल होणार आहे? कैदेची शि[illegible]ल्यास कदाचित [illegible] राहिल परंतु अशा भितीनें नवऱ्याचे घरीं नांदणारी बायको कितपत संसारांत सुख देईल? किंबहुना उलटें तिज पासून नवऱ्यास निरंतर दुःख मात्र होईल. कैदेची शिक्षा काढून टाकावी असें ज्यांचें मत आहे त्यांचें अहीही म्हणणें आहे कीं कैद केल्यानें नांदणूक तरी होतेच होते असें नाहीं. एकदां ६ महिने पर्यंत कैद भोगली म्हणजे झालें. व अशी कैद होऊन तरी उपयोग कोणता कैद केल्यानें स्त्रीनें किंवा पुरुषानें समजूत नीट रीतीनें नांदावें असा जर मूळचा फिर्यादिचा उद्देश असेल तर तो कैद केल्यानें कधींही साधणार नाहीं. उलटें एकदां कैद झाली म्हणजे नसलें तरी जन्माचें हाडवैर त्या नवरा बायको मध्यें उत्पन्न होईल. दुसरें किस्येक ठिकाणीं बायकोस पुरुषाचे घरीं नांदण्यास किंवा पुरुषास बायकोस नांदविण्यास योग्य कारणें असतात. लहानपणीं लग्नें झाल्यामुळें स्त्री पुरुषांची एकमकांशी जुळणारा स्वभाव असेलच असें नाहीं कदाचित् एकाचें तोंड पुर्वेस व दुसऱ्याचें पश्चिमेस असें असण्याचा संभव आहे किंवा अतिशय घाणेरडा रोग बायकोस अगर पुरुषास असला किंवा स्त्रिची किंवा पुरुषाची निंद्य तऱ्हेची वर्तणूक असली तर अशा प्रसंगीं स्त्री पुरुषांस एकत्र राहणें भाग पाडणें किती भयंकर होईल. स्त्री पुरुष एकमेकांस आवडत नसतांही त्यांची एक ठिकाणचे राहणें जन्मभर दुःखास कारण होणार आहे. व असें असतांही कैदेची शिक्षा देणें रास्त होईल काय? सर्व सुधारलेले म्हणविणारे देशांत कर्जा बद्दल देखील कैद होत नाहीं; तर मग हुकुमनामा अमान्य करणाऱ्या बायकोस एवढी मोठी शिक्षा कशास पाहिजे. आतां दुसऱ्या देशांनीं कैद काढली म्हणूनच आपण काढावी असें नाहीं परंतु युक्तीच्या दृष्टीनें पाहिलें असतां जर त्यांत कोणतेही प्रकारचा फायदा हटकून होतो असें दिसत नाहीं तर कैदेची शिक्षा ठेवण्यांत तरी काय फायदा आहे?

आतां जर बायकोस अगर नवऱ्यास कैदेची शिक्षा न दिली तर झालेले हुकुमनाम्याची बजावणी तरी कोणत्या प्रकारानें व्हावी? जरी कैदेची शिक्षा काढून टाकली तरी स्त्रीचा अगर पुरुषाचा जंगम माल जप्त होईलच. तथापी इंग्रजी कायद्या प्रमाणें अमलबजावणीचे संबंधानें कांहीं नियम आहेत त्या वरून येथें तसल्या प्रकारचे कांहीं नियम करणें इष्ट आहे कीं काय हा ही प्रश्न हिंदुस्थान सरकारचें पत्रांत आहे. सदरहु पत्रांतील इंग्रजी कायदा काय आहे त्याचें मराठी भाषांतर ह्या कायद्यातून कोणत्या गोष्टी आपणांत येथें घेण्यालायक [illegible] याचा विचार करतां येण्यासाठीं आम्ही खालीं देतों.

१ लग्न संबंधीं हक्क मिळण्या साठीं ज्या फिर्यादी होतील त्यांतलि हुकुमनाम्याचे बजावणींत कोणाही ईसमास कैद होणार नाहीं.

२ अमलबा[illegible] दरखास्त जर बायकोनें दिली असे[illegible] टल्यास अशा हु[illegible]